

būm inuimus. Cæterum de Sapaudo plura erudite observata videas apud Historiæ litterariæ Gallicæ auctores (a). His porro duabus epistolis carmen subdividimus, *Pange lingua gloriosi prelium certaminis*, cujus idem Sidonius in litteris ad ipsum Claudianum meminisse videtur his verbis (b): *Jam vero de hymno tuo si percunctere quid sentiam, commaticus est, copiosus, dulcis, elatus et quoslibet lyricos dithyrambos amœnitate poetica et historica veritate supereminet.... Excrescit amplitudo proloquii angustias regulares, et tanquam parvo auro grandis gemma vix capitur*, etc. Ad quem locum Sirmondus: « Annotarat, inquit, scholiastes quidam hymnum significari cujus initium est, *Pange lingua gloriosi prælium certaminis*. Et quidem stylum redolet cultiorem, quam Fortunati esse soleat, cui tamen illum tribuunt antiqui etiam scriptores et codices. In eum præterea scite cadunt omnia

(a) Hist. littér. de la France, tom. II, pag. 498.

(b) Sidon., lib. IV, epist. 3.

A quæ laudantur a Sidonio. Scriptus est versibus trochæis, quibus inserti aliquando pyrrichii numeri. Commaticus est, crebris aptisque commatiis incisiis, sententiis non interruptis, sed molliter cum versu cadentibus. Denique Claudiano carmen hoc vindicat non solum vetus scholiastes quem dixi, verum etiam Gennadius, non quidem ut editus est, sed prout in codice cœnobii S. Michaelis de Tumba vulgatis auctior in Claudiani mentione legitur his verbis: *Scriptus et alia nonnulla, inter quæ et hymnum de passione Domini, cujus principium est, Pange lingua gloriosi. Fuit autem frater Mamerti Viennensis episcopi.* Hæc ille. Alia quidem poemata plerique recentiorum Claudiano attribuant: quæ tamen sive Damasum papam, sive Paulinum Nolanum auctorem agnoscunt; quem admodum post Tillemontium (c), Historiæ Gallicæ litterariæ scriptores eruditi liquido evincunt (d).

(c) Tillem., Mém. eccl., tom. XVI, pag. 126.

(d) Hist. littér. de la France, tom. II, pag. 455.

MAMERTI CLAUDIANI

PRESBYTERI VIENNENSIS

DE STATU ANIMÆ LIBRI TRES.

Præfatio.

PRÆFECTORIO PATRICIO, DOCTISSIMO ET OPTIMO VIRO C. SOLLIO SIDONIO CLAUDIANUS SAL.

Editionem libellorum quos de animæ Statu condidi, reticendi cautus et loquendi pensus arbiter, mihi imperasti. Fas fuit memet doctissimi atque amantissimi vel peritiæ celere, vel credere amicitia. Sed, ut tute egregie compertum tenes, multum hoc idem mihi, et idem ipsi tecum magni admodum viri negotium dedere, quod egomet haud temere suscepissem, nisi id spernere periculosius, quam agere laboriosius judicasset. Quanquam pro virili parte meum quoque fuerit, vel non admonitum, prout posse subest, asserere veritatem. Scripsi igitur pauca hæc, veluti quædam rationum semina: quæ studiosus quisque, si non otiose capessat, ut ego arbitror, multa exinde derivare poterit: quæ etsi angustis emanantia venulis, in magnos tamen amnes longiore prokursu exuberabunt. Ego vero et fraudatus temporis, et occupatus animi, satis habui, quantum ad negotii præminentiam spectat, quam succinctim atque uti digito, vel denotare vitanda, vel ostendere sequenda. Sane opusculum illud sine auctore proditi-

tum, et usquequaque perquiratum, toto agmine sui in aciem eductum, et conserta nobiscum manu congressum, viceritne, cesseritve, tu potissime disertorum fertis sententiam. Sed ut quisque lecturus a præfatione percipiat styli nostri seriem:

Primus liber in sui primordio breviter astruit, impassibilem divinitatem nulli prorsus affectui subjacere. Post, de animæ statu varium cum adversario luctamen alternat. Ab hinc itidem ad erudiendum in ea quæ sunt obscuriora, lectorem, quippiam ex geometricis et arithmetiis atque etiam ex dialecticis, et nonnullis prout interfuit usui, philosophomenon regulis, modeste ac moderate, et quam potuit parciter prælibavit, habita identidem cum adversa parte congressione: sicque adjectis nostris aliquot sine alienorum interpolatione, finem liber accepit

Secundus post principium, de mensura, numero et pondere non otiose, et ut autumo, non infructuose dissertat: ubi si cognitor adsit intentus, sub adminiculo pietatis per differentium creaturarum gradus,

^a Censuere nonnulli legendum *Præfecto prætorio*. Sed nihil mutandum. Sidonius lib. I, epist. 7, pag. 888: *Abite degeneres, et præfectoris patribus indigni*

Neque aliter legit eandem inscriptionem Sirmondus ad Sidonii opera sub initium et alibi.

^b Al. *tempore... animo*.

ad usque nonnullam creatricis omnium Trinitatis, si non jam felicitate contemplandæ, certe robustius credendæ perveniet firmitatem. Post hinc totus an- que ad metam sui, liber testibus tuitur.

Tertius aliquantulum in sui primordio argumenta- tur. Post, saucios ex adversa acie palantes insequit- ur. Demum vero nec asperratur pacem, nec con- flictum metuit adversantis ignoti. Ea legisti orati-

Al. conscriptione... editione.

tissime virorum quod læctitabis : tu modo faxis, uti memineris, non absque cura tui prodire oportere, quod publicari jubes. Neque ego de negotii pondere, sed de actionis levitate dubitaverim. Proinde consi- lium tuum asserito et defensitato : quoniam si in his secus aliquid ego a conscriptionis periclitabor ; tu editionis. Vale, et vige bonis viribus, veteris reparato- tor eloquentiæ

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De opinionibus imperitorum et pervicaci in defensionibus pertinacia.

Magnum in genere humano, Solli Sidoni, frater amatissime, multorum vitium est arrogans imperitia, et pervicax in defendendis perperam presumptis opinionibus pertinacia. Nam plerique mortalium aut per sensus corporis corporearum rerum haustis imaginibus, veluti quibusdam rerum umbris, obtutum mentis illudunt, aut tenellis adhuc infantie quondam suæ persuasionibus in senectute puerascunt. Si qua illis dicendi copia est, neglectis rerum causis, rationis animam spernuat, et verborum corpora diligunt. Cumque duplici ad veritatem veniatur via, ut aut præjudicata auctoritati credulitatem subdamus, aut ad scientiam ratiocinatione tendamus; nihil quod vel auctoritas jubeat, vel ratio suadeat, potissimum ducentes, sprete paucitate doctorum, illudunt imperitos, quæ maxima turba est. Sed et ipsi ab eisdem quos fallunt, reciproca illusionem falluntur. Laudantur namque, falsoque laudantibus credunt; quo mentis sanitas maxime periclitatur. Accedit ad hoc etiam lacessentis semper livoris intentio, invidentis animi crimen et poena. Nam si quid ab his quos iniquo lacessunt odio, ad utilitatem publicam veri prodatur, diversam protinus astruant, etsi idem sentiant. Ac sic inexhausto firmatoque odio, cum his quos sibi odisse institutum est, nequaquam metuunt veritatis fecisse jacturam. Oderunt igitur proximum, oderunt et Deum. Atque in his duobus præceptorum omnium totiusque legis sprete plenitudine, non mirandum est, si vel de Deo vel de homine probe non sentiant, qui utrumque a se odio mediante longinquant. Sed istuc eorundem quanquam plectibili vitio moveor, exilius tamen; quia etsi malivolentiæ in alios tela moluntur, ipsi magis propriis transfixi ictibus, vulnera quæ inferre conantur, excipiunt: namque odiorum stimulis, eorundem prius puniuntur auctores. Illud multo maximum, et longe periculosius crimen est: quod catholice sanitati opiniones inimicas stulte concipiunt, vane proferant, superbe astruunt, cum temeritate scribunt, eam prava intentione defendunt. Et quoniam humanitas per imprudentiam lapsi sunt, eligunt audaciæ suæ culpam pervicaci obstinatione defendere, ne videantur potuisse peccare. Ita enim palam sententias suas astruunt, ut clam nihilominus

missitantes, blandimentis lenocinantibus, ignaros rerum sedulo presentar, ut suæ potissimum sententiæ acquiescant, sibi met assentiantur: illud veri plenum, illud esse salutiferum, quod ipsi doceant, etiam desfrando confirmant. Si auctoritatem quæras, subjiciunt istiusmodi causarum secreta adiri nequaquam posse, nisi subtilissima rerum indagatrice ratione. Si eandem in articulo reposcas, adjiciunt auctoritati potius oportere concedi, neque naufragosum propter argumentorum lateres quosdam scopulos pelagus disputationis intrare. Ita auctoritate rationem, ut auctoritatem objectu rationis eludunt, et utroque horum ad id utuntur, ut neutro utantur. At si eosdem paulo strictius aretum disputationis includat, aiunt quosdam esse sanctorum, quibus hujuscemodi sit facillimum solvere quæstiones; se ab aliena magis auctoritate pendere; illud se maxime, quod alius sanxerit esse secuturos. Hæc quis ferat, ulloque ferri pacto posse judicet, hominum quempiam et inficiari scientiam, et vindicare doctrinam? Cogitata sua, si discussor absit, astruere; si adsit, operire? At, inquis, quorsum sermo progreditur? Ego vero longiuscule quam volui præfatus sum, dum præsumptum piget tædetque. Nuper etenim offendi quosdam, qui chartulam quandam oppido studiose lectitabant. Et quia mortalium generi mos est novi operis agnitione pellici, ad id percipiendum sedulo animum intenderrant: hoc idem mihi ac si cognitu necessarium ultro ingerentibus, inspicere plane non abnui.

CAPUT II.

Se in librum sine auctore incidisse.

Prima opusculi facies de ingenito genitoque Deo sublimissimæ quæstionis vix foribus oberrans, non parum catholicam præ se ferebat, et si longe impari disputatione sententiam: ita penes me ratiocinandi levitatem gravis causa pensavit. Ubi legendi progressu reliquum lectionis accessi, animadverti quibusdam circumlocutionibus id impendio molientem asserere opelle ipsius auctorem, ut Divinitas passibilis crederetur. Percoritur de nomine: nec responso nec scripto proditur. Cœpi, fateor, talis equidem paginæ stylum oppido ferre suspectum, et ut in eis solemus locis, quæ vel humoris assidui subterlutione cedentia, vel levi prono lubrica, vel cavo pendula, vel sudibus aspera sunt, suspensio vestigio iter inco-

gnitum potius tentare quam currere; donec tertia, A ut illic est, partem questionis ingredior. Hic jam non exploranda, sed explodenda sententia nequaquam pensi sermonis apparuit: satis sedulo efficere cupiens, si quo pacto queat, ut anima corpus esse videatur. Nulla igitur argumentandi virtute, nulla jubente lege, nulla persuadente ratione, in hoc nequidquam videlicet negotio tritus sermo finitur. Ac mihi primum querere cordi est, quidnam rationis exstiterit, ut tantas initurus causas, deque tam sublimibus locuturus, sciri vitaverit. Si bene conscius disputas, cur nomen occultas? si agnoscere metuis, cur opus prodis? an dicam, cur ista conscribis? An martorem super hoc forsitan exempla sectaris? Sed video prophetas, evangelistas, apostolos, post etiam authenticorum a plurimorum tractatores, sua propriis voluminibus nomina prænotasse: alios etiam operum suorum propriis vocabulis inchoasse principia, ut est illud: *Petrus apostolus Christi, et Paulus*; nec non alii atque alii fundatores Ecclesie atque eruditores: videlicet præcaveada fore noverant apocryphorum vana vel noxia. Sed ne sic quidem fallacium temerarium vitari figmenta potuerant. Hinc est quod pleraque Pauli, multorumque sanctorum vocabulis prænotata, sanitas b catholicæ Ecclesie nostræ non recipit, quia non lenocinio nominis operis meritum pensat, sed auctorem sibi styli veritate conciliat. Enimvero illud quod ista pagina propalatur, ejusdemque auctor occultitur, evidens facit indicium, eundem, scilicet a quo sit composita, fuisse damnatum. Nemo enim studet occultari, nisi qui formidat agnoscere. Ego tamen C satis mirari nequeo, cur in eodem vitandæ noxæ non fuerit studium, in quo suppressendi nominis potuit esse iudicium.

CAPUT III.

*Quod Divinitas impassibilis nulli prorsus affectui sub-
jaceat.*

I. Sed ad propositum revertentes, ipsa præfati operis verba ponamus: ad illud videlicet cui talia destinat, quem perinde atque se celatum esse stultit, sic ait: *Queris a me quomodo juxta substantiam Dei in epistola quadam dictum sit.* Et hic, nec cujus, nec ad quem, nec de quo epistola foret indicatum voluit. Continuatque de Deo: *Nil sensit patientis sensus, sed compatientis affectu.* Subjunctum: *Istud nec philosophos ignorasse: quia, inquit, in homine diversæ actiones, id est, justitia, misericordia, sanctitas, res accidentes sunt; et ideo affectus vocantur. Deus vero his non passibiliter afficitur. O non passibiliter! o afficitur! Quo afficitur, si non patitur? Cur tam celer est memoria tua ad oblivionem eorum etiam que ipse protuleris? Justitiam et misericordiam, quia in homine accidentiæ sint, affectus esse dixisti. Ergo si in homine, quia accidentiæ sunt, affectus non sunt; in Deo quia accidentiæ non sunt, affectus non sunt. Non ergo sensit compatientis affectu: in*

quo quia accidentia non sunt, affectus esse non potuit. Sed adjicis, Ergo quod in homine affectus et gratia, in Deo virtus est et natura. Et que in Deo virtus est, cum data fuerit homini, non est virtus. Deus enim procul dubio virtus est; qui si immutabilis est, etiam cum se homini dederit, virtus in homine est. Ergo quod in Deo virtus est, et in homine virtus est: hoc tantum differens, quod illic substantialiter, hic accessibiliter. Unde Dominus ad apostolos: *Sedete, inquit, in civitate, quoad æque induamini virtute ex alto (Luc. XXIV, 43).* Et propheta: *Diligente, Domine, virtus mea (Psal. XVII, 1).* Tu vero Deum in se virtutem esse, et in homine dicis non esse. Sed talis sententiæ causa luce liquidior est. Sequitur scilicet, ut quem dicis affici, astruas commutari.

H. Ac mihi primum proprietas hujus nominis maxime discutienda est. Affectus nempe ab eo dicitur quod aliquid afficiat. Quidquid autem afficitur, patitur. Pati vero non est nisi passibilis creatureque substantiæ. Que: quoniam a summa essentia que Deus est, ut existeret, vocata de nihilo est; inter illud de quo facta, et illud a quo facta, est media: ita superioribus affici potest ut proficiat, sicut inferioribus ut deficiat. De anima quippe loquor humana. Igitur nec nihilum affici aliquo pacto potest, quia substantiam non habet; nec Deus, quia detrimenta non sentit, augmentave non recipit. Afficiuntur autem media, sicut supra dictum est, vel pro affectu vel defectu. Enim vero quidquid afficitur, patitur, et quidquid patitur non esse Deum nemo sanorum inficias iverit: quia utrumque mutuo recipitur. Ut nec mutabile nisi passibile, nec passibile possit esse nisi mutabile. Quod autem philosophorum testimonio, misericordiam atque justitiam et istiusmodi bonas affectiones passibilis dicit esse creature eandemque in Deo essentialiter, non accessibiliter; haud intendit animo sibi semet adversa proferre, quia affectio accessio est. Non autem aliquid Deo accidit: igitur affectioni non subjacet. Nam quidquid afficitur, contrariis congruentibusque pariter obnoxium ambifarie subditur passioni. Quocirca si summa Divinitas sensit compatientis affectu, etiam male passionis subjacet stimulo. Sensit, dicis; utique sentire accidens ejus est, qui ante non sensit. Aternitati autem quia passionem Christi sempiternæ scivit, ut pote quam ipsa disposuit, passionis tempore trovi nihil, quod nosset, ne dicam quod sentiret, accessit.

III. Sed quid nunc ego de affectu disseram; eundemque impassibilem fore disputando conviescam; cum is ipse cui contradicimus, haud dubie fessus sit crucifixo homini Deum fuisse compassam. Quidnam, quaeso, istud est, Non sensit patientis sensu, sed sensit compatientis affectu? Quid est sensit quidve non sensit? Aut quomodo passus est, si non sensit? Nunquid si quispiam dicat, Ambulat ille, et ille coambulat, aut loquitur ille, et ille colloquitur; nonne et

a Al. plurimos.

b Al. Sanitas fidei nostræ catholicæ non recipit

c Al. quemadmodum

colloquentem loqui, et coambulantem ambulare significat? Aut si quis aiat: Mortuus ille est, et ille commortuus; nonne utrunque mortuum fuisse confirmat? Nam qui commoritur, utique moritur. Ergo et qui compatitur, utique patitur. Passa est igitur, si compassa Divinitas, ergo et fortassis mortua. At si istud etiam cogitatu nefas est: non ergo passus est Deus: igitur nec affectus. Ubi est nunc compatientis affectus?

IV. Post subicit: Quid prophético spiritu veterum quique sanctorum proterendis coercendisque carnaliter humanitusque sapientibus tropice prophetaverunt; inquiens scriptum: *Domine, ne in ira tua arguas me* (Psal. xxxvii, 2). Et: *Juravit Dominus, nec eum pœnitebit* (Psal. cix, 4). Ab hinc superius etiam per philosophos accidentias Deo non objicit, et hic per prophetas etiam vitorum necessitates imponit. Quia res quæ figuraliter accipiendæ sunt, nisi sollicitè intro inspiciantur, non ad vivificantem spiritum perveniunt, sed in occidente littera remanent. Sequitur scilicet, ut incontaminabilem præcelsæ Divinitatis essentiam passibilem fore credamus, si vaticinia prophetarum allegoricis animata secretis in litteræ tantum corpore cogitemus. Quia cum propheticis oraculis vel irasci vel pœnitere memoratur, effectus harum videlicet passionum considerandi sunt, non affectus. Porro quia neotericus scriptor juxta propheticæ locutionis exemplum, meditaciunculas suas autumat debere pensari; non tractatorem profiteitur iste, sed vatem, cum virginis^a partus ore vatum observaverit, ut vaticinia reseraret. Scelus igitur est ac ratio postulat, mystico prophetarum stylo texere periodos oratorias. Quo fit ut ille qui aliena expositurum se spondet, non possit exponi. Igitur aut vatum verbis non utere, aut vaticinare. Nequaquam profecto conducit vel præsentis vaticinium tempori, vel prophetica locutio tractatori. Quocirca qui liquid in defensionem tui ex prophético sermone mutuatus es, adversatur tibi potius quam opitulatur; quia vel quæsitæ defensio fatetur imbecillitatem, vel incongruens patrocinium non purgat errorem.

V. Intemerabilis ergo Divinitas haudquaquam recte affici dicitur, quia effectus est ab opifice, affectus ab opere. Quando enim Deus quempiam temporaliter punit, æterno consilio ille utique patitur qui punitur. Pateretur aliquid et Deus, si vel temporaliter cujuspian peccata cognosceret, vel eundem ad exercendam justitiam iracundia commoveret. Omne enim temporaneum mobile atque mutabile immutabilis et stans sempiternitas includit, afficiens aliqua salubriter, aliqua judicialiter, aliqua affici sinens, ipsa ab omni affectu vel motu temporis et loci satis aliena, prædita illo tantum motu qui stabilis dicitur, ex qua, et per quam, et in qua est omne quod solo tempore et ab ipsa tantum movetur, et omne quod et per tempus et locum ab illa movetur, non solo tantum temovere. Sed isthæc alias. Nunc autem missa facien-

^a An vatum? Statim vero al. ora vatum.

tes, quæ talia profecto sunt merito vel viribus, ut eadem improbari sit justum, impugnari non necessarium: ad testimonia illa veniamus, quæ ex Apostolo in patrocinium sui mutuatus est. Ait enim: Cur dici non possit, *Sensit compatientis affectu*, quando Apostolus dicendum putavit: *Nunquam Dominum glorie crucifixissent* (I Cor. ii, 8)? Cum sicut lux nullam sentire possit plagam vulneris, ita et auctor lucis nullam pœnam senserit passionis. Potest ergo dici, *Sed sensit compatientis affectu*? potest quidem, quia *omnia licent*; sed non debent, quia *non omnia ædificant* (I Cor. vi, 12)

VI. Risum tamen in isto comparationum ac prolocationum tuarum genere tenere vix possum. Paulo prius astruxeras Deum desinere esse virtutem, idcircoque mutari; nunc itidem sententia flaccente declamas quod sicut lux nullam sentire possit plagam vulneris, ita et auctor lucis nullam pœnam senserit passionis. Ergo plagam lux sola non sentit. Nunquidnam terra, aut aqua, aut aer cujuspian vulneris plagam sentit? Aut lux fortassis animata sit? Aut quodlibet corpus inanimatum sentire potest? Aut corpus est ullum, quod etsi vulnus non sentit, vulnerari non possit? Vulnerari igitur lux potest, etsi sentire non potest; quia sicut nox immisso luminis runpitur, ita lux tenebris vulneratur. Unde jocundissime Asclepiades lusit poeta notissimus, dicens:

Absentemque diem nox agit æmula,
Quam lux cum lacero victa fugit pæplo

C Quid dicis, ut lux plagam non sentit, ita Divinitas vulnus in passione non sensit? Si ita est, vulnerari ergo potuit, etsi sentire non potuit; unumquæ fuit insensibilitatis, aliud corruptibilitatis. Non enim pro incorruptibilitate non doluit: si vulnerari (non) potuit, quia lux et insensibilis est, pariter et vulnerabilis. Vide né forsitan iste sit quem nobis opprobrandum rere, altiore prolapsus errore. Tu dicis lucem corpoream homini communem simul et pecori, eatenus, ut Deum non sentire vulnus inflictum et quomodolibet pulchrum corpus; corpus tamen summo incorporeo non assimilas, sed exæquas, et in tam plectibili sententia non innocentie tantum privilegium tibi, sed laudis arrogas. Et nos, quia similitudinem Dei, ut ejus sicuti est similitudo, sic incorpoream dicamus, extra fidem fore pronuntias. Sed hæc postmodum.

VII. De affectu interim disseramus. Ergone sic crucifixus est Christus, ut summæ Divinitatis universo modo intemerabilis incorruptibilitas crucifixæ credatur; dicas velim, nisi injuriosum est. Quem post humilitatem mortis a summo Deo, id est, ipsa Trinitate exaltatum esse credi sit licitum, cui nomen quod supra omne nomen sit (Philip. ii, 9), fuisse collatum, illi nempe arbitror, qui *obediens factus usque ad mortem* propter ineffabilis humilitatis obedientiam ineffabiliter sublimatus in gloriam est Dei Patris; au-

Al. munda.

debis non tateri eundem gloriæ Dominum, quem lateris hominis filium? Verum tu illo quod dictum est, *Nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8), in id uti voles, ut haud dubie credatur, quod ipsa Divinitas queat affici, si potuit crucifigi. Igitur aperto proloquio manifestasti sententiam tuam. Nam cum idcirco affici Deum irreprehensibiliter te dixisse arbitraris quoniam gloriæ Dominum crucifixum Apostolus dicit, et crucifixum gloriæ Dominum sic accipi veritas suadeat, ne Divinitas crucifixa credatur : tu vero affici Divinitatem obnixius argumentare, defensionis erroris studio. Haud animadvertis pœnale illud quod in homine Christo persequentium scelus exercuit, ipsi inviolabili Divinitati inflictum fuisse te dicere. Quod si ita est, pati pro hominibus Deus, et non assumptum potuit homine. Quia si in homine passibilis, et extra hominem potuit esse passibilis. Sed eundem forte contendas substantiæ humanæ contagiōne mutatum, idcircoque post assumptum hominem factum fuisse passibilem. Non igitur incorruptibilis est Deus. Quia quidquid deteriorari potest, et corrumpi profecto potest. Sed corrumpi Divinitas non potest, nec commutari; igitur nec pati potest.

VIII. Nunc porro superest, ut ^a quoniam Christus homo verus et Deus verus, ex duplici substantia una persona, et Deus homo et homo Deus est; idem gloriæ Dominus, et non sit crucifixus pro inviolabili Divinitate, et crucifixus sit in homine pro unitate personæ. Itaque miro atque incogitabili modo passus est homo Deus, et non est passa Divinitas. Cerne nunc igitur, in id tantum temet Apostoli testimonium vindicasse, non ut ex eodem robor sententia tua capesseret, sed ut sævæ sententiæ pravitas non lateret. Tu scilicet velut stipulante tibi per Apostolum veritate, affici Divinitatem dicis; sed Apostolus *crucifixum gloriæ Dominum* in ea sui parte cogit intelligi, qua potuit crucifigi. Tibi igitur, tibi admodum soli hæc relicta sententia est, ut intemerabilis atque inæstimata Divinitas flagellis cæsa, clavis transfixa, lancea transfossa, doloribus affecta, morte consumpta sit; quia in uno eodem Christo ^b credi renuit aliud subditum morti, aliud passioni. Sed premente veritate verba commutas, inquires, quod quibus afficitur creata substantia, substantialiter in Deo sint, non accessibiliter. Perge sic dicere; non in te respergat sinceritatem veritatis ignorantia, præsumptio et mendacium. Humanum est nempe delinquere : humanum est pro delicto pœnitere. Nemo periculosus peccaverit, quam qui peccata defendit. Namque impassibilem, nullique affectui subjacentem summæ Divinitatis essentiam, ut tute pronuntias, cum philosophis non recusas. Proinde intestinum bellum pelle ab animo. Certum tibi sit veritatem falso, sicut essentiam nihilo, haudquaquam posse misceri. Tu autem dicis affici, quem negas pati. Si enim affectu non caret, impassibilitatis de eodem fallax professio est : Alterum alteri inmodice impugnat : qui ait,

^a Al. *quemadmodum*.

^b Al. *crederemus*.

A *Sensit compatentis affectu*, non ait, quod in passione nihil senserit. Porro tu dicis, quod Deus non afficitur passibiliter; ergo afficitur non passibiliter : quod ita est ac si quispiam dicat : Stat iste currens, dormit ille vigilans : quod utique non sinit contrariorum discrepantia. Quid igitur proficit quod adjicis, *passibiliter*, cum dici verissime plenissimeque possit, *non afficitur Deus*? Non caret nævo suspitionis biceps ista prolocutio. Deum non dicis pati, quem dicis affici. Affectio et passio unum idemque significat. Aut uti unumque sustuleris, aut in altero utrumque servaveris. Non igitur dicendum est, Non afficitur passibiliter Deus, sed, *Non afficitur Deus*. Si non afficitur, non sensit compatentis affectu. Si sensit compatentis affectu, consequenter afficitur.

B IX. Aio ego, Nullis afficitur divina substantia; inquis tu, Deus non afficitur. Redeamus in gratiam. Pessumdetur e medio, qui te fortassis ignarum, quod certe patet, aut incautum re-pergit infamia. Sed superadjicis, et Apostolum dixisse pronuntias de Christo jam in cœlisposito : *Habemus talem pontificem, qui possit compati infirmitatibus nostris* (Hebr. iv, 15). Et tanquam nihil hic sit pertractandum discutiendumque, satisfacisse te proposito gloriaris, transiturus ad tertiam questionem. Igitur, ut quam brevissime responsum referam, *Pontifex* ille, credo, est qui principaliter apud divinitatem summæ Trinitatis humani generis oblata sacrificat, peccata expiat, vota commenda. Ipse ergo verus sacerdos est; quia si Filius Dei, secundum id quod æqualis est Patri, non tam preces fundit, quam precantes exaudit : homo potius hic intelligendus est, quem pontificem Apostolus dicens, nostrisque infirmitatibus compati pronuntians, de ipso itidem dicit : *Jesus Christus, qui mortuus est, immo etiam qui et resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis* (Rom. viii, 34). Ille ergo pontifex compatitur nobis, qui et interpellat pro nobis. Ille vero qui interpellanti annuit, ipsa Trinitas non haberet utique quem sibi interpellare necessarium foret, si pati aut affici ullatenus possit. Jamne intelligis, adversum potius veritatis testimonium in patrocinium falsitatis assumi? Quoniam si quid hujusmodi, sicut supra diximus, in divinis voluminibus invenitur, ad unitatem personæ referendum est. Quia sicut anima et corpus ex diversa substantia unus est homo, ita Deus et homo ex diversa substantia unus est Christus. Ac per hoc cum sit unus ex diversa substantia, ipse se quodammodo petit; ipse se quodammodo pro nobis exaudit. Innumera sunt quæ super hoc dici promptissimum sit. Sed quoniam non inpendio emolienda sunt, quæ per se labascunt; in præsentiarum de his ista sufficiant.

CAPUT IV.

De animæ humanæ statu.

Status nunc animæ humanæ, hoc est, imaginis divinæ vocatur in dubium. Hæc nempe est tertia

^c Hæc al. omittunt.

illa quaestio, qua iste necessarius meus discernendarum naturarum causas ingressus, spiritum vitae corpus esse pronuntiat: astruens se super hoc praëjudicatæ auctoritatis Patrum scita proferre; quos quidem non tam aliquid sibi perceptu mentis cognitum definisse, quam quædam opinatos fuisse commemorat. Et quia ipse, quantum loquitur, non tam probatæ rationi aut Intemeratæ auctoritati, sed humanæ magis opinioni concessit; id impenso opere nititur, ut spreta auctoritate divina, omissa quoque ratione perspicua, clausis, ut alunt, oculis sibimet assentiamur. At quicumque de Deo veraciter ac pie senserunt, nihil ab eo non creatum quod creati oportuerit, consequenter intelligunt. Causa enim creandarum rerum bonitas creatoris est. Qui creare potens universa quæ velit, nihil bonitatis exercuisset si nihil creasset: ita semiplena benignitate usus esset, si semiplenum aliquid condidisset. Mirum autem videtur supplemento rerum defore aliquid, si rosæ flosculus non existeret, et non defore si incorporea substantia non esset creata. Ne ergo non minimum aliquid, sed vel potissimum non deforet creaturæ plenitudini, debuit incorporea quoque substantia creari. Sed ad creatoris forte referatur injuriam, si incorporeum aliquid ac sibi simile condidisset dicatur; quia simile Deo nihil invenitur in corpore. Sed ab ipso Deo similitudo Dei anima dicitur humana: in corpore autem nulla esse potest similitudo divina. Incorporeum ergo erit, quod Deo sit simile; humanus vero animus ad similitudinem Dei factus est; incorporeus igitur est animus humanus.

CAPUT V.

Quod incorporeus corporeo, et illocalis locali dignitate præponitur, deque bono magno et bono summo.

I. Omne autem incorporeum corporeo, et illocali locali, et insecabile secabili, et vivens non viventi in naturæ dignitate præponitur. Enimvero creator omnipotentissimus idemque benignissimus si substantiam omni corpore potiozem, sibi que similem, non creavit quam creati debuisset jam constitit; aut noluit, aut certe non potuit. Si voluit et non potuit, omnipotentia caruit. Si potuit et noluit (quod etiam cogitatu est nefas), invidit. Non autem potest vel omnipotentia non posse, vel bonitas invidere. Creare ergo incorporeum et potuit et voluit; igitur et creavit. Nisi forte dicas, fieri non debuisset, quod ille potuit velle, qui non potuit velle, nisi quod debuit facere. Quid mihi nunc creatum non esse contendas quod creati debuisset non dubitas? Creari certe constat debuisset, quia cum creator incorporeus maximum bonum sit, et creatum incorporeum magnum bonum sit, et creatum corpus^a quod nisi creatum non est; aliquid bonum sit a summo Deo qui est maximum bonum: sicut creatum est corpus aliquid bonum, ita creati debuit incorporeum aliquid magnum bonum: Quia non conveniret omni-

^a Al. bonam.

A potenti bono qui fecit omnia bona valde (Gen. viii, 34), perfectionem plenitudinis rerum vel in minimis truncam facere, non dicam potissima non creare. Sed fortassis astruatur, aut incorpoream creaturam bonum non esse, aut bonum creati non oportuisse, aut quod oportuerit fieri nequissime. Sed summum bonum incorporeus creator est; magnum bonum incorporea creatura. Oportuit igitur a summo bono fieri magnum bonum. Et potuit omnipotens facere, quod debuit bonus velle. Creavit ergo incorpoream substantiam, qui non facere non potuit, quod fieri debuit. Nisi forte dicatur aliquid^b debuisset fieri, quod ille non fecerit. Consequens ergo erit, aliquid illum fecisse, quod non debuisset.

II. Sed dices mihi: Si aliquid incorporeum creatum est, æquiparat ergo creatorem. De vero homine, hoc est, de hominis anima quaerimus. Non est hæc æqualis Deo, sed similis: itaque similis, quantum incorporea incorporeo inferiori, quantum creata creatori; similis quantum intellectualis lux luci intelligibili; dissimilis quantum mutabilis creatura immutabili creatori dissimilis. Aliud namque est veritas, aliud imago veritatis. Sed sicut rei corporeæ nulla imago esse potest, nisi corpus; ita nequaquam imago incorporei invenitur in corpore. Nam illic ubi de creatione hominis Moysi loquitur, sic ait: *Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Et fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam. Ad imaginem Dei creavit eum, masculum et feminam* (Gen. i, 26, 27). Divinæ istud auctoritatis oraculum, nec eloquio eludi potest, nec argumento falli, nec virtute vinci, nec arte vitari. Si imago Dei est humana anima, incorporei videlicet imago est. Si incorporei imago est, incorporea utique ipsa est. At si incorporea non est, incorporei prorsus imago non est. Sed incorporei imago est, incorporea igitur est. Nam quia creata est, non est Deus. Quia imago Dei est, non est corpus.

CAPUT VI.

Quod cum omne incorporeum invisibile sit, non tamen omne corporeum visibile sit.

I. Sed subjicis a nescio quibus quorum tamen nomen nobis notitiam subripis, sic doceri, ut alia dicant esse incorporea, alia invisibilia. Tremendæ scilicet peritiæ tractatores, qui usque ad hoc penetrare secretum: Si alia incorporea sunt, alia invisibilia, ergo incorporea non sunt invisibilia. Postponendum est igitur incorporeum omni corporeo, quia dicit per Apostolum Veritas: *Quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt* (II Cor. iv, 18). Verum tu creatricem creatamque substantiam ita discernis, ut alia sint incorporea, alia invisibilia. Invisibile igitur omne corporeum, et incorporeum omne visibile. Istic egomet audeo sciscitari: Invisibilisne sit Deus, anne visibilis? Si cor-

^b Al. decuisse.

poreum negas, visibilem non recusas. Si invisibilem dicis, corporeum confiteris. Secundum hanc ergo sententiam tuam (quæ tibi nobisque sit procul) æternus, invisibilis, incorporeus Deus, aut incorporeus erit et visibilis erit, aut corporeus erit et æternus non erit. Quidam tamen cogitare valuit, sed eloqui non valuit. Patentium nempe causarum doctor ignarus, quem dicere nisum reor, esse quædam corporea quæ videri nequeant; cum sit universo incorporeo proprium, non videri. Ac per hoc corporea quæcipiam invisibilia esse posse; porro incorporea nisi invisibilia esse non posse. Nam cum omne incorporeum invisibile sit, non omne invisibile incorporeum est. Vox enim non videtur et corpus est. Quanquam propter eminentiam visus, etiam quæ ad reliquos pertinent sensus, videre dicamus, sicut sæpe dicimus, *Vide quid sonat*: cum sonus ad auditum pertineat, non ad visum. Nec tamen ita dicimus, *Audis quid lucet*; quia præ eminentior cæteris sensibus visus, quæ inferiorum sunt, abusive sibi vindicat, cum potestatibus eorum potentiam suam non misceat. Quocirca et visibilia sunt omnia quæ sentiri quocunque sensu corporis possunt, si ad visum cuncta referamus. Et non omnia visibilia sunt, si unicuique sensui, quod sibi est speciale reddamus. Hinc omnia scilicet principalia corpora quæ dicuntur elementa, procul dubio visibilia sunt, sicut experimur. Ex quorum metrica proportione, confectia rite dimensionibus, vegetante anima vivens corpus efficitur. Quanquam multa sint, quæ animata non sunt, et vivere negari non possunt. Sed de his loquimur, quæ non solum vivunt, sed etiam sentiunt, sicut sunt animata ratione expertia. De quibus paululum disputatione dilate, de nobis loquamur.

II. Igitur cum ex anima simul et corpore, atque ut corpus animus esse non poterit, sic animus corpus esse non possit: Animus qui sentit in corpore, etsi per visibilia sentit, invisibiliter sentit. Aliud enim est visus, aliud oculus. Aliud auris, aliud auditus. Nares aliud, aliud odoratus. Et os aliud, aliud gustus. Nec hoc idem, manus et tactus. Igitur tactu calentia frigentiaque discernimus, ipsum vero sensum tangendi non tangimus. Nec frigus namque illi, nec calor est. Et gustatu dulcia atque amara sentimus, sed gustatum gustare non passimus. Nihil enim vel amarum in illo vel dulce est. Naribus odores accipimus; olfactu tamen olfactum non capimus, quia nihil olet olfactus. Et auribus voces haurimus, sed cum nihil sonet auditus, ipsum non audimus auditum. Coloratas oculis formas aspiciamus, et oculis quia coloratæ formatæque sunt, cernimus: sed visum, quia nec coloratus nec formatus est, non videmus: jugiter namque videremus si lucret visus; et audiremus semper si sonaret auditus; et perpetuo odoraremur, si fragraret olfactus; et indefessim gustaremur, si saperet gustatus; æternumque tangere-

mus, si seipsum tangeret tactus. Atque ut de cæteris laceam, si gustari posset gustatus; nemo posset esse jejunos, nec extrinsecus adhibenda forent in quæ semet sensus exerceret, si seipse sentiret. Aliud est ergo membrum per quod sentimus, et sensus aliud quo sentimus. ^a Quia inter invisibile incorporeum et corpus visibile, est illud invisibile corporeum, quod in nobis visus, odoratus, gustus, auditus et tactus est: quæ quoniam non nisi in animato sunt corpore, ex utriusque diversi commercio, eadem et corporea sunt et invisibilia trahentia de corpore visibili ut corporea sint: de incorporeo animo ut sint invisibilia. Non igitur juxta sententiam tuam, illud erit invisibile, quod incorporeum non erit, tanquam incorporeo visibile, et corporeo invisibile esse sit proprium: quandoquidem nihil invisibile corporis foret, nisi visibile illud incorporei invisibilitas faceret. Quia in eodem, sicut supra diximus, homine et incorporeum invisibile est anima; et invisibile corporeum, quod de corpore visibili invisibiliter agit anima

CAPUT VII.

Quod ex quatuor elementis constet corpus, et quomodo quinque sensibus conveniant.

I. Jam vero quæcumque corporis sensibus tangimus, ita ad quosque eorum quæque ex illis spectatim pertinent, ut in communionem propriorum alia non admittant. Est ergo inter universa corporea, solis lux sine dubitatione præstantior. Hæc ad illud supremum in universo corporeo pertinet elementum, quod ignis dicitur. Hinc est quod etiam in corpore humano principalem præ omnibus sensibus locum visus accipit; ab interno scilicet calore cordis ac jecoris, igneuli quidam indefessim scintillant, in cameram capitis, quasi in cœlum nostri corporis subvolant. Ex quibus radii per oculorum media profusi ac lumini extero commixti, corporum in quæ inciderint repercussu, retroversim cedentes eorundem colores ac formas hauriunt. Animadvertis igitur summum in elementis ignem, pulcherrimum in coloribus lucem, præcipuum in sensibus visum. Hunc merito atque potentia auditus insequitur: illi elemento ^b compar, quod Græci vocant *æthera*: qui licet ex aeris sit natura, tamen quia quasdam quasi facultates e supremis suis deorsum versus velut in fundum digerit, purior atque subtilior hunc procellosum aerem et naturaliter nubigenum et loco et dignitate supereminet. Hinc est quod purissimus aer faciliorem et longius patentem facit auditum. Nam sicut oculi sine formis corporum atque extrario lumine contemplari nequeunt; sic aures nisi aere aut percusso aut flante non sentiunt: ita et narium sensus. Nam sicut aer sonis inficitur, ut in auribus operetur auditum; sic itidem ipse inficitur

illud visibile corporeum, etc.

^b Al. *compos*.

^a Orthodox., *inter invisibile*. Bibliotheca Patrum Parisiensis, prout edidimus. At Lugdunensis: *Quia inter visibile incorporeum est, et corpus visibile est*

odorbis, ut in naribus faciat odoratum; ^a quibus inesse naturaliter, nisi attracto aere non sentitur. Gustandi vero sensus absque humoris admiculo nequaquam agere se posse, hinc evidens facit iudicium, quod nihil sapidum, si accipitur lingua arente, sentitur. De tactu vero dubitari non aestimo, elemento terræ esse simillimum.

II. Age nunc ad illud propter quod ista tractavimus, revertamur. En visus et lucem et alia per eandem corpora contemplata videt ac sentit. Nunquidnam sibi aliquid hinc usurpat auditus? Rursum meatus aurium sonos et formatas accipiunt voces. Nunquid hinc aliquid sibi vindicat visus? Per antra narium generis innumeri capimus odores. Nihil certe de his sentire valet auditus. Forte in saporum exploratione odoratui communicat gustus? Aut ad sentienda aspera vel levia gustatui permittit aliquid tactus? Ecce vox, visu sensu eminentiore non cernitur: lux perinde non auditur: vox naribus certe non capitur: gustu fragrantia non accipitur: sapor tantum in ore sentitur.

CAPUT VIII.

Quod omnis anima ex nullo prorsus elemento, aut quolibet corpore sit facta.

Ecce habes omnigenum corpus ex omnibus elementis in fabricam corporis humani aeternæ illius musicæ vix cogitabilibus modis atque harmoniæ ratione permixtum. Elige nunc ex quo corporum genere anima sit, si corpus est anima. Quia si est, aut ex uno horum, aut ex aliquibus, aut ex omnibus corporibus est anima, aut non est corpus. Sed quid nunc faciam? quo me vertam, acutissimi et doctissimi disputatoris ingenio et arte præventus? Qui scilicet intelligens nullum corpus esse posse, nisi aut principaliter ex nihilo creatum, sicut corporum sunt elementa, aut ex his analogica ratione formatum, animam corpus esse decernens; maluit eandem ex uno principalium corporum aestimare factam, quam ex omnibus fuisse compositam. Callido videlicet cautus ingenio, noluit animæ substantiam multorum corporum congregare mixtura, ne ex iisdem contracta principiis quibus corpus extrarium, si perinde diceretur potuisse formari, eatenus videretur posse dissolvi. Quapropter aërem delegit, ex quo aut cui animam similem fore decernat; adjiciens testimonium sui nescio cuius auctoris, cuius hæc verba sunt: *Nonnullæ sunt, inquit, spiritales naturæ, ut angeli, archangeli cæteræque virtutes: ipsa quoque anima nostra, vel certe aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus aestimandæ.* Hæcine mandantur verba membranis? Et istud agitur negotium, quod agimus? Missis omnibus, hac tantum lance pendeat, ut si animam aut ex aere factam, aut aeri similem ratio discussa patefecerit; nunc in adversarii, tunc in magistri sententiam pedibus ut aiunt, transeam; ^b veniam deprecatus, erroris mei egomet nuntius. Sin autem propalate veritatis jure

^a Al. quibus inesse naturaliter constat, nisi attracto aere non sentiri.

A mihi vindico, quod non humana tantum, sed omnia omnino anima non solum non ex aere, sed ex nullo prorsus consistat corpore ratiocinando probabitur; fas erit ut nobis aut consentias, aut ignoscas.

CAPUT IX.

Animam ex nullo prorsus corpore constare.

Jam superius patuit, ignis elementum elemento aeris sicut loco; ita etiam potentia præeminere. Quod evidenter ostendit ignis iste terrenus, qui mobilitate vix comprehensibili, velut in regionem suam sursum versus naturali pondere rapitur. Quod si etiam ex hoc non daretur agnoscere, vel hinc manifesto possit intelligi, quod omnis aer solis præsentia clarescit, et tenebrescit absentia. Sed et illud maximæ rationis est, quod aer ignem patitur ut caleat, nec tamen ab aere aliquid patitur ignis ut frigeat. Aer quibuslibet vasculis includi et contineri potest; cum hoc prorsus igni non accidat. Est ergo ignis aere perspicua ratione præstantior. Visus vero nobis ex igne est, qui utique sensus homini belluæque communis est: sic tamen ut nonnullæ irrationales animantes præ hominibus vigeant acumine videndi. Si ergo negari nequit quod visus ex igne est, et secundum tuam rationem anima ex aere; eminentior ergo est dignitate substantiæ oculus pecudis, quam animo hominis. Quia ille ex igne, et hæc ex aere. Non ergo immerito animam localem putat, et claustrum corporis confirmat includi, qui eandem aeriam judicat. Alterutrum nunc igitur eligere oportet: aut deteriorem visu pecudis animam, si aeriam; aut non aeriam, si præstantiorem. Cernis quam facile indoctæ figmentum præsumptionis evanuit, præterquam innumera super hoc argumentari promptissimum est? Nempe si aëria est, ergo tenebræ illius, corporei hujus solis abscessus; et lux ejus, hujus ipsius itidem solis adventus est. Falsumque erit illud, quod evangelista pronuntiat, dicens: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. 1, 9). Et illud quod propheta sub peccatorum persona loquitur: *Lumen ergo justitiæ non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (Sap. v. 6). Nunquid isti hunc corporeum solem viventes in hoc mundo non viderunt? Sed incorporeales oculi solem incorporeum requirebant. Valde autem mirum videtur, si lux ista habeat oculos quos illuminet; illa autem vera non habeat. Aut si habeat, sicuti vere habet, unde videri incorporeum potest; non solum non aerium, sed arbitror non esse corporeum.

CAPUT X.

Quod jam forma aut substantia non potest dici materia.

Illud jam quale est, quod in ipso disputationis tunc principio admonendum credidisti esse lectorem, ut ad subtiliora cogitanda animum præpararet; et nunc a summis ad ima, ab incorporeis ad corporea rationale

^b Al. nec deprecatus, errorem postponam

nostrum conaris abducere? Et quasi docens nos ad subtilia mentis oculum præparare, paulo post adjicis, et dicis: Quidquid creatum est, materiam videri, quæ corpoream esse decernis. Si adhuc creatura materia est, nondum ergo formatus es. Quia dicitur Deo: ^a *Qui creasti hominem ex materia informi*. Formarum autem sive minus sive amplius pro qualitate vel genere speciosarum plenus est mundus. Materia vero informis est, mundusque formatus. Non est ergo creatura materia.

CAPUT XI.

Quod omne quidquid incorporeum sive corporeum est, increatum dici non potest.

Post hæc argumentaris ac dicis: Idcirco incorporeum creatum nil esse. Quia quidquid factori suo comprehensibile sit, incorporeum esse non possit. Sub hac ergo ratione ipse sibi Deus ignotus est: qui si idcirco incorporeum nihil creavit, nec aliquid creatum notitiam creatoris excederet, cum vel corporeum vel incorporeum nihil nisi præcedente scientia creantis exstiterit, videlicet quia nihil nesciens fecit. Se ipsum ergo præ omnibus nescit, qui incorporaliter antecellit omnem substantiam quam creavit. Ac per hoc major se ipso est, qui sui capax non est. Quod quia dici ratione non sinitur, consequens est, ut ideo incorporeum quippiam ^b creaverit, ne sibi creatum aliquid incomprehensibile esse possit; cum ipse summus incorporeus sibi ignotus esse non possit. Vide quam parvo negotio veritatis calor frigentium verborum pruinas liquefaciat. Et cum discernere nequeas a creato materiam, ab informi formatum, ab aere ^C spiritum; in imaginem Dei pronuntias, tanquam potissimum scitor, qui minorum probaris ignarus. Jam nunc testimoniorum vel maxime penuria coactus, de quodam opere sancti Hieronymi capitulum quoddam (quod quidem te constat non intellexisse) subjungis, qui ait: *Globos siderum corporatos esse spiritus arbitrantur*. Omnem qui arbitrat, nutare non dubium est. Beatum vero Hieronymum de spiritibus corporatis quorundam referre dicis arbitrium; qui si arbitrantium, hoc est, dubitantium sequitur forte sententiam, cum eodem quoque tu sequere. Cumque non nisi ab ignorantia proficiscatur dubietas arbitrantis, agnoscis te nobis querentibus veritatem, pro una quam polliceris scientia, multorum nescientias attulisse. Nam cum quasi probatissimo testimonio ejus ^D utaris, qui de eis dubitans quorum testimoniis utitur, et eos dubitantes affert quos testes adhibet; quid te posse pronuntiare censendum est, qui ab auctoris tui dubitantis auctore dubio, tertius ipse jam dubitas?

CAPUT XII.

Quod auctor operis illius philosophos non intelligens, globos siderum corporatos spiritus arbitratus sit, et angelos corpora esse decernat; contra quæ Apostoli testimonio de resurrectione utitur.

I. Istud ego tamen philosophos reperio dicere, qui

^a Locus exstat Sap. xi, 18, sed alio sensu. Sic enim ibi de omnipotenti manu Dei: *κτίσατα τὸν κόσμον ἐξ ἀμήρπου ὕλης*, Quæ creavit mundum ex materia in-

nonnullis disputationibus astruunt, et ipsos luxæ vel solis globos incorporeis videlicet spiritibus sub divina quadam mente vegetari. Sed oportet agnoscas hoc idem testimonium, non solum pro sententia tua contra nos nihil, sed adversus eandem pro nobis valere plurimum. Quod eo tibi accidit, quia philosophicam non intelligendo sententiam, illud pro tua videlicet parte posuisti, quod probe intellectum non nisi nostris tantum possit partibus suffragari. Si enim corporeos spiritus esse philosophi dixissent, in eorundem non desinentium, sed arbitrantium potius auctoritate totus nihilominus argumentationis tuæ cardo titubaret. Cum vero illi non dubitanter, sed scienter, non corporeos, sed corporatos spiritus dixerint, nonne dinoscitur quodcumque est corporatum non esse corporeum? Alioquin corporeos, non corporatos spiritus esse dixissent: quia illud est corporeum, quod incorporeus spiritus animat; illud autem incorporeum, quo corpus animatur. Quapropter cum dilucide vivificatum corpus ab incorporeo vivificante discredaverint, videtur mihi quod iste corporis advocatus, aut philosophicam de substantia incorporali sententiam non intellexerit, aut nequaquam pro se objectare debuerit sub ipso sancti Hieronymi nomine.

II. Sequitur, et adjungit: *Si angeli, inquit, celestia etiam corpora ad comparationem Dei immunda esse dicuntur, quid putas homo existimandus est?* Quantum video, violentissimus disputator nec istud intelligit. Angelos enim unitus credit esse substantiæ, ut melius de sideribus sentiat, quæ corporatos spiritus judicat. Nunquid hic aliud vir doctus Hieronymus dixisse censebitur, nisi angelorum corpora habitate sui atque potentia, humanis longe præstare corporibus? Pariter cum dixit: *Si angeli, et adjecit, celestia etiam corpora*; duo quedam intelligi voluit, *angelos et celestia corpora*. Quia cum angelici spiritus corporati sint, sunt in cælo quedam quæ sola sunt corpora. Igitur evidenter ostendit nullum corpus quamlibet supremum loco, quamlibet potens motu, incorporeis posse præponi. Rursum ex comparatione gradum faciens dicit: *Adeo divinis hominem comparari non posse, ut nec angelis possit*. Discernit præterea corpus et carnem, quia cum omnis caro etiam corpus sit, non omne corpus est caro. Unde Apostolus: *Alia caro volucrum, alia caro piscium, alia autem hominum. Et corpora celestia et corpora terrestria* (1 Cor. xv, 39, 40): evidenter ostendens, terrenum corpus etiam carnem fore, celeste vero non etiam carnem. Ne forte hic aptari conveniat illud quod eundem Hieronymum dicere meminuit, *globos siderum corporatos esse spiritus arbitrantur*. Ut ipsa sidera sive angelorum corpora, corpora utique celestia sint: cum illi spiritus qui istis corporati sunt, corporei non sint. Sicut et Deum dicimus incarnatum, et sicut ipsa anima humana incarnatur, utique cum administrandam suscipit carnem. Cui quamlibet illud accidat, quod

formi, seu invisæ, ut habet Vulgata.

^b Al. non creaverit.

Scriptura testatur, dicens : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam* (Sap. ix, 15) : non tamen in corpus converti credendum est, quamlibet pondere carnis oneretur; quia nec corpus unquam in animæ naturam commutabitur, quamlibet eadem vegetante moveatur; alioquin non erit corpus. Unde illud quod Apostolus dixit : *Et corpora cælestia et corpora terrestria* (I Cor. xv, 40) : utrumnam de angelis an de sideribus, an terrenis quibusque corporibus de quibus non est quæstio, intelligi voluerit, ex consequentibus apparebit. Indisjunctim namque mox adjicit ac dicit : *Alia cælestium gloria, alia autem terrestrium* (Ibid.). Et quæ illa cælestia essent corpora, ut evidenter ostenderet : *Alia, inquit, claritas solis, et alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in gloria, ita et resurrectio mortuorum* (I Cor. xv, 41, 42). Eandem scilicet docens, quæ est in siderum qualitate discrepantiam, resuscitatorum corporum fore pro meritorum diversitate distantiam. Hic utique absque ambiguo doctor gentium de sola resurrectione humanorum corporum disputans, hujusmodi comparationibus usus est. Nam sic causam loci hujus ingreditur : *Dicit aliquis, Quomodo resurgent mortui? quali autem corpore venient* (Ibid., 35)? Et ab hoc loco usque ad istam de sideribus comparationem, id ipsum sine alterius cujusquam causæ interjectione persequitur, nullam faciens de anima mentionem; ne scilicet illud quod de solis, lunæ stellarumque, corporum scilicet cælestium, differentiis disseruit, a sævo forte judicio de animabus dictum quisque sentiret.

CAPUT XIII.

De resurrectione plenius.

Nunc ergo si humanum corpus, terrenum scilicet atque moribundum, in id gloriæ transformabitur, ut fiat de carnali spiritale, secundum Apostolum, qui ait : *Seminatum corpus animale, resurget corpus spiritale* (Ibid., 44); et anima humana sic nunc spiritualis est, ut tamen corpus sit : ergo humana caro transferetur in animæ dignitatem, cum facta fuerit corpus spiritale. Et anima quæ corpori juste dominata, quæ Domino pie famulata est, quæ Deum fideliter credidit, aut fortassis et scivit; exæquata sibi carne sua, ipsa quoque nihil pro substantiæ qualitate promovebitur. Et ubi est illud, non qui oculum carnis, sed qui oculum cordis mundaverit, Deum videbit? Nam *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Ergo forsitan beatificabitur corpus pro modo suo, et anima itidem pro modo suo. Illud immutabitur, ut spiritui per omnia ad nutum serviat, cui contumax sæpe restitit. Et hæc immutabitur, ut Deum videat, quem flagrantia castæ caritatis inhæavit. Et quoniam Apostolus spiritum, animam corpusque discrevit, inquit, *ut integer spiritus vester, et anima et corpus* (I Thess. v, 23), quia post resurrectionem non animaliter vivendum est; scilicet ubi non eden-

dum vel bibendum, ubi non dormiendum neque coeundum est : transibit totum animale corpus in spiritale corpus, quia et anima tota transibit in spiritum, et erit totum spiritale corpus propter inhabitantem spiritum. Qui utique spiritus si in hac vita concupivit adversus carnem, et concupiscenti adversum se carni non cessit; jure in æternum nihil illud difficultatis sentiet, cujus difficultates cælestis auxilii virtute superavit. Nec par erit ut exæquetur Domino qui eidem cessit invitus, et in servi statu remaneat qui vicit voluntarius. Quocirca datur intelligi, quod sicut in hac vita animæ humanæ substantia incorporaliter dignitate sui antecit corpus animale; ita post resurrectionem remunerationemque antebit corpus spiritale. Omne autem quod spiritali corpore potius est, corpus ut arbitror non est : ergo juxta hujus necessarii mei tractatum, qui angelos sola esse tantum corpora decernit, humana substantia angelica natura erit inferior. Certum namque divina auctoritate retinemus, sanctorum corpora quæ immutari merebuntur, in gloriam angelicis exæquanda corporibus, dicente Domino : *Et erunt sicut angeli in cælo* (Matth. xxii, 30). Si igitur angeli spiritalia tantum corpora sunt uniusque substantiæ, et provehetur corpus humanum ad angelici corporis dignitatem : homo angelo qualitate corporis exæquabitur, dignitate spiritus præminebit. Quod si, ut est utique, videtur absurdum : duplex ergo est angelica, sicuti est humana, substantia, habens corpus totius facilitatis maximeque pulchritudinis, quod hominibus cum jubetur appareat : habens incorporeum, quo Deum semper videat. Juxta illud evangelicum quo dictum est : *Quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei* (Matth. xviii, 10).

CAPUT XIV.

Spiritalia corporeis oculis videri non posse

Valde autem stupeo quomodo quispiam Christianus, doctoris præsertim loco, definiat, cuilibet pulchro, cuilibet sublimes corpori, corpori tamen contemplabilem Deum fore, et universalem videri localiter posse; cum Deum videre hoc sit intelligere. Intellectum vero localem non esse, vel intelligendo cognoscimus. Quia si intellectus localis est, locale erit et quod intelligitur. Nihil enim locale est, quod non et ipsum locus est. At si intellectus localis; et in hoc Deus, quia hoc intelligitur Deus : ergo localis est Deus. Quod quia repugnat, intelligere nos oportet, constare hominem ex corporeo et incorporeo, utroque in melius reformando : constare angelum ex corpore et spiritu, præcipua inter creaturas dignitate formato :^b spiritus illi namque est omni spiritu creato potentior; corpus illi potissimo omnium elemento sublimius, secundum illud propheticum, ubi angelica substantia duplex sine dubitatione perhibetur, quo dictum est : *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (Psal.

^a Al. servo. Forte lævo.

^b Utrobique illi, scilicet angelo. At al. Spiritus ille... corpus illud.

CH, 4). Ignem vero non esse spiritum, et spiritum A eo ipso vel maxime quo creavit. Nam et animam aperiunde ignem non esse, manifestum est. Quia non istic allegorice aliquid accipiendum est, sicut illud ubi ait Dominus : *Ignem veni mittere in terram* (Luc. XII, 49), cum de sancto Spiritu diceret. Non enim credi fas est animas humanas ad amorem divinum participatione angelici spiritus inflammari; quia eodem dono bonus est homo, quo bonus est angelus, et eodem dono uterque beatus est. Ambo id ipsum eadem voluntate; eodem scilicet spiritu ^a cupiunt. Ambo hoc idem incorporea capacitate percipiunt. Et fit homo, angelus, et Deus unus Spiritus, juxta Apostolum dicentem : *Qui adhæret Deo unus spiritus est* (I Cor. vi, 17). Non autem video quo pacto corpus incorporeo commiserari queat, ut unus spiritus jure dicatur. Si enim corpus est anima, immutabitur ergo corporeum, ut esse cum incorporeo unum possit. Atque ita ad illam rationem necessario reditur, qua incorporeum aliquid creari potuisse dicitur. Nam si potest ex corporeo incorporeum fieri, potuit et ex nihilo creari. Nisi forte dicatur incommutabilis Deus veluti corporascere, ut unum possit esse cum corpore. Sed hoc perditorum quorumpiam fides habeat; quia si vel angelo vel homini adhærere Deo bonum est, non ad creaturam deteriorabitur creator incommutabilis, sed ad creatorem mutabilis creatura proficiet. Unde in Evangelio Dominus dicit : *Pater, sint isti in nobis unum, sicut et nos sumus unum* (Joan. xvii, 21).

CAPUT XV.

Quod corporea omnia adjunctione sui majora sunt et multa quam pauca; incorporea vero anima nec augetur in multis, nec minuitur in singulis.

Nec vero credi licet quorumque conjunctionem corporum unitatem Trinitatis imitari, aut eidem inconfusibiliter posse misceri. Palet enim liquido, quodlibet unum corpus paris corporis adjunctione duplicari. Esse illic sursum, deorsum, dextrum, sinistrum, anterius atque posterius. Esse illic pro modo magnitudinis, longitudinem, latitudinem, altitudinem. In Deo vero ipsa Trinitate hujus secabilitatis et localitatis partes et spatia esse non dicimus, ad cujus similitudinem unum nos esse secumque uniri non posse, dicit ipse qui fecit, sicut in apostolicis Actibus legimus, quod *unus credentium, unusque volentium erat animus et cor unum* (Act. iv, 32). Non tamen reor multas animas ita sibi fuisse conjunctas, ut major quædam ex multis animabus anima fieret, quia Trinitas per quam et cum qua omnes bonæ animæ fiunt unum. ^b Nec in ulla ex eadem Trinitate persona minor est quam in tribus, nec in tribus major est quam in singulis. Sic et animæ humanæ substantia ad ejus imitationem cujus imago est, nec in multis secundum aliquam molem major est, nec in singulis secundum aliquam molem minor. Quia videlicet potentia sunt illæ, non corpora. Creatas autem potentias creatrix utique potentia jure supereminet,

Bramus. eo ipso vel maxime quo creavit. Nam et animam aperiunde ignem non esse, manifestum est. Quia non istic allegorice aliquid accipiendum est, sicut illud ubi ait Dominus : *Ignem veni mittere in terram* (Luc. XII, 49), cum de sancto Spiritu diceret. Non enim credi fas est animas humanas ad amorem divinum participatione angelici spiritus inflammari; quia eodem dono bonus est homo, quo bonus est angelus, et eodem dono uterque beatus est. Ambo id ipsum eadem voluntate; eodem scilicet spiritu ^a cupiunt. Ambo hoc idem incorporea capacitate percipiunt. Et fit homo, angelus, et Deus unus Spiritus, juxta Apostolum dicentem : *Qui adhæret Deo unus spiritus est* (I Cor. vi, 17). Non autem video quo pacto corpus incorporeo commiserari queat, ut unus spiritus jure dicatur. Si enim corpus est anima, immutabitur ergo corporeum, ut esse cum incorporeo unum possit. Atque ita ad illam rationem necessario reditur, qua incorporeum aliquid creari potuisse dicitur. Nam si potest ex corporeo incorporeum fieri, potuit et ex nihilo creari. Nisi forte dicatur incommutabilis Deus veluti corporascere, ut unum possit esse cum corpore. Sed hoc perditorum quorumpiam fides habeat; quia si vel angelo vel homini adhærere Deo bonum est, non ad creaturam deteriorabitur creator incommutabilis, sed ad creatorem mutabilis creatura proficiet. Unde in Evangelio Dominus dicit : *Pater, sint isti in nobis unum, sicut et nos sumus unum* (Joan. xvii, 21).

CAPUT XVI

Animas esse incorporeas.

Hæbeut, inquis, animæ secundum se corpus quo subsistunt, licet multum et incomparabiliter tenuius quam nostra sunt corpora. Accipiat ita, si ita est. Illud respondeas velim, Quis est iste qui dicit; Habet anima corpus incomparabiliter tenuius, quam nostra sunt corpora? Si animæ verba ista sunt, quod corpus esse suum dicit quod ipsa est, aut istud quod sentificat vegetatque carnale. (Ipsa enim dicit anima : Tenuius est corpus animæ, quam corpus meum.) Quod est corpus quod suum dicat anima, nisi illud quod ipsa est, si corpus est anima? Aut igitur anima corpus est, nec recte corpus istud carneum suum dicit, quia potius illud est suum quod ipsa est : aut si istud corpus animæ corpus est, ipsa, ut datur intelligi, non est corpus. Post itidem consultori suo sic loquitur : *Objicis mihi ideo animam non esse corpoream, quia nec localis sit, nec qualitate aut quantitate subsistat : quod cujus periculi sit credere, in consequentibus demonstrabimus. Nunc vero in hoc tractatus nostri statu habita discussione pendebit, ut si nec localis sit nec quantitati subjaceat, esse eam indubie incorpoream credas. Si vero eam demonstraverimus quantitate determinari locore concludi; consequenter eam etiam corpore contineri, nec ipsa jam dubites. Statum nempe tractatus tui in articuli istius conditione posuisti, ut si localis et quantitati subjacens anima probari possit, consequenter etiam corporea crederetur : quam tamen paulo post intra pectoris officinam varietates cogitationum suarum fingere, et motus agitare pronuntias*

CAPUT XVII.

Animam sine ulla differentia locali, vitam corpori tribuere.

Ac primum quæso respondeas : Ipsa anima quo in loco sit corporis, in toto est, an in parte? Si in parte est, quemadmodum universum ubique corpus movet atque sentificat? Si in toto est, quomodo intra solius pectoris officinam cogitationes suas fingit et motus exercet? An forsitan non solum in pectore

^a Al. capiunt

^b Orthodox., Nec nulla.

est, sed etiam in capite : nec in capite tantum, sed in planta atque in ossibus? Et ubicunque animam localiter esse credis, illic etiam localiter sapere et localiter cogitare fateberis. Et quoniam si corporea est, eatenus inest corpori, ut sicut aqua utrem minore sui parte minores partes ejus impleat, et majore majores; necessario sequitur, ut et major illi cogitatio in pectore sit, et minor in digito : atque ita quotam partem quisque corporis viventis absciderit, totam quoque partem animæ vegetantis abscidit. Ac per hoc non tanta erit in anima utique debili vel cogitandi vis, vel potentia reminiscendi. Aerem namque (ex quo aut cui similem animam esse pronuntias) dividuum secabilemque nemo dubitat. Nam et cum flamus et refflamus, particulas ejus haurimus et reddimus, quas in pastum totius corporis venæ illæ capiunt quas ἀρτηρίας Græci vocant; per quas idem aer in temperamentum trium elementorum pulmonum quoque indefessa agitatione dispergitur. Sed si haustus aer, juxta sententiam tuam, ad animæ pertinere pastum, quia scilicet res aëria convenienter alitur aëre : ergo, sicut supra dictum est, cum corpore quod vegetat recipit sectionem. Vis certe memoriæ ad totam sine quæstione pertinet animam. Omne porro corpus quamlibet magnum, quamlibet parvum, secari profecto potest : quod idcirco illi accidit, quia partibus constat. Nam quidquid partem habet, potest utique dividi, quia pars potest a parte divelli. Quapropter si corpus est anima, recipit utique sectionem : si recipit sectionem, recipit imminutionem; si imminutionem recipit, perdita quisque vivi corporis parte, animæ quoque perdit partem. Cum parte vero animæ perit pars memoriæ. Anima ergo cujus imminuta substantia est, minus debet utique meminisse. Ac per hoc si localis est anima, multimoda potest sectione comminui, et frequentia comminutionis aboleri. Sed quia istud mens sana, ne dicam docta, non recipit; ut illocalitas animæ quantum per nos sub ope divina proferri potuerit magis appareat, de motibus disseramus : quia dubium non erit, sicut corpus est quod movetur localiter, ita non esse corpus quod localiter non movetur.

CAPUT XVIII.

Tres esse motus.

I. Tres ergo motus esse, *stabilem, illocalem, localemque*, jam notum est. Stabilis motus Dei est, illocalis animæ, localis corporis. Stabilis motus est quod Deus creaturam non semper fecit; sed tamen eandem non nova voluntate tunc creare voluit cum creavit, quia semper tunc voluit creare cum fecit. *Tunc* temporis significatio est. *Semper* non ad tempus pertinet. *Tunc* ergo istud ad principium temporis pertinet, non ad tempus, quia temporaneum motum stabilitas sempiternæ voluntatis includit. Ac per hoc semper tunc velle stabilis motus est. Hic oportet accipias nihil moveri posse nisi ab immoto.

* Al. cum paulisper. Forte dum.

Atque ut id doceamus exemplo, digitum certe nisi stante manu movere non possumus; motus autem brachii ab humeri stabilitate est. Et ut non diutius immoremur, in gradicendo utique pes unus figendus est, ut alter promoveri queat. Tene istud : paulisper animi motum a corporis motu discernimus. Nam sicut, ut supra dictum est, Deus stabiliter movetur, sic anima temporaliter. Temporale est autem quod paulo ante superba, nunc humilis; prius læta nunc tristis; dilexit ante, nunc odit; prius aliquid oblita, nunc meminit. Hujusmodi autem motibus anima non communicat corpori, quibus immoto nihilominus corpore movetur. Unde datur intelligi animam per tempus illocaliter moveri, atque ab eadem corpus et temporaliter et localiter moveri; eandem vero a corpore localiter moveri.

II. Atque ut hoc ipsum, si quo modo queam, verbis planum faciam, attentiore mihi lectore opus est. Ecce ad aliquid scribendum vel fabrefaciendum ut manus moveatur animæ nutus intenditur. Anima conspiciatur incorporeas illocaliter formas, quibus indissociabiliter juncta, sive superjecta subjectis, sive subjecta superjectis, et membrum tota movet, et formarum varietatem tota sentit. Cum ergo, ut dictum est, æternis illis eisdemque semper formis intenta, ad exempla earundem formarum tetragonum, sive hexagonum vel rotundum corporeum per corpus efficere molitur; certe si aliorum mentem, oculum scilicet suum, verterit, ut puta volens quadratum facere rotundum cogitet; aut volens scribere Pauli nomen, cogitet nomen Simonis : nonne protinus ad id exprimendum sive figurandum agitur motus membri, ad quod cogitandum transiit nutus animi? Stabit ergo anima in contemplatione formarum ut moveat corpus infiguratione *formabilium*. Quæ formarum veritas nisi *rationali conspicibilis* non est. Stat enim omnis anima in appetitu rationali et in consilio. Non autem credibile est quod, cum nutu animæ scriptoris manus ad scribendum movetur, anima quoque manus agitatione moveatur : quæ nisi litterarum formas immobiliter atque illocaliter aspiceret, eadem motu digitorum localiter formare non posset.

III. Sed forsitan dicis : Illa pars animæ quæ in scribentis digitis est, movetur, et reliqua non movetur. Hoc illi porro contendunt qui animam partilem putant, quamquam indissociabili consequentia, si corporea foret, partilis foret. Quia et partile quod corporeum, et corporeum omne quod partile. Inquiramus igitur si discindi in partes animus queat, et amoveri parte sui pro corporis parte possit, nec ne, videamus. Ac primum illud excutiendæ quæstionis hujus potissimumque sit nobis, ut, si habet partes animus, secari possit in partes. Advertamus ergo animo, quod nullum corpus aut tangi simul totum, aut simul tangere totum potest. Et anima in suis quibusque motibus vel actibus tota simul est. Nam,

ut supra disputavimus, omne corpus quamlibet magnū, quamlibet minimum, habet longitudinem et altitudinem. Subjacet autem pro numero partium sex utique motibus. Movetur autem omne corpus sursum, deorsum; in dextrum ac sinistrum, prius et retrorsus. Movetur autem etiam motu septimo, sicut est rotæ et sphaeroidi: qui profecto motus ad æternitatis indicium a se, et per se, et in se peragitur. Omne igitur corpus, ut diximus, sex partes habens, sex motibus subjacens, habet utique pro crassitudine sui aliquid etiam medium. Exteriora namque in corporibus omnino nulla essent, si interna quoque non essent. Quodlibet ergo corpus etiamsi ^a clausum manu in exterioribus suis per totum tangatur, in interioribus certe non tangitur. Hinc patet omne corpus totum simul tangi non posse. Nec uno in loco esse quamlibet minimum, totum posse: ut puta granum papaveris aut quotilibet pars grani ipsius: quod illic non habet inferiora sua ubi superiora, nec illic dextera ubi sinistra, nec anteriora illic ubi posteriora. Anima vero et tota per corpus videt, et tota visorum recollit, et tota audit, et tota sonorum reminiscitur, et tota odoratur, et tota odorum meminit, et tota per linguam, atque, ut volunt alii, per palatum saporē sentit eosdemque discernit, et tota tangit lenia quæque et aspera; tota probat atque improbat. Mirum autem videtur juxta necessitatem localitatis temporum, sicut supra disserui, quod anima totum corpus tota vegetat, et toto nihilominus vivente corpore totoque sentiente, per minimam partem corporis, quod est visus, tota simul accipit formas. Et per ejusdem corporis partem quod est auditus, tota simul accipit voces. Et per exiguum narium membrum sentit tota fragrantias. Et per gustandi sensum tota dijudicat saporum differentias. Et calida vel frigida summo tantum digito tota discernit. Si ergo localiter tota adest oculo ut videat, quomodo omnibus simul sensibus tota non deest, ut ubique tota sentiat, et singulas corporis partes non partibus suis, sed tota ^b vegetet, et per diversum simul tota sentificet? Cum ergo hæc animam localiter actitare persuaseris, tunc localem mihi eandem vel partilem persuadebis. Et tamen hæc adhuc omnia homini belluæque communia sunt.

CAPUT XIX

Anima quantitati non subjacet.

Igitur si illocalitas animæ vel aliquatenus apparuit, cum nondum de principali, hoc est, de rationali nostro disputaverim; in quo utique incorporalitas atque illocalitas clarius elucebit: quatenus anima nec quantitati subjaceat disseramus. ^c Quamlibet ubi localitas non est, quantitas esse non possit, quia sibi ita mutuo hæc eadem nexa sunt ut aut utrumque in aliquo esse possit, aut neutrum. Ex illis Aristotelicis Categoriis nulli prorsus subjacet

essentia divina. Rursus anima humana non omnibus subjacet. Porro corpus quodlibet subjacet omnibus. Nam de Deo non dicimus qualis est, quia non potest comparari quasi ad aliud, ut dicatur, talis est. Nec dicimus quantus est, quia non mole magnus est. Nec quid habet, quia nihil non habet. Nec quomodo est, quia ipse modus est. Nec habitum ejus inquirimus, quia continet omnia. Nec locum, quia non nisi corpus in loco est. Nec tempus, quia sempiternitas est. Nec actum, quoniam quietus agit. Nec passionem, quia non patitur. Jam decima, immo prima est ipsa substantia, de qua hæc prædicamenta texuntur.

CAPUT XX.

Animam qualitati subjacere.

B Humana vero anima sicut quantitatem non recipit, ita subjacet qualitati. Nam si de quopiam quale sit corpus ejus inquirimus, sic videlicet qualitas corporis indicatur. Flavus est ille, oculatus est, pallet ille vel niger est. Sin vero de anima consulamus, ita nobis qualitas ejus ostenditur: superba est, humilis est, iracunda, tranquilla est: valde meminit, aut celeriter obliviscitur. Quantitas itidem corporis si quæretur, jure nobis dicitur, illius in pedes quinque protenditur longitudo, latus est duobus itidem pedibus, habet in crasso tantundem. Num quantitas animæ istis signatur indicibus, aut in illa longum vel latum vel spissum aliquid invenitur? Quod si ita est, tanto quisque majoris erit animæ, quanto corporis capacioris. Nec unquam perexigui corporis hominem magnanimum vere diceremus, cum ingentis corpulentæ pusillanimes plerumque dicamus. Sicut dicimus, magnanimus Moyses cum Rubri maris vias intrepidus ductor intravit; et parvi animi populus, qui hoc ipsum facillimum factu fore Deo promittente non credidit. Ecce populi totius animo unius hominis animum sine ambiguitate majorem dicimus: videlicet virtute, non mole. Quoniam si mole major moles esset, vel duarum animarum quam unius, non dico multarum. Est ergo in anima qualitas, sed quantitas non est: quoniam quod affectuum mutabilitati subjacet, qualitatem recipit: quod vero non habet molem, non habet quantitatem. Hinc est quod emoriens omne corpus animatum non amittit animam, sed dimittit: quia non egreditur quod non includitur: nec amittitur quod non tenetur. Si enim tenetur, non amittitur: et si non amitteretur, nemo moreretur. Unde non poetice, sed philosophice Papinius ait ^d:

... Odi artus fragilemque nunc corporis usum,
Desertore animi.

Quod ut magis pateat hoc ipsum diligentius ventilemus, atque ab extremo viventium genere ad rationale quoque vitam ordinatim gradatimque veniamus. Ut tria illa *memoriam, consilium, voluntatem*, quibus humanæ animæ constat unitas, videre possi-

^a Orthodox., *plausu manuum*.

^b Al. *se vegetet*.

^c Al. *Licet et ubi*, etc.

^d Statius Papinius lib. viii Thebaidos extremo.

mus, quamlibet rationali atque irrationali meminisse commune sit.

CAPUT XXI.

Memoriam rationali et irrationali animæ commune esse : quodque omnis creatura sit homo.

I. Unde non absque vero dicitur : In memoria esse hominis pecudisque confinium. Nam et nidos ciconiæ atque hirundines post annum revisunt, et equi stabula repetunt, et canes dominos recognoscunt. Sed quoniam animæ belluarum etsi imagines locorum naturaliter retinent, ipsius tamen substantiæ suæ scientiam non habent, in recordatione corporalium rerum quas per corporis sensus hauserunt necessario remanent, et ratiocinandi non habentes oculum, non dicam supra se aliquid, sed se ipsas videre non possunt. Gratias ergo si non quantas debet, at quantas potest, creatori suo totus homo referat, qui illi ineffabilis benignitatis largitate essentiam cum lapidibus, vitam seminalem cum herbis et arboribus, vitam sensualem eandemque animaleam cum pecudibus, vitam rationalem cum angelis dedit. Igitur ut herbarum quoque et fruticum vitam incorporaream esse pateat, eandemque non amitti a corpore, sed dimitti : quæro a te, herbas et arbusta utrum ne neges vivere, an forsitan dicas his ipsis viventibus aliquibus ut vivant animas inesse. Sed animata si essent, motu proprio non carerent, quia sunt quæ moventur motu non proprio. Sentirent etiam vulnus inflictum. Sed hæc talibus non inesse vel de ossium sectione, et capillorum atque unguium præcisione cognoscimus, quæ sine ullo sensu doloris abscindimus. Est ergo etiam ibi vita, ubi non est anima.

II. Aspice nunc ad conficiendam hanc ipsam arboris vitam omnium elementorum particulatim semina convenisse. Est illi videlicet terra in crassitudine, aqua in humore, aer in progressionem, ignis in germine. Si autem de aere est anima, aut aeri similis, ut tu pronuntias : ergo arborem non negabis animatam, quia perspicuum est aeri similem inesse naturam. Inferiora temperato rerum ordine superioribus afficiuntur, transacto scilicet frigore brumali per conversionem cæli, recursu siderum, calor superveniens, aerem sibi et loco et natura proximum prius afficit. Qui quoniam tanto gradu igni cedit quanto ipse aquis eminet, per radices arborum vel quorumpiam germinum de terræ intimis aqua attrahit : eo quod ignis elementum omnia naturæ hær rapiens tepefactum aerem ad se cogit, perque arboris medullam sic ipse haurit aerem, sic aer aquam, sic aqua terram. Unde est quod etiam nos per fistulam, vel cujuscemodi tibi attrahit aere, aquas indifficiliter haurimus. Et e puteorum profundis artificiose compacto machinamento quodam sursum versus unda gravior ob naturam cogitur, et aeris adminiculo in angustos tuborum meatus vi compulsa labro tenus supra summum putei expressa

^a Al. modi molem.

^b Posticipare nove dictum. Huiusmodi Claudiani

A prolabitur. Hæc ergo dissonantia contrariorum sibi corporum, ut quodlibet vivens corpus existat, in quamdam concinentiam cogitur nutu creatoris. Ex his autem elementis quatuor quæ moderate musicæque in arboris vitam sibi concinunt, si quid contra mensuram vel superfuit forte vel defuit, ægrescit arbor ipsa primum, dehinc emoritur veluti victa languore. Cernis istic dissonantibus ab unitatis concinentia corporis partibus, vitam potius a corpore deseri quam dimitti a vita corpus. Constat igitur omnem vitam nec localiter abscedere a corpore, nec in corpore velut in loco esse, nec localiter corpori accedere.

III. Hic si causalium rationum secreta rimare animadvertas, licet defore vix his viventibus animam, sed non defore incorporaream vitam. Atque ut unum aliquod ex omni seminum genere deligamus, granum certe tritici quantæ sit magnitudinis scimus, et ejusdem capacitate sui modum mole metimur. Cujus si quid internum corporeum videre velimus, scisso eodem nihil nisi tantum candentis farris aspiciamus quantum brevis capacitas tenuissimæ cutis includit. Ecce tibi in spatio corporali summam grani triticei. Da tu nunc in hoc eodem granulo corporaliter mihi tumores germinum, herbarum virentia, calamos stipularum, spicarum hispida, levia palearum, pingua frugum, atque ex his indefessis multiplicandorum semina seminum quæ omnia in illo sunt granulo, causalibus reposita secretis. Nunc igitur aut cuncta quæ de seminibus prodeunt intra eadem semina corporaliter ostende, aut herbarum quoque vitam incorporaream confitere. Et pronuntia, si placet, corpoream hominis animam, et corpoream fruticis vitam. Quod quia nemo hominum incolumi potest ferre iudicio, transeamus ad animata viventia, quæ non solum vivunt, sed etiam sentiunt.

IV. Est ergo in pecude corruptibile corpus et mortalis anima, quæ vitam corporis nec anticipat nec posticipat. Vides ergo quod vitæ seminali quam in herbis arbutisque reperimus, in corpore pecudis per appetitus animæ sensum motumque tribuat ; sic tamen si ipsum corpus convenienter elementis analogice concinentibus probe valeat, et nutibus animæ consentaneo motionis concordet obsequio. Quomodo autem sit ut anima eodem nutu sanum infirmumque membrum dispariliter moveat ? Ecce ille lævæ manus vigore valet, usum dextræ ictu ut assolet humoris amisit : manus reliquo adhærens corpori, etsi non in eodem vigore in eadem permanet specie, nec tamen servit nutibus animæ. Quid dicemus, pulsa exinde localiter cessit anima ? et quo abiit ? quo inde discessit ? Sed forte ad reliquam partem sui se contulit, sed jam totum corpus implebat anima. Non potest adici pleno quippiam quin superfluat. Ergo fortassis exhalandum est aliquid animæ vel eructandum, aut quoquo modo digerendum, eo quod non integrum corpus non integram capiat animam. Hæc certe absque aulocus Cangio animadversus in *Glossario*.

biguo consequi necesse est, si corpus est anima. Quod quoniam fieri nequaquam potest, illud potius intueri quod non anima imperandi vim perdidit, sed vires serviendi manus amisit. Illo enim ut puta sanguinis impetu conniventium elementorum harmonia turbata, corpori admittit serviendi possibilitas, et animo dominandi accedit difficultas, et incipit esse oneri quod erat usui. Non tamen anima movendi vim perdidit, si membrum convenienter se necessariæ motioni non præbuit. Et in quolibet oculis capto, quantum ad animam spectat, remanet vis videndi corporalia per corpus, sed organa membrorum deficiunt, quibus potentias suas exserat ad sentienda corporea. Sicut ergo ratione perspicua claret liquido, non animam membro debili localiter pulsam, sed ab animæ intentione vivaci membrum languore torpens, vel quædam mortis vicinia dissidentem: ita cum animalis cujuspiam corpus dissonantia sui desiderit, recurrentibus ad regiones suas elementorum particulis, anima non habens quo intentiones suas explicet, pectus deperit, humana requiescit. Ab his tamen tantum motibus quibus corpus movebat per loca, ipsa per tempus illocaliter mota.

V. Non se nunc aliqua veluti corpuscula oculis mentis objectent, ut animas positas corporibus quædam loca aeris aut cujuslibet elementi occupare credamus. Intellectum tuum, si potes, intellige, cui soli cum angelo hæc videre concessum est. Num quippiam in intellectu tuo longum, latum aut altum vides? Num splendor ullius corporeæ lucis ibi rutilat? Num aliquis cantilenæ modificatus et per tempus fluens canor illæ insonat, aut evanescentis fragrantæ suavitas halat, aut aliquid istic corpulentum sapit, aut aliquid molle vel durum localiter tangitur? Visus illius clarescit sapientia, tenebrescit insipientia. Auditus illius fallacia offenditur, veritate mulcetur. Illocaliter illic fragrat æquitas, foetet iniquitas: vanitate tabescit, virtute pinguescit. Miser est contubernio stultitiæ, beatus complexu sapientiæ. Totus igitur oculus est, quia totus videt, et totum quod inspicit videt. Quodlibet autem corpus nec totum videtur, nec totum videt. Totus auditus est, quia totum quod audit totus audit. Corpus autem nihil totum audit. Et totus odoratur, gustat ac tangit, cum hujusmodi unitas et potentia in corpore esse non possit. Hoc autem idcirco illi suapte natura est, quia ibi hoc est videre quod audire; hoc audire quod olfacere, hoc olfacere quod gustare, hoc gustare quod tangere. Sed occurrunt animæ phantasie corporum, quibus per sensus corporis affecta, non locis, sed fallaciis. circumscribitur. Et quia illorum tantum meminit quorum species per corpus accepit, nihil esse credit quidquid tale non fuerit. Nec suspirare potest illi patriæ, de qua in hanc peregrinationem merito præcipitata est, cum peregrinari se nesciat. Peregrinari se vero in corpore scire non poterit, si corpus esse se credit. Unde vir ille, quem sui jam substantia non latebat,

sic ait: *Cum sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Dominum* (II Cor. v, 6, 8). Quid, quæso, dici clarius potest? Omnia corpora sive crassa vel gravia, ut est aqua vel terra, sive tenuia et levia, ut est ignis et aer, sive illa quæ ex his constant seminaliter coeuntibus, corporis nomine includi non ambigitur. Quidquid autem qualelibet corpus est dici potest levius corpus, tenuius corpus, habilis corpus, sublimius corpus, clarius corpus; non tamen potest dici nisi corpus. Apostolus autem quid dicit? *Cum sumus in corpore, peregrinamur a Domino*. Videtur mihi quod nequaquam peregrinari in corpore animam diceret, si eandem corpus esse censeret. Quia si anima corpus est et peregrinatur in corpore, in sua ergo substantia peregrinatur, nec unquam poterit non peregrinari, quæ sine se esse non poterit. Nulla autem res se ipsam ullatenus amittit, quia non potest quidquam esse post se. Facilius enim est aliquid prorsus aboleri ne quidquam sit quam se et amittere et sibi superesse. Aut igitur anima corpus est, et fefellit Apostolus; aut si peregrinatur in corpore, anima non est corpus.

CAPUT XXII.

Quomodo anima peregrinatur in corpore.

I. Subjicias his fortassis ac dicas: Quomodo hic tantum peregrinari dicitur anima eo quod sit in corpore? Si resurrectionem probe credimus, in illa quoque æterna patria non sine corporibus futuri sumus. Hic respondeas: Velim, utrumnam idcirco nunc anima peregrina dicatur, quia in corpore moratur, an quia in tali sit corpore? Istud nempe corpus, ut supra memoravi, *aggravat animam* (Sap. ix, 15) non illo utique pondere quod pendit potest, quia si illo quo quisque viribus plus valebit, eo magis corpus inedia vel ægrotudo tenuaverit. Unde hoc quoque multum nostris astipulatur rationibus, quod liquido claret secundum illam vitam quæ nobis cum pectus est, hominis animam exeso atque arido quam pasto ac succulento corpore magis onerari. Quod eo fit quia fessum corpus non ita valet animi nutibus facili motu servire, et onerosa illi est, non ponderis gravitas, sed agendi difficultas. Ac perinde si belluina vitam quam nobis istic inesse manifestum est cogitamus, corpus istud non aggravat animam. Si vero illam quæ cum angelis erit aspiciamus, aggravat animam occupando eam atque illiciendo vel necessariis, vel voluptuosis defigendo eandem in pulchra corpora, et a contemplatione summæ pulchritudinis abducendo. Isto ergo quod vel esui aut potui necessario in salutem corporis opus impenditur, vel superflue voluptatum nugis animus occupatur, vel plagis ac doloribus per corpus affigitur, aggravare eandem et pro multitudine ac difficultate actionis onerare perspicuum est. Et hæc est illa peregrinatio de qua dicit Apostolus: *Cum sumus in corpore, peregrinamur a*

* Al. tenuerat.

Domino. Cum vero ad illam corporis permutationem pervenerit qui meruerit, de qua idem dicit : *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51), non obviabit tunc nutibus animæ corpus animale quod non erit, sed per omnia serviet spiritale corpus quod erit. Sed nec illud quippiam concupiscet indignum, nec hæc aliquid imperabit injustum. Et quoniam sancta anima affectu casto in Deum rapitur, animadvertit nec peregrinationem illi localem esse nec patriam. Nunquid in hac vita Deus cum anima non est, etiamsi ipsa cum Deo non sit? Aliud enim est esse cum Deo, aliud non esse sine Deo : quia non localiter ad illum venit, nec localiter ab illo disceditur. Proinde anima illa cum Deo est, quæ videt, hoc est, intelligit Deum. Et illa cum Deo non est, quæ utique non intelligit Deum. Deus autem et intelligenti et non intelligenti adest illocaliter. Sed in tantum istic peregrinatur in quantum per voluptatem ac dolores corporis per loca vel tempora, per phantasias et phantasmata a summi boni contemplatione revocatur, quod tunc ^a ad plenum non erit, *cum corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, et mortale induerit immortalitatem* (*Ibid.*, 53).

II. Quæ cum ita sint, peregrinatur anima in corpore, cujus corruptione, debilitate atque indigentia a patria, hoc est, a Deo separatur. Puto autem substantiam cujus peregrinatio locale est atque corporeum, et cujus patria incorporeum et illocale, non veraciter dici vel corpoream vel localem. In illo autem peregrinatio non erit, cujus nullo appetitu prolicietur, nullo renisu occupabitur, nullo pondere præpedietur. Patet, ut arbitror, animam non in omni corpore, sed in carnali tantum corpore peregrinari; quia carnale corpus obviat, et spiritale proximat incorporeis. Ergo, ut aliquando de nostra tantum, sicut prolocuti sumus, substantia disseramus, quis potest abyssos memoriæ solus intueri et antra penetrare? In ista mihi est quidquid usquam colorum formarumque vidi, in hac quidquid verborum vel sonorum per aures accepi, in hac quidquid odorum per nares atraxi, in hac quidquid saporum diversitate cognovi, in hac quidquid tactu nuttante discevi; in hac mihi reposita quodammodo sunt et grammatica cum de dialecticis dissero, et rhetorica cum de geometricis, et astrologica cum de musicis, et hæc simul omnia cum de arithmetis juxta formas partium mundi quas video, de his quas non video adminiculante ratione cognoscens, incorporea mundum capacitate complector.

CAPUT XXIII.

Quod anima incorporea videat per se, corporea vero per corpus.

Sed dicis mihi : Non mundum memoria complecteris, sed figuram mundi. Vel ex hoc intellige animam non esse corpoream, quia vides eandem nec corporalia corporaliter posse conspicerere. Huic ergo superpositus est non loco, sed vi ac potentia oculus qui-

^a Al. ad plene.

^b Al. defecerit.

A dam, qui sive spiritus, sive mens, sive intellectus, unum atque idem est, etsi diverso nomine dicitur. Ergo quod est lapis ad inanimatum vivens, hoc est inanimatum vivens ad animatum vivens. Et quod est inanimatum vivens ad animatum vivens, hoc est animatum vivens ad viventem et intelligentem. Administrat irrationalis anima corpus animale, in salutem scilicet ejus : et administrat animam rationalem intellectus rationis capax, in salutem videlicet animæ rationalis operante atque administrante Deo principali potestate et stabili motione, atque initiato substantiarum cardine : primum ut sint, deinceps ut pro modo vel merito taliter sint qualiter esse debere ille constituit, qui non nisi juste universa disponit. Nam sicut de corporibus ibi vel ibi esse propter localitatis necessitatem congrue dicitur, ita de animabus propter illocalitatem vel qualitatem talis esse vel taliter jure pronuntiat. Quia sicut viventi corpori jucundum est luculentus locus vel temperatus aer, ita vivificanti animo tranquillitas in cogitatione, et securitas a timore. Idem, sicut poenalia sunt corpori tenebrosus locus et asper attactus, sic animo cogitanti instabilitas et angustie formidandæ. Agitur ergo anima non per locum, sed pro affectuum diversitate et delectabiliter et poenaliter. Illud tamen liquet, animam sine corpore incorporaliter per affectus pie vel mulceri vel affligi posse : corpus sine anima vel suavia vel poenalia sentire non posse. Animæ igitur corporate est per corpus sentire corporea, eidemque sine corpore videre incorporea. Ergo ut corpus inanimatum nihil sentit, ita animus sine corpore corporea universa non sentit. Hinc est quod etiam dum corpus administrat atque sentit, si quando in summa eademque semper attollitur, ita quodammodo corporeos deserit sensus ab iisdemque illocaliter abscedit, ut coram posita non videat, ut juxta sonantia non audiat, ut percursam legendo paginam non intelligat. Adest anima ut per oculum litterarum signa colligat, eademque in syllabas sociata jungat ac per verba distinguat; et non adest ut quid per hæc ^b fecerit sciat. Lego clare aliquid, pronuntiante me alter intelligit, qui in id mentis oculum figit; ego vero ipse quid legerim nescio, quia in aliud anima illocaliter intenta discessit. Denique cum ad memetipsum vel admonitus redeo, ego ipse sum qui utique redeo, et ego ipse sum ad quem redeo. Et mecum non fui, quia ad me per intervallum, non loci, sed temporis redii. Et extra me non fui, quia sine me esse non potui. Ipsa ^c istic est anima, ut per oculum quæ leguntur videat; et ipsa istic non est, ut quæ leguntur non intelligat. Aut non sæpius hoc evenit, ut sive hujusmodi lectionibus accommodantes visum, sive relationi cujuspiam adhibentes auditum, cum hæc eadem non minus intelligi quam videri atque audiri facillimum sit, utroque tamen sensu sonos ac signa capiamus; cum quidem hæc eadem significant non intelligamus? Et tamen rursus in id quod intellectum

^c Al. istæ, tum hic, tum paulo post.

non erat animi referentes obtutum, absque ulla hoc A
idem difficultate comprehendimus.

CAPUT XXIV.

*Quo non est aliud anima, aliud memoria, cogitatio
vel voluntas, cum hæc eadem una sit anima.*

I. Sed subjungis ac dicis : Aliud est animæ status, aliud is qui de anima nascitur cogitationis affectus. Quomobrem aut hoc potius æstimandum est, quod si quando sibi aliquid imaginatur, magis ^a cum suis intra semetipsum motibus occupetur: Et si quid aliud est quod aspicere videtur, magis ei in recordationis speculo describatur. Istud naturam tu putas ejus esse, non pœnam. Idcircoque anima tua in recognitione sui fallitur, quia sibi adversantia pro se amplectitur, et per sensus corporis fallaciarum affecta ludibriis, eatenus implicatur errore ut tanquam absens sibi se quærat, cum ipsa sit quærens se. Non enim illud est anima quod quæritur, sed quod quærit; quidquid enim quærit, extra se est. Nec quærerere illi opus est, nisi quod secum non est. Ipsa autem secum est, quia sine se nihil est. Quærerere se ergo non debuit, quia sine se esse non potuit. Quapropter cum se non sine se quærit, necessario in aliud incurrit, quia non potest se invenire sine se. Hæc est illa illusio, quam qui intelligit dolet, ac dolens gemit, et cum propheta plangit ac dicit : *Tota die contristatus ingrediebar, quoniam anima mea completa est illusionibus* (Psal. xxxvii, 7, 8). Sed istiusmodi illusiones in memoria patitur anima, ex qua nihil phantasiarum reventilare ac proferre possit, nisi easdem a formis corporum per corporeos sensus hausisset. Sive enim eadem quæ per corpus attraxit sibimet imaginatur, sive ex his quæ vidit, illa quæ non vidit conjectat atque confingit. Certum tamen est, imaginari illam intra quemdam ventrem memoriæ nequaquam posse, nisi ea quæ per corpus accepit. Et hæc illi non naturalia, sed pœnalia sunt. Ut quoniam a summo bono quod ei Deus est, illecebris pellecta corporeis defluxit in corpus, patitur illud intra semet ipsam juste quod extra se dilexit injuste. Non ergo mihi tu illud esse animam persuadere velis, quo perturbari potius eandem vides. Illa namque si in status pristini sublimitate mansisset a quo sponte dilapsa est, nunquam contra spiritum caro, nec contra carnem spiritus concupisset. Et si homo verus, hoc est, anima

rationalis, honorem suum, imaginem scilicet Dei intellexisset, nunquam *insipientibus* fuisset *comparata jumentis* (Psal. xlviij, 13, 21), videlicet ut animaliter viveret. Hinc est ille. præ oculis ejus imaginum corporearum tumultus, se semper objectans, ut si quando vel ad se, vel ad Deum suum ratiocinando nititur, semper ad corporea phantasiis corporeis avocetur.

II. Tu enim cum dicis aliud esse animam, aliud animæ cogitationem, melius fortasse dixisses, illa de quibus cogitat anima, cum de se non cogitat, non esse animam ipsam vero cogitationem non esse nisi

animam, quia illud quod subjiendum esse dixisti, eatenus animam solere requiescere, ut prorsus cogitet nihil, caret vero. Anima nempe variare cogitata potest, non cogitare non potest. Quid autem illud est quod somnare dicimur, nisi quod ne fesso quidem corpore in somnosque resoluta animæ vis a cogitationibus vacat? Tota vero ibi est ubi cogitat, quia tota cogitat. Verum tu idcirco vel maxime de animæ statu falleris, quia aliud animam, aliud esse animæ potentiam credis. Quod enim cogitat accidens ejus est, substantia vero quæ cogitat. Hoc equidem de voluntate oportet agnoscas. Nam sicut tota anima cogitatio est, ita anima tota voluntas est; et quæ perfecte vult, tota vult. Et, ut supra dictum est, quæcunque illi velle accidentia est, ipsum vero velle substantia est. Hinc etiam in sacris litteris voluntatis perfectæ definitio, prout illud est, quod ita vel ita voluit, damnabilis laudabilisque censetur. Sic in Evangelio Dominus : *Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28). Et in bonam partem loco alio angelorum vocibus dicitur : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Ecce dilectio, ut tu arbitraris, animi quædam portio est : ut ratio docet, animus totus est. Si quid ergo toto amore amo, non id ipsum toto animo diligo? et ubi vacat illud quod dicitur : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* (Matth. xxii, 17), si animæ pars putatur esse dilectio? Si enim parte sui diligit anima, non utique tota diligit. Sin vero tota diligit, tota absque ambiguitate dilectio est. Dicitur enim, vereque dicitur, quoniam *Deus dilectio est* (Joan. iv, 8). Sed dilectio illa talis est ut nec ipsa diligere nisi bonum, nec per eam diligi possit nisi bene. Hæc autem dilectio quod est anima humana, propter affectuum mutabilitatem potest et in superiora, quod ei solus Deus est, cœlesti charitate flagrare, et in inferiora damnabilia amore diffuere. Quodlibet tamen diligit, si toto amore diligit, tota diligit. Et cum tota diligit, tota dilectio est; quæ unitas in corpore scilicet non est.

CAPUT XXV.

Exemplum de geometrica, arithmetica atque dialectica ad erudiendum lectorem in ea quæ obscura sunt, quid videat anima per se, quid per corpus.

I. Sed dicis : Quando absentem carum suum cogitat, nunquid velut ipso conspecto desideriiis satisfacit? Ista, ut ego conjicio atque ut plane probò, potissima admodum causa est quæ te tuique ignarum perpulit animam reri esse corpoream. A sensibus quæso corporis paulisper attollere, ac si vales, perspice quæ vel quanta vis videndi sit animo; et, si quid potes, animi visum corporis discerne. Corpus certe nihil videt, quia nihil utique sentit absque anima. Ac per hoc animus corporea per corpus videt, incorporea per se. Hæc ipsa nunc, quantum impræsentiarum res postulat, sequestremus, ut quæ sint

^a Al. *cujusvis*.

animi visa per corpus, quæ sine corpore, evidenter apparent. Nam velut qui vel aliquid eruditus est, credo noverit in geometrica disciplina quid sit punctum, quidve linea. Sed quia inter eos qui ista dignabantur legere esse potest qui nesciat, de hoc ipso paululum disserendo quoramus. *Linea* est (ut doctissimi atque excellentes viri non dixere solum, sed ratiocinando probavere) longitudo simplex, quæ in corpore prorsus nequeat inveniri, eo quod omne corpus longitudine longum sit, non tamen ipsa sit longitudo, neque possit sic esse longum ut non latum simul atque sit. Quocirca, sicut aiunt, etiam si araneæ filum cogitaveris, quia utique corpus est, non solum longitudinem cogitasti. Habet enim pro modo suo indissociabilem longitudinis suæ latitudinem atque altitudinem. Igitur si, ut fateri veritas cogit, aliud est longitudo quam altitudo, seposita latitudine solum longitudinem cogitemus. Scio autem hanc eandem liquido conspici non esse multorum, quam cum Marcus quoque philosophus negaret mathematico Adrasto se videre, cum lineas fabricarum videret: utique non miram est, inquit Adrastus, quod habes oculos similes fabricarum, ingenium dissimile Pythagoræ; sed non idcirco tardioribus desperandum est, modo vel auctoritati cedamus qui rationem forte non capimus.

II. Hæc ergo de qua loqui institueram longitudo, cum fuerit puncto inchoata punctoque finita, a Græcis *γραμμή*, a nostris *linea* dicitur. Jam nunc si quid sit longitudo sine longitudine cognoscere valuisti, et lineam longitudine finitam formasti, duas æquales lineas sibiimet *ἀπαιρέτως* e regione constitue; quod cum feceris, intellige te figuram duabus lineis paribus non fecisse. *Figura* enim dicitur cum paribus imparibusve lineis capitibus sese contingentibus locus ambitur. Duabus ergo paribus lineis sive adversim positis, sive a capite contingentibus figura non clauditur. Tribus vero æqualibus lineis figura fit trigona, et hoc æterna atque indemutabilis ratio est omni humanæ menti vel non admonitæ clarens liquido. Nunquid ergo tribus lineis paribus quæ semet mutuo capitibus tangunt fieri unquam figura, nisi trigona poterit? Aut istud magis nunc verum est quam fuit, aut esse hoc verum aliquando cœpit, aut aliquando desit, aut non est facilius corporeum interire mundum, cujus utique turbidæ localesque formæ istarum illocalium incorporaliumque sunt et imago formarum, quam ut aliquid ex his vel variari specie, vel transmoveri loco, vel senio veterascere, vel quoquo pacto mutari queat? Ne ergo per omnes te disciplinæ istius minutias traham, neve intentionem tuam in aspectandis planarum figurarum vel cuborum vel pyramidarum rationibus teneam propter circuli perfectionem, de una tantum figura, ut adhuc fecimus, breviter colloquamur.

III. *Circulus* fit ex una linea. Sed jure nunc illud admoneberis quod linea sine altitudine atque latitu-

dine perfectior est, quæ tamen habet aliquid se ipsa perfectius. Punctum ^a nempe principaliter est origo lineæ, ab ipso incipitur ipsoque finitur; cum punctum nec oriri a quòquam pateat, nec finiri. Hoc namque continet in figuris punctum, quod unus in numeris. Ista ergo linea quæ transversim secari potest, scindi per longum non potest. Quia utique si scinditur, habet latitudinem; cum secanda est, puncto cæditur; cum punctum scilicet non cædatur. Perfectior ergo longitudo latitudinæ, quia latitudo et transversim et directum recipit sectionem. Perfectior latitudo altitudinæ, quia altitudo non solum findi ac secari, verum et a latere cædi potest. Ergo altitudo sine latitudine et longitudine esse non potest. Et ubi hæc tria sunt, haud dubie corpus est. Latitudo sine longitudine esse non potest. Longitudo sine his omnibus esse potest, sed sine puncto esse non potest. Sine his vero punctum semper est, nec cujuspiana, ut sit, indiget, quia unius nullum potest esse principium. Circulus igitur una eademque circumflexa fit linea: sed sicut in trigonis et tetragonis per angulos puncta sunt, quibus figurarum ratio consistit; sic in circulo ejus medium puncto possidebitur, ut circulus ratâ dimensione formetur. Nam cum unum circini radium fixeris, atque alium a centro extrinsecus circumdaxeris; attende, quantum potes, centri potentiam a stabili radio, illam qui circumagitur radium regere, et illic ubi localiter non est, potentialiter circumflexam figurare.

IV. Hic si purgata mentis intendas acie, subrutillare tibi jam debet quid sit anima. Illud etiam quale est, quod si sensum corporis consulamus, per medium circumflexam duæ paræ lineæ junctim duci posse credantur; cum ratio manifesta convincat nequaquam per eandem medium duci duas posse, nisi una sit brevior? Videtur mihi, sicut superius de trigono patuit, istic quoque circuli ratio insolubilibus atque æternis manere legibus stabilis. Tu mihi nunc dicas velim, si ista localiter conspicit anima, quid causæ est, ut mihi aliquid rotundum, trigonum vel tetragonum in occidente de corporibus formare motienti, eadem sine timore vel motu, ratio rotundi vel quadrati non desit, cum eodem temporis puncto secundum eandem rotundi et quadrati legem in oriente alias paria de corporibus valeat fabricare? Videane vel de his quæ conspiciantur anima, quid sit visus animi? Intelligence intelligibile et intelligens nequaquam posse se jungi? Animadvertisne etiam quid interstet inter illas formas quas corpore cernimus, et istas quas mente conspiciamus? Istas esse sempiternam mundum, cujus hic mundus imago sit: unde divinitus dictum est: *Præterit figura hujus mundi* (1 Cor. vi, 31). Vides etiam quod cum longitudes, latitudines et altitudines corporum scire nullius propemodum sit momenti, satis esse aliud, unde dicit Apostolus: *Oportere nos nosse quid sit latitudo et longitudo, sublimitas et profundum* (Ephes. iii, 18)? Quid enim mihi proderit usquam al-

^a Al. neque.

itudinem corporei cœli quærere, planorum siderum *διωστήματα*, vel circulorum vias, vel singulorum intervalla rimari? quid spatia terræ cognoscere, vel abyssi profunda penetrare? Non de his me, ut reor, Apostolus commonitum voluit, quæ non solum laboriosa sunt, sed etiam noxia; si cum per hæc ad æterna semperque manentia transeundum sit, in his læscatur atque remaneatur.

V. Revertere nunc atque intueri omne longam longitudine longam fieri, ipsam vero longitudinem longam dici non posse; ut omne castum castitate castum fieri, ipsam vero castam non dici ullatenus castitatem. Cum ergo meram longitudinem contemplari cupis, aut cum in trigonum vel hexagonum mentis oculum figis, projice, quantum vales, ac refuge non solum omne corporeum, sed quidquid simile esse potest corporeo. Et cum trigonam, vel tribus punctis ac tribus lineis, vel rotundam puncto vel linea conformari incorporaliter atque illocaliter videris; vim quoque ac supereminentiam conspice numerorum, et intellige universum corporeum numerabile per numeros fieri; ipsos vero numeros non posse numerari. Nam quis non dicam eloqui, sed cogitare digne valeat, quod numerus cum ^a ex uno et per unum, et in uno sit, principium tamen ac finis illius non sit? Si enim dixerimus unum numeri esse principium, ipsius unius quod dicemus esse principium? Ecce habes principium numeri in principio, ut ex ipso sit numerus. Jam vero si numerare velimus, adjicis unum uni ut fiant duo, et unum duobus ut fiant tria, et unum tribus ut fiant quatuor; et deinceps quoties unum multiplicaverimus, toties quasi multis singulis in summa ducuntur, ut decies ducti decem, et vicies viginti, et centies centum, et millies mille nominentur: ut agnoscas omnem numerum ita per unum esse, sicut ex uno procedere. Illud vero patet ad finem numeri, qui nullus est prorsus, venire non posse; quia trans omnem numerum qui ex uno, et per unum, et in uno est, semper est unus. Tria tamen ista sunt cum dicimus, ex uno, et per unum, et in uno pariter æterna. Proinde illocalia ubique tota. Eidem infinito semper æqualia, quia nullum vere unum majus, unumve minus est. Hæc sunt numerorum inchoantia, ducentia, perficientia: ipsa nec inchoata, nec numerata, nec finita. Credo, quia *sapientiæ Dei non est numerus* (Psal. cxlvi, 5). Nam cum ex uno, et per unum, et in uno sit numerus, nec numerari nisi trifariam possit (ut per eundem numerum ordiamur, numeremus et finiamus), ipse est ternarius totus, per quem omnis est numerus. Ecce quid habitat in anima humana: ecce quod oculo cordis videre concessum est. Quo diffugimus, quo distrahimur, cur in nobismet ipsis extra nos sumus? Cur patriam nostram localiter quærimus, de qua utique non ambulando, sed peccando discessimus? Cur tenebras splendere credi-

mus, quas videre ipsum est utique non videre. Veritatem certe ^b quærimus: non illam per spatia locorum oportere quæri, non per corporeum aliquid æstimes inveniri. Satis ex corpore non solum tangendo, sed etiam cogitando se separabit, qui huic adhærebit. Illocaliter certe quærimus, non illud quæso per locale quæramus. Fecit sibi ipsa veritas sui competentem similitudinem. Hoc in nobis offeramus illi quod fecit. Non conviciemur Deum nostrum, dicentes illi: Non potuisti facere aliquid simile tui. Quia si corpus sum, similis tui non sum, quia de nobismet ipsis nos ille convincet.

CAPUT XXVI.

Secreta Dei locutio ad animam, qualiter se debeat sciscitari.

B Loquitur enim in silentio mihi veritas, et dicit mihi: Tu certe qui corpus esse te credis, unde incorporeo verbo uteris? Aliud credo est verbum tuum, id est, consilium tuum, aliud vox verbi; aliud quod sonat, aliud quod intelligitur. Nam sicut vox potest esse sine verbo, ita est verbum sine voce. Utitur tamen quodam indumento vocis verbum tuum, ut insonet auribus; sicut ego indumento carnis, ut viderer hominibus. Et cum loqueris obsequium vocis aure tenus meat, verbum vero illocaliter ad animam permeat; quia sic ad illum cui loqueris accedit, quod a te utique non recedit. Et si loquentem te unus audierit, totum verbum tuum penes te est, totum penes illum. Et si duo audierint, totum audiunt. Et si multi, totum; et omnibus totum, et singulis totum, et tibi totum est. Noli in te perdere tam magnum munus meum; similitudinem meam, quam tibi benignissime tribui, ut qualiter ad me tenderes, non extra te quæreres. *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (Joan. xiv, 6); et *Nemo ad me, nisi quem Pater meus attraxerit* (Joan. vi, 44). Et nemo ad me vel ad Patrem venit, nisi charitas diffundatur in corde ejus per Spiritum sanctum, qui non nisi bene credenti, bene speranti et bene quærenti dabitur. ^c Ad istam qua unus Deus est sumus, tu homo factus es, ad Trinitatem, cum dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. i, 26). Introspecte te de te ipsa, o humana anima, et te ad me nitere. Vide mentem tuam, vide verbum tuum, vide voluntatem tuam. Nam totum est in mente quod cogitas; et quod totum simul meministi, totum simul cogitas; et vis cogitare atque meminisse, hoc est, amas habere mentem et cogitationem. Cogitationem ergo tuam cum mente complecteris, hoc est, cum cogitare te memineras, totam certe cogitationem tota mente comprehendis. Et totum amorem tuum vel mentem tuam tota cogitatione tua cogitas, cum amare vel meminisse te cogitas. Et toto amore tuo eandem totam mentem atque eandem totam cogitationem tuam diligis, cum meminisse et cogitare te diligis. Nullus est tamen qui

dox., Ad istam, quod unus Deus sumus, tu homo factus es, Trinitatem, etc.

^a Al. ex eo.

^b Al. credimus.

^c Sic editio Parisiensis. At Lugdunensis et Ortho-

meminisse et cogitare et hoc ipsum amare non diligit : cum autem tibi in mente est memoria cogitationis et amoris tui, si tanta illa meministi quanta sunt, tanta est mens tua quanta sunt illa. Et cum dilectionem vel mentem tuam cogitas, si tanta ea quanta sunt cogitas, tanta est cogitatio tua quanta illa sunt. Et si mentem vel cogitationem tuam pro sui modo diligis, hæc et amor tuus æqualia certe sunt. Et si se singula tota simul vel ament, vel cogitent vel meminerint, non majora erunt tota simul tria, quam vel mens tota pariter recolens, vel cogitatio tota cognoscens, vel amor ^a tota diligens. Hæc et in te esse ac potius ista te esse, me tibi radiante cognoscis, si illos mihi oculos quibus me videri dignor attuleris : nequaquam me vel incorporeus nisi purgatus videt ; quominus videri me a te putes posse, si corpus ? Ego et pater et caritas nostra unus Deus sumus : tu mens rationalis et verbum vel dilectio tua unus es homo, ad similitudinem auctoris tui factus, non ad æqualitatem, creatus nempe, non genitus. Formatus es ipse, non formator. Recede ab his quæ infra te sunt, minus utique formata, hoc est minus forinosa quam tu es. Accede formatrici formæ quo possis esse formosior, eidemque semper adjungere ; quia tanto ab illa speciei amplius capies, quanto te illi caritatis pondere magis impresseris. Ab illa scilicet obtinebis imaginis hujus indemutabilem statum, a qua sumpsisti principium. Hæc et talia loquitur veritas ad aurem cordis intrinsecus, admonens nos, ut quod ad similitudinem incorporei Dei, non ad similitudinem corporei mundi facti sumus, incorporeos nos esse cognoscamus, non solum quia Deo incorporeo similes sumus, sed etiam quia corporeo mundo dissimiles.

CAPUT XXVII.

Quod quilibet absens corpore carum suum mente videat.

Ecce de statu vel visione rationalis animæ infinitarum pro questionis magnitudine rationum, tactis breviter potius causis quam satis usque discussis, arbitror me de illocalitate atque incorporeitate animæ sufficiens dedisse responsum. Tu nunc ita longe disparilem infraque positam evidenter intelligens corpoream visionem, non ulterius isto jacteris in-

Al. totus.

LIBER SĒCUNDUS.

CAPUT I.

Cur Deus tam sæpe oppugnari veritatem patiatur.

Sæpenumero mecum reputanti mihi quonam pacto excellentissima veritas tantum inimicorum semet habere sciverit, post multum de hac eadem questione tractatum non improbabilis ratio, sicuti reor, apparuit : omnia scilicet dignoscuntur melius contrarium comparatione. Sic equidem lumen tenebris, sic vita morti, sic veritas falsitati composita plus delectat. Oportuit igitur hæc distantias pro suis quali-

A certo, ut si carum tuum, sicut ipse dicis, absentem cogitas, idcirco eundem quia tibi corporaliter non apparet, credas absentem ; quia si tibi in illa sui parte carus est, qua uterque homines estis, et qua vosmet vicario amore diligitis, ita tibi ille præsens est, ut tu ipse tibi. Quidquid enim tu es substantialiter, hoc ille est. Visio vero intellectus est anima. Si te vides, illum vides qui nihil est aliud quam tu ; qui si corporaliter assisteret, per signa certe corporis agnitionem sui tibi faceret. Per quæ si illud forte cepisses indicium, quo eundem tibi inimicum potius esse cognosceres, reverberata utique affectuum disparilitate anima tua ab ejus anima quodammodo resiliret, et in uno corporaliter loco, atque in eodem, si potest dici, vestigio, satis scilicet essetis voluntatum diversitate sejuncti. Quod cum ita sit, non arbitror animos sequestratione disjici, quos videmus junctis corporibus posse separari. Ac perinde parum est, quod efficiunt corpora mutuis animorum representationibus, si non aut per eadem in se imago Dei quaeritur, aut ipsa quaerantur. Miserum namque est multumque vero contrarium, ut imago Dei, id est, verus homo, per corpus potius quam per se quaeratur. Per se autem quaeritur atque cognoscitur, si per imaginem Dei quaeritur. Imago autem Dei, omnis anima rationalis est. Proinde qui se imaginem Dei quaerit, tam se quam proximum quaerit. Et qui illam in se quaerendo cognoverit, in omni eadem homine recognoscit. Tu autem non immerito carum tuum absentem te habere causaris, in quo corpus diligis. Nec aliud quam corpus diligere in illo potes, quem non credis esse nisi corpus. Dilige Deum tuum, dilige in Deo tuo carum tuum, imaginem Dei tui. Ille te perinde diligendo Deum in Deo diligit. Si uterque unum quaeritis, ad unum tenditis ; semper apud invicem eritis, quia in uno consistitis. Non autem video quod fieri queat, ut corpora in unum posita præsentia sibi esse possint, et animi in uno præsentibus sibi esse non possint. Sed quoniam liber iste finem flagitat, eo quod aliquibus superficie tenuis tactis, quamlibet multa brevitatis studio missa fecerim, non tamen omnibus pro causæ excellentia supersedi : quæ post hinc disputanda sunt, principio secundi voluminis ordiamur.

CAPUT II.

Quomodo philosophi mundi indagaverint veritatem, gradatimque ad Deum usque pervenerint.

I. Et quoniam mortalium generi natura datum est ut abstrusa fortius quaeratur, ut negata magis ambiat, ut tardius adepta plus diligit ; et eo flagrantius ametur veritas quo vel djutius desideratur vel laborio-

sus quæritur, vel tardius invenitur : hinc factum est ut philosophi quoque excellentibus ingeniis, multimodis doctrinis, pugnantibus sentiis, longis sæculis de eadem veritate quærentes, ab usque Pythagora Italico vel Ionico Thalete semper existerint, qui dissidentibus aliis vel in parte operis aliquid dignum tanta indage sentirent. Unde etiam Doctor gentium non tam ignaros veri philosophos judicat, quam cogniti contemptores accusat, inquam : *Invisibilia Dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur : sempiterna quoque virtus ejus et divinitas ; ut sint inexcusabiles : quod cum cognovissent Deum, non sicut Deum magnificaverunt (Rom. 1, 20, 21).* Ergo cognoverunt, et ingressa est divinitatis abdite mens humana secretum, transcendensque corporeis omnibus emetita, ita illum videlicet universitatis vidit esse creatorem, qui non solum corporea universa præiret, sicut irrationalis anima ; neque hanc etiam, sicut rationalis antecelleret, sed qui his simul omnibus longe incorporali potentia præstaret. Videbat enim moveri corpus per loca et tempora, cum vel de loco in locum cederet, vel ætatem temporis transcursione mutaret. Apud se itaque paululum constitit, potentiamque sui non sine horrore suspiciens, quærendum ne supra se aliquid, an in se esset consistendum sibi, dubitavit. Sed dubitantem se non esse Deum dubitare non potuit, cui causa dubietatis ignoratio esset : non autem nisi ignarus ambigeret. Deus vero nihil ignoraret, ac per hoc dubitare non posset.

II. Porro autem se animadvertibat et ignorare necessario et consequenter ambigere, adjecto eo, quod etsi non subderetur motioni per locum, moveretur tempore per affectum. Nec principale rerum stabilimentum foret, quod vel loco vel tempore posset, quia nisi per aliud moveri nihil posset. In quo autem universum staret, id in se ipso consisteret : sic in auctore suo altius ratiocinata, cognovit illud quod in superiore libro memoravi, viditque nisi ab immoto moveri nihil posse. Itaque necessario stare animam ut corpus moveat per tempus et locum. Stare vero in se ipso Deum, qui moveat animam per tempus, corpus vero per locum pariter et per tempus. Et quoniam principio nullum potest esse principium, quod juxta de immensitate ac sempiternitate cogitandum est. Quia sicut a nullo cæpit, ita in nullo consistit, non sine quodam medio ab imis quod omne corpus est, ad summa quod Deus est, transeundum rata : se scilicet inter extrema mediam reperit, eo quod nec cuiquam corporum similis existeret, quia similitudo Dei esset ; nec itidem æquari Deo possit, quia etsi ab illo cæpisset, de illo non esset.

III. Animadvertit etiam in rerum plenitudine, aliud esse ^a secundum veritatem quod judicaret nec judicaretur, aliud quod judicaret et judicaretur, aliud quod judicaretur nec judicaret ; ^b secundum veritatem Deum judicare de quo non judicaretur, animam

judicare et judicari, corpora judicari nec judicare. Tunc autem minime falli judicantem, cum adhæret illi secundum quod judicat : tunc maxime cum collabitur ad illud de quo judicat. Intellexit quoque propter immutabilem vim contrariorum, sicut tenebras luci, sicut essentia nihilum, ita incorporeo corpus esse contrarium. Et vidit similitudinem cujusque rei in contraria esse non posse, quia videlicet immota rerum ratio non sinat, ut aliquid vivat mortuum, videat cæcum, substantia sit simul et nihilum. Illic igitur intelligens non nihil in anima humana esse Deo simile, quia sit ille lumen illuminans, et hæc lumen illuminabile ; incorpoream se non dubie decrevit, illud adjiciens : quod si anima corpus esset, et hæc eadem similitudo Dei esset, corporeus ergo Deus esset ; justeque maluit propter similitudinem creatoris sublimare creaturam, quam propter eandem similitudinem humiliare creatorem : certo cognoscens indissolubiliter nexum, ut duo similia, aut utraque incorporea sint, aut utraque corporea. Esse quoque in rebus substantivis quædam non solum specie dissimilia, sed etiam naturali vigore contraria, ut aqua vel flamma est, et hæc tamen esse corporea. Atque hinc mirum fore, si duo dissimilia eademque contraria, ut est aqua vel flamma, corporea simul esse possint ; et duo similia eademque convenientia, quod est Deus et anima, incorporea simul esse non possint.

CAPUT III.

Philosophis Græcis utitur testibus de corporeis vel incorporeis, exemplum cameli et formicæ proponens.

I. Hujusmodi igitur rationibus utentium philosophorum, quoad potui, voluminibus perdagatis, ignobilium plebe rejecta, potiores quosque delegi, qui veritati impressentiarum testificarentur, quorum quidem ex abundanti est proferre sententias ; non quod propriis deficiamus, sed quod magis mirum sit, adversum nos dimicare nostros, et extraneos pugnare pro nobis. Neque mihi profecto cordi foret mutuum ex his capere quippiam, nisi iste corporis amicus sola philosophici nominis mentione, terriculamenta quædam nobis scientiæ profundioris ostentavisset. Ex his igitur quos contra veritatem vocat, vocem veritatis accipiat, et geminæ primùm Græciæ classicum multisonam Pythagoreorum tubam et lituum Platonis exaudiat. Nec tumescat sola vanitate nomen, sed pinguescat multimoda veritate rationum. Pythagoræ igitur, quia nihil ipse scriptitaverit, a posteris quærenda sententia est. In quibus vel potissimum floruisse Philolaum reperio Tarentinum, qui multis voluminibus de intelligendis rebus, et quæque significant oppido obscure dissertans, priusquam de animæ substantia decernat, de mensuris, ponderibus et numeris juxta geometricam, musicam atque arithmetica mirifice disputat : per hæc omne universum exstitisse confirmans, illi videlicet Scripturæ consentiens, qua Deo dicitur : *Mensura, pondere*

^a Al. secundum quod judicaverit et judicaret.

^b Al. secundum veritatem indicantem indicari.

et numero omnia disposuisti (Sap. xi, 21). Quam quidem ex divina lectione sententiam nobis ab adversario miror objectam. Dicit enim verbis his : *Deus quidem ex nihilo fecit omnia, qui sicut opere instituit, ita materiam incorporavit rebus omnibus, inter quas et anima censetur. Sicut distribuit pondus, numerum atque mensuram, ita posuit quantitatem.*

II. Animadvertite, nostri bone cognitor, presentis sæculi peritum faciendumque doctorem, nihil incorporeum vult creatum, et incorporatum dicit omne corporeum. Cui incorporatur, quæso, quod corpus est? Si in, pro non, forte posuisti, ut incorporatum pro non incorporato velis intelligi, plus nobis quam volumus sponte largiris. Quia si auctor rerum qui fecit omnia, non corporavit; sine corpore sunt ergo quæcunque sunt. Enimvero quod est, et absque corpore est, incorporeum esse necesse est : quod Græci elegantius ἀσώκωτον vocant. Si autem istiusmodi propositione simpliciter usus es, incurristi nescius veritatem. Per eandem tamen ignorantiam uno tantum lapsus articulo, quod omnia incorporata dixisti, cum satis constet duplicis creaturæ substantiam sic ordinatissima lege compositam ut omne creatum incorporeum et incorporatum sit, non autem omne corporeum sit et animatum. Ac per hoc incorporatum corpus dici non potuit, velut in corpus missum; quia incorporatio ad illam pertinet absque ambiguitate naturam, quæ et priusquam incorporata est, non fuit corpus; et postquam incorporata est, non est corpus. Si vero incorporata omnia eo forsitan sensu dixisti, quo dici plane potuit, etsi non debuit, omnia facta esse corporea, excidisti pariter et a proprietate verbi, et a ratione veri. Quia si omnis creatura corporea est, nihil incorporatum est : si autem incorporeum quid creatum est, non est omnis creatura corporea.

III. Sed una hæc eademque causa est, quæ te multiplici involvit errore : magna videlicet rerum ignorantio, et scientiæ mira præsumptio. Hinc quippe fit ut vel spiritus corporatos corpus esse credas, vel item corpora incorporata desinas. In istis tam dialecticis conclusionibus tuis, semper tibi veniat in mentem illius quam inurendam ducis alijs, alti erroris infamia. Divinus quoque temet sermo commoneat : oportere prius deponi trabem propriam, ut possit alienam quis auferre festucam (Matth. vii, 3-5; Luc. vi, 41, 42). Proinde quia non lacessis quasi dubia prælii, sed percellis quietos mucrone conviciij; et cunctis creaturæ partibus, mensuram, pondus et numerum indita esse dixisti, quoniam hæc simul omnibus constat inesse corporibus, et animam corpus esse decernis; quæ hujus mensura sit, qui numerus, quod pondus inquiri. Si modum vegetanti animæ viventis corporis modus facit, quia corpus extrarium quasi vas aliquod, animam veluti minus quoddam corpus includit : ergo animæ, ut tu ais, quantitas pro corporis quantitate censenda est.

IV. O si mihi de his loqui tecum cominus palam-

^a Virgilius, *Georg.* iv, vers. 23.

que proveniret, liberaliter videlicet agerem, nonnulla tibi de meo jure concederem. Neque protinus de homine quererem, sed prius precario poscerem ut rerum callens evidenti faterere responso. Formicæ et cameli animas utrumnam providentiæ an mole censes? Si providentiæ, luce liquidius esset animæ cameli sic animam præstare formicæ, ut camelus tanto pene minor formicæ sit animo, quanto major est corpore. Si moles tibi in istiusmodi comparatione placuisset, eadem nempe replicarem, et nihilo secius quererem : Si modus animæ corporis modus est, cur infra corporis modum camelus brutescat, et supra corporis modum formica vigeat? Sisterent verba fortassis quæ tuto tibi magna velant. Ista hæc ipsa duplici forte proponerem, utrius males tibi copiam facerem. Si molem corporis elegisses, perexiguam formicæ corpus opponerem. Si animi vigorem, hunc eundem nullum secundum molem fore convincerem, ejus esse nihil in illa corporea cameli magnitudine comprobarem. Hic etiam tibi Maronianum illud objicerem, quod verissime de apiculis dictum est ^a :

Ingentes animos angusto in pectore versant

V. Jam cum super statu hominis dissertare coepissem, a te scilicet novo geometra, ut ingenia quorumcunque dignoscerem decempedam in judicium flagitarem. Ubi si illo forsitan voluisses uti per fugio, ut diceres invisibilia visibilibus non posse metiri; e vestigio responderem, ex magnitudine corporis quod animum includeret posse metiri animum qui corpus implet. Si non posse dixisses, instantissime quererem, cur fieri de corporis genere uno non posset, quod de omnibus possit? Si annuisses posse, tibi dicerem sermone prophetico : *Vade ad formicam, o piger, et æmulare, videndo vias ejus* (Prov. vi, 6), id est, providentiæ ejus. Nisi forte credendum est ob id nos oraculo cælesti commonitos, ut gradiendi scientiam a formica quereremus. Non te in hac prolocutione sollicitet ambulandi cura, sed agendi solertia ^b :

Ac veluti ingentem formicæ farris acervam

Cum populat hiemis memores, tectoq;æ regnant;

sic, homo omnis, in incorporationem irrationalium protoplasti lapsus peccato, ne hieme fuga tua fiat (Matth. xxv, 20) sibi calore et operis devotione procuret, ac pariter intelligat formicæ et apicule ingentes animos parvo corpore includi. Nihil enim magnum locale capitis exigua re locali : et parvum corpus atque ingens animus est apicule. Non ergo capitis corpore extra se; igitur est; sed extra se nihil esse potest. Est ergo totus in corpore, sed magnam corporeum corporeo parvo non capit, quia tam magnum replet locum, quam magnum quidque locale est. Aut igitur anima illocalis est, et per hæc incorporea erit, aut eam tota non erit. Sed nihil esse nisi secum potest. Illocaliter ergo in se parva res magna est. Non igitur localis est animus, et nihil illocalis corporeum : corporeus igitur non est. Quidquid autem

^b Virgilius, *Æneid.* iv, vers. 402

corporeum non est, non mole censendum est. Non ergo ex magnitudine corporis animi magnitudo. A ram quæ metitur, sed qua metitur. Sicut item non hoc est magnitudo quod magnum, nec hoc æquale quod æqualitas, nec hoc pulchritudo quod pulchrum.

VI. Quorsum autem evadas nunc videamus. Apicula tibi corporis, camelus animi magnitudinem negat. Videris ne istiusmodi rationibus sententia tibi placita labascat? Ne secundum corporeas quantitates, numeris, ponderibus et mensuris animi magnitudo subjaceat, qui et parvus in magno totum tenet, et magnus in parvo non effluit. Sed forte corporaliter metiri animus non potest, et pendi potest. Is dicere audeat scire se posse quot animus secundum pondus possit esse librarum, qui comprehensum tenet quot sit secundum longitudinem pedum. Vestigia vero numerorum in corporibus trifaria dinoscuntur. Loco etenim primo, ut sit corpus maximum vel minimum, unum id esse necessum est, quod scilicet a numero B ille est. Secundo, quot partibus constat; quæ profecto partes, ut jam diximus, dextra et læva, sursum ac deorsum, ultro et citro sunt. Tertio, quot juxta præfatam diversitatem partium, secari omne corpus in partes potest; quarum item pars quælibet partium corporis propter vim primigeniam numeri et unum corpus erit, et totidem partibus constabit, et perinde in partes secari poterit. Modo tu videris utrumnam cum cujuslibet animantis una sit anima, dividi hæc eadem possit ut iterum quotlibet pars animæ anima sit, sicut quotlibet pars corporis corpus est. Quod quia sanorum neminem reor posse dicere, terendum tempus non est in earum discussionem causarum, quæ suapte natura tam claræ sunt ut obscurari potius disputatione minuta videantur.

CAPUT IV.

De mensura, numero et pondere corporis.

I. In illud nunc magis, nisi contemnis, advertas animum, ut tibi, in quantum se videri dignabitur, mensuræ, ponderis et numeri vis divina pandatur. Dici nempe de Deo legimus: *Mensura, numero et pondere omnia disposuisti* (Sap. x, 41): quo potissimum testimonio in id scilicet usus es, ut exin probatum velles, animabus quoque nostris corporeas quasdam inditas quantitates. Videamus igitur: mensura hæc, pondus hoc, numerus hic ubinam loci fuerint, quandove esse cœperint, ut ad istorum quasi exemplar Deus universa formaret? Si nihil increatum nisi creator est, hæc ergo creata sunt. Si creata sunt, non igitur omnia Deus mensuris, numeris ponderibusque disposuit. Quandoquidem hæc ipsa non secundum ista formavit. Sed auctoritati divinæ obviare nefas est. Numeris ergo, ponderibus et mensuris universa creata sunt. Mensura ergo, pondus et numerus non creata sunt: quia non secundum eadem creata sunt omnia, si et ipsa creata sunt. Hic omnibus cogitandi viribus enitendum est ut quoquo modo possit agnosci non hoc esse pondus principale quod penditur, sed quo penditur; nec eundem esse numerum qui numeratur, sed quo numeratur: nec mensura- C II. Omnia etenim corpora quibus quidquam vel numeramus, vel pendimus, vel metimur, numerabilia sunt, et ponderabilia, et mensurabilia. Nam et numeri in corporibus certus est modus, et pondiculi trutinæ certum est pondus, et decempedæ certa mensura est. A cujus magnitudine et citra recurri licet usque ad uncias, et semiuncias, et usque ad minimum, citra quod nihil est. Et ultra item progredi usque ad maxima, et ipsius quoque mundi inaccessa nunc sensibus spatia. Habet enim certum magnitudinis modum quidquid finale est. Proinde mundi moles universa, quoniam ex finitis est compacta corporibus, quippe cum alterum corpus alteri finem faciat, procul dubio ipsa finalis est, proptereaque mensurabilis. Transquamsi quid spatiorum humana mens cogitat, in ea certe ratione mensuræ per corporales formas mitti posse non dubitat: quod quidem ita posse fieri veritate claret, si ullus extra mundum locus est. Sed quoniam extra omnem locum locus esse non potest, localis mensura ubi locus est, non accedit: et cum desit quod metiri possit, quo possit metiri superest, quia finito mensurabili immensurabilis mensura non deficit. Eatenus equidem ratio ponderis, eo quod penditur cessante, non interit. Et numerus finito numerabili non finitur. Igitur si immense lucis splendor aliquo nobis fulgore subtrahatur, necessario scilicet istinc admonere, ut paululum sposita carnalium fallacia visionum, dicas nobis decempedæ forma corporeæ a cui nostrum visibilis sit? Sed quia hanc, nisi nimium fortasse succenseas, corpori contemplabilem non negabis: consequenter quæro illam immensurabilem de qua supra sumus locuti mensuram, animone an corpori dicas esse conspicuam? Sed non ita quempiam veritas deserat ut divina corpori visibilia fore contendat, cum nec corpora videri ab hoc nisi animato cognoscat, aut, ut dicam verius, animam potius per corpus quam quidquam per se sentire corpus intelligat. Duplex est ergo videndi vis animæ. Videt mensuram, pondus et numerum per se: videt mensura-

^a Al. cui non.

bilis, numerabilia et ponderabilia per corpus. Ergo per corpus videt quæ sunt similia corpori, id est, corpora; incorporea vero per se, quibus est ipsa similis.

III. Nunc si placet, quoniam mensuris, ponderibus et numeris omnia disposita sunt, eorumdem in creaturis signa queramus. Imum certe elementorum omnium terra est: in rotundo scilicet illud imum constat esse, quod medium est, quia in rotundi extimis imum non est. Quælibet ergo terræ pars magna vel minima, ut lapillus exiguus, vel minutissimus pulvisculus qui puncto visibili contingi non queat, habet et mensuram pro modulo sui, et numerum pro ratione partium, quibus distant superiora ab inferioribus, dextra a sinistris, a posterioribus priora. Unde etiam quamlibet minimum dividi in duo potest, quia corpus est. Pondus vero illius hinc animadvertitur, quod ipsum minimum ab origine sua sublatum, et in aqua, superiore videlicet elemento dimissum, inotu infatigabili non quiescit, donec naturali pondere ad solum terræ pervenerit. Hunc ad modum rationis tramitem in reliquis oportet tenere corporibus, quia et aquæ guttulam quam digito tincto sustuleris, habentem scilicet pro magnitudinis modo mensuram, pro partium distantia numerum; lege ponderis si dimittas in aerem, non residet nisi ad sua pervenerit. Aeris quoque ratio par est, cujus nihil vel sub aqua contineri, vel supra ignem ferri potest. Quod si quo pateto fiat, necessitate ponderis vel hinc naturaliter erumpat, vel inde sponte decidat. Mensurabilem vero aerem et pro numero partium numerosum, vel hinc, ut arbitror, liquet, quod corporeum metiri posse mundum sciant, cujus aer tertia pars est. Sic etiam ignis elementum quarto jam constitit loco, quod et pro partibus suis recipit numeros, et pro spatio, quia finale est, mensuris subditur. Pondus autem ignis iste terrenus quasi quoddam semen ignium supremorum sursum versus habet; qui quanto majore fomento pastus, majorum fuerit virium: velut in patriam tendens subtili natura magnas partes stipati aeris irrumpt, et nisi eundem elementi alterius profundum vinceret, quo per naturam rapiatur perveniret.

CAPUT V.

De mensura, numero et pondere animæ.

Ecce patuit nihil esse corporeum, cui non sit mensura, pondus et numerus. Nunc quoniam eorumdem est et partilis unitas, et locale pondus, et magnitudo mensurabilis, utrum tria hæc eatenus in anima, ut in corpore, sint queramus. Magnum certe corpus longitudine et latitudine et altitudine dicimus, cujus utique spatium grande vel parvum pro sui capacitate censemus. Ergo tantum quidquid corporis quocumque corpus recipit, quantum pro amplitudine capax est. Sic equidem transcenso inferioris creature gradu sublimiorem creaturam cerne, et animi magnitudinem sui capacitate metire. Ecce capax est

A anima humana sapientiæ: capax namque est ejus, qua intelligens est. Ergo ut ante indeptam sapientiam, sapientiæ capax dici non potest; sic antequam particeps ejus fiat, sapiens dici non potest. Istic ergo percunctatum venio: spatiumne loci fore iudices, an illocale aliquid quo capitur sapientia? Ego sic censeo, quod si secundum spatium sapientis animæ sapientiæ capax est, ergo secundum molem magna est sapientia. Quod^a quia non sinit dici veritas, illocale est quod capit, ut illocale possit esse quod capitur. En tibi humani animi sine mole magnitudinem. Numeri nunc intueri rationem

II. Animadvertisti, ut arbitror, hæc esse in corporibus signa numerorum, quod scilicet numerosa sint corpora, quæ sibi secundum præstantissimam numeri æqualitatem partium parilitate respondeant: ut quoniam unius ad unum, et duorum ad duo, et ad trium summa æqualitas est; sic itidem illud numerosum corpus esse dicamus, quod rata dimensione formatum, ut verbo tenus humanum, quæ sunt bina sic habeat ex adverso posita, ut sibi nec *magnitudine*, nec spatio, nec loco dissentiant, ut sunt aures et oculi. Quæ item singula, ut nasus et os medium locum teneant. Atque ut esse pulchra possint, concinentiam summæ æqualitatis imitentur. Quatenus igitur numeri veritatem in anima reperiamus humana, primum debet ipsa sibi actitandi rationem pro virtutum parilitate concinere, ut sapientiæ justitia, temperantiæ fortitudo respondeat; quæ parilitas utique numerosa est, quia tanto est numeris vicinius, quanto est quidquam concinentius. Sed illud in anima numerosum potius arbitror, quo eadem scientialiter compos est numeri; ut non partibus, sicut corpus, numerosa sit, sed ipsum dignoscat, et secundum eundem iudicet numerum. Nam tria et quatuor septem fore; et hæc tria et septem decem, nulla præter humanam animam vel potest scire vel poterit. Sicut igitur de mensura claruit, ita et de numeris satis apparet esse hos in corpore visibiliber, in anima intellectualiter.

III. Restat nunc ut de pondere disputemus. Corporum pondus illud esse patuit, quo eadem in regiones suas unde primordialiter existunt, naturaliter feruntur, nec quiescunt, quoadusque transmissio elementi alterius spatio, in sua perveniant. Animæ vero pondus voluntas est ejus, quæ proprie magis amor dicitur, quo scilicet vel se ipsam, vel alia quælibet amat: sive enim sibi incorporea diligat, ut est vera sapientia; sive corpori corporea concupiscat, ut pulchra sunt corpora: illocali amoris pondere rapitur, donec amatorum adeptione potiatur. Igitur pondus corporis quocumque corpus tulerit, mensuras ejus et numeros indissociabiliter secum trahit. Item pondus, hoc est, amor animæ, in id quod diligat, et memoriam et consilium secum cogit; quia nihil aliud meminisse vel cogitare valet, nisi illud cujus amore fervescit. Unde divinitus homini dicitur: *Diliges Dominum Deum*

^a Al. quia sinit.

tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua (Matth. xxii, 37). Videlicet ut sicut corpus pondere cogitur in propria, sic anima pondere referatur in patriam. Hoc pondere suo tamen anima non solum aliis jungitur, sed ipsa quoque solidatur; quia consilii ac mentis amore medio, et mens consilio, et consilium mente diligitur.

CAPUT VI.

De mensura, numero et pondere divinæ Trinitatis; quomodo hæc tria ipsa Trinitas sit.

Sic et incorporaliter cuncta supereminens unitas præcellissimæ Trinitatis mensura est, ut aiunt, sine mensura, et pondus sine pondere, et numerus sine numero. Pondus ergo quo hæc eadem secum ineffabiliter unum sunt, charitas est Patris et Filii, quem Spiritum sanctum Apostolus proprie insinuans, *Charitas*, inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (Rom. v, 5): evidenter ostendens, isto pondere, divina scilicet charitate, illum ineffabilem numerum illamque mensuram illo stabiliter ferri quo tale pondus accesserit. Igitur tria hæc inseparabilia sunt in corpore, sed multo magis in anima; et individua sunt in anima, sed multo magis in se. Et sicut nihil sine uno creatore, hoc est, ipsa Trinitate existit; ita nihil omnino esse potest, quod non et trifariam subsistat, et unum sit: omne scilicet corpus; et unum erit, et mensurabile erit, et numerabile, et ponderabile. Et omnis anima rationalis tribus individuis, *memoria, consilio, voluntate* subsistit, quibus capax est mensuræ, ponderis et numeri. Secundum hæc de mensurabilibus quibusque, ponderabilibus et numerabilibus, hoc est, de corporibus iudicans; quæ si corpus esset, incorporea certe non caperet, sicut corpus etiam iudicari posset et de corporibus iudicare non posset. Permanat ergo a summo quod Deus est, per medium quod anima, ^a ad imum quod est corpus, unitæ specimen Trinitatis, corporibus signa sui imprimens, animabus etiam notitiam tribuens: illa formans visibiliter, has intelligibiliter. Cum ergo ^b nihil substantia nisi absentia capiat, et nihil nisi tribus, sicut supra disseruimus, unum fiat; quando tanta est unitas in corpore, hoc est in vestigio Trinitatis, quanta est in anima, hoc est in imagine Trinitatis; et item cum tanta sit in imagine, quanta est in ipsa Trinitate.

CAPUT VII.

Paganis utitur testibus, nullas in anima corporeas esse mensuras vel localia pondera.

I. Sed quoniam nunc tempus aliud est, quam ut de questionis hujus præminentia copiosius disputemus; tantum scilicet in his moratus sum, quantum prudentibus satis arbitrator, quoad plene cognoscant nullas in anima corporeas esse mensuras, vel localia pondera, vel partium spatia; sed illud ab ea percipi, quod nec locus capit, nec pondus movet, nec divisio minuit. Modo tu, arbiter docte, probaveris ^c justam

A gnarus ferre sententiam, anne sit locus quod illo locale recipit, an partile quod secari nequit, an mensurabile quod infinitum capit. Nunc ad Philolaum redeo, a quo dudum magno intervallo digressus sum, qui in tertio voluminum quæ *περί ὀρθῶν καὶ μίτρων* prænotat, de anima humana sic loquitur: *Anima inditur corpori, per numerum et immortalem eandemque incorporalem convenientiam*. Item post alia: *Diligitur corpus ab anima, quia sine eo non potest uti sensibus*. A quo postquam morte deducta est, agit in mundo incorporalem vitam. Non ego nunc rationum tramitem per nexuosissimas quæstionum minutias revolvo, quibus hæc probabilia, quo volens adversante, Philolaus effecit. In quæ si quis vel curiositate, vel studio forte flagaverit, de ipso scilicet fonte hauriat. Enimvero memet causa auctoritatis in eundem tanti testimonium philosophi jecisse sufficet, sicuti cæterorum post hinc strictim proferre conveniet. Injuria nempe a quoquam poscitur, et argumentum pariter et testimonium.

II. Archytas perinde Tarentinus, idemque Pythagoricus, in eo opere quod magnificentum *De rerum natura* prodidit, post multam de numeris subtilissimamque disputationem, *Anima*, inquit, *ad exemplum unius composita est, quæ sic illocaliter dominatur in corpore, sicut unus in numeris*. Quid, quæso, præcessus dici potest? quid verius? *Ad unius videlicet exemplum composita*, quia ad unius imaginem facta est. Et idcirco unus est, exemplum principale formarum, quoniam formabilia ab illo formas capiunt, qui non cepit. Eromenes Tarentinus ex eadem schola Pythagoræ, præmissis pro statu sententiæ suæ insolubilibus argumentis, de anima sic pronuntiat: *Longe aliud anima, aliud corpus est, quæ et corpore torpente viget, et cæco videt, et mortuo vivit*. Unde autem, si hoc est, quo principio nescire se dicit? Sed non ita nunc omnium philosophorum Pythagoricæ familiæ sententias persequor, ut easdem copiosius aggerando, de alienis admodum voluminibus meum faciam, satis arbitrans memet principium Pythagorici gymnasii de præsentis quæstione scita evidentia protulisse. Certus scilicet neminem refutare doctorum, quin hoc idem senserint scriptoque prodiderint, Archippus, Epaminondas, Aristeus, Gorgiades, Diodorus et omnes Pythagoræ posterii: quorum videlicet nominum, ne dicam sententiarum multitudinem, si eadem prodita velim, volumen efficerem.

III. Igitur Plato procedat in medium, a quo vere claret, quam magnum in semet bonum genus humanum negligat nostro præsertim sæculo, quo dictis factisque coslitus editis, eatenus religio conclamata est, ut pene jam credentibus labore submoto, tempore fidei scientiæ fructum capessat laboris mercedem opere non patrato percipiat. Quo fit ut mirari admodum digne nequeam hujus Platonis animam, qui tantis equidem sæculis ante puerperium Virginis,

^a Al., ad imum quod corporea.

^b Orthodox., nihil substantiam nisi essentia cap.

Forte leg. nihil substantiæ nisi essentia cap.

^c Al., justa ignarus.

ante incarnationem Dei, ante hominis resurrectionem, ante prædicatam summæ Trinitatis in gentibus unitatem ineffabilem, Unum, tres in divinitate personas, laudabili ausu, mirabili ingenio, inimitabili eloquio quæsit, invenit, prodidit, Patrem Deum paternamque mentem, artem sive consilium, et utriusque horum amorem mutuum, unam, summam, æquiternam, indivisam divinitatem, non solum ita credi oportere docuit, sed ita esse convicit. Persuadere mihi non possum, quod philosophi hujus anima corporea fuerit; ac si forsân præcipiti lapsu stultitiæ, ulla anima corpus esse judicanda est, illas equidem corporeas judicaverim, quæ se corpus esse credunt. Non per hoc animarum generi derogans, sed quosdam sententiæ suæ improbitate, non mea sponte denotans, et quid de hominibus fiat, quos cum eousque inscitia teneat, ut indoctos se esse nesciant, scientiæ nihilominus privilegium sibi vindicant: dumque in imperitas aures verborum puerilium spumas exspuunt, uno eodemque mendacio semet scientiæ fallunt, alios docendo decipiunt; Lysiæ similes, quem Plato idem cassa rerum verba fundentem, in Phædro eatenus increpat, ut esse deterius astruat gnarum verborum, ignarum esse causarum, quam nescientem rerum verba nescire, potius arbitrans imperitum silentium loquaci imperitia. Unde etiam Tullius libro de Oratore primo: *Eloquentia est, inquit, scientia comprehendendarum rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est.* Et paulo post: *Etenim ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio; cui nisi subest res ab oratore percepta et cognita, inanem quamdam habet locutionem et pene puerilem.* Sed hinc alias.

IV. In Phædro autem Plato de anima sic pronuntiat: *Anima, inquit, immortalis est, quæ semper a se ipsa movetur, et aliis causa motus est.* Corpus autem per se non movetur. Non ait tantum, *movet alia*, sed, *aliis causa motus est*; animadvertens equidem vir excellentis ingenii, fore nonnulla quibus sit moveri proprium, causa motus alieni. Quidquid enim voluntarie movetur, ipsum fere sibi causa motus est. Quod autem movetur vel nesciens vel invitum, penes scientem vel cogentem causas motus habet. Nec repugnat anterioribus nostris disputationibus, quod istic a se moveri animam dicimus, cum principalem motionum cardinem in Deo esse dicamus. Quoniam id ipsum fere a Deo illi est, ut sponte moveatur; videlicet ut sicut causa motus animi voluntas est ejus, sic substantiæ quæ utilis voluntate, causa sit Deus. Quia etsi posse velle nobis ex Deo est, non omnis voluntatis nostræ motus erit ex Deo. Vel tunc reor: cum voluntate peccamus, nostri causa motus ex nobis est, ne peccatorum Deum faciamus auctorem. Quocirca si corpus a se non movetur, et corpus non est quod sibi causa motus est: quia in se motus sui causas habet anima, non est corpus.

Y. Idem Plato in libro quem *περί ψυχῆς* scripsit: *Anima, inquit, animantium omnium corporalis non*

A est, ipsaque se movet, aliorum quoque agitatrix quæ naturaliter mota sunt. In Phædone autem sic apud eundem Platonem, cum Simmia et Cebete aliisque philosophis Socrates loquitur: ut cum videamus illic valde consentanea nostrisque oppido convenientia pronuntiari, quæ non solum præjudicio auctoritatis utuntur, sed virtute rationis adminiculantur; animadvertamus præter nativum humanæ mentis vigorem, hæcæ videlicet animas, quæ tam remota persecutæ sunt, tam clausa adherunt, tam perita videntur, idcirco scilicet lumini veritatis afflatas, ut in salutem generis humani, toti quandoque mundo divinitus edocentur dogmata; apud rudos vero gentium mentes, gentiliū testimoniis uterentur; quo magis ignorantia nubilo cæcata, et infidelitatis frigore in quamdam glaciem durata gentilitas, evangelicæ veritatis calori cederet, si eadem veritas adversantium quoque sibi mel ore sonuisset. Aut cur non hæc eadem per philosophos nobis in usum veri coalitus procurata credamus, quæ ad redarguendam nostrorum quoque imperitam utilia fore cognoscimus? *Persuadens igitur in Phædone Socrati sic ait vera ratio: Donec corpus habeamus, permixtusque sit tati malo noster animus, nunquam nos, id quod jam olim concupiscimus, satis plene consecuturos. Concupiscimus autem veri scientiam. Corpus enim nobis primum innumerabiles et infinitas occupationes infert, quibus conterimur ob necessarium victum et alimentum quotidianum. Deinde si qui morbi ingruerunt, impedimento sunt quominus inquirere et invenire veritatem possimus. Nam cupiditatibus et timoribus innumerabilibus, variarum rerum appetitionumque visionibus, et infinita quadam dementia corpus oneratur, ut præ illo ne sapere quidem ultra in re possimus. Et si quando tempus aliquod ad philosophandum vacuum vel haberimus vel fecerimus, tunc quoque in ipsis cogitationibus nostris corpus intercurrit, turbam errorum inferens menti, ut obcæcante illo veritatem pervidere non possimus. Itaque unum hoc in omni quæstione nobis, et id quidem evidentissime probatur. Si quid unquam bona fide scire volumus, recedendum esse a corpore, et in ipso animo res considerandas. Tunc enim videmur consecuturi quod concupiscimus, et cujus rei amatores nos profitemur, cum defuncti erimus: nam dum vivimus, desperandum est. Etenim si constat nihil sinceri mixtum corpori animum pervidere posse; sequitur alterutrum, aut nullo tempore nec usquam contingere homini veram scientiam posse, aut tunc demum cum excesserimus e vita. Defunctorum enim animus liber est, et solutus a corpore. Eo autem tempore quo vivimus, ita demum appropinquabimus applicabimurque scientiæ, si nihil aut quam minimum corpore utamur, neque in societate ejus, nisi quatenus necesse est, animum dimittamus. Ita enim minime replebimur vitiosa turbulentaque natura corporis, sed puri a contagione ejus, in quantum facere possumus, erimus. Et si ita fecerimus, incorrupti sincerique digredientes, ad omnia incorrupta sinceraque veniemus.*

* Al., editum. Al., editum esset.

VI. Hæc ad verbum ex dialogo philosophi admodum principis excerptenda, atque huic nostro inserenda volumini ratus sum. Non arbitrans fore quempiam illectamentis fallaciarum corporalibus obsistere solitum, qui hasce repugnantias in semetipso sentiens, disparium naturarum corporis atque animi, teste se in hoc ipsum sibi, indiscussis equidem longe maximi inter philosophos viri disputationibus assentiat, interque animum corpusque suum præside ratione disceptet. Quidnam sit illud quod, ut aiunt, corporeus animus ab omni inventione occurrente sibi semper extrarii corporis præpediatur obstaculo. Aut cur extrarium, corpus in reatum vocet, quod semet a contemplatione veri revocet, cum sibi ipse sit impedimento, si corpus est. Sed super his non argumentabor. Ipsa per se nimirum veritas claret, nec ornamento aut adjumento extrinsecus indiget, quæ et pulchrior et fortior nuda est. Hinc egomet testium meorum indefensis hætenus mihi testimoniis utendum ratus sum; quia penes illos tantum, qui toto sui admodum corpus sunt, de hisce veritatis vadibus dubitabimus.

VII. Verum quid hic idem Plato in Hipparcho, quid in Lachete, in Protagora, in Symposio, in Alcibiade, in Gorgia, in Critone; quid in Timæo, etiam arce quadam et a quodam philosophiæ vertice, de anima pronuntiaverit, placitæ brevitatis gratia missum facio. Neque enim refert ad agnitionem veri, quid de eodem sæpius quisque dixerit, quam quid senserit querere. Quia in sæpe dictis nec uberior est cognitio rerum, quam sit prolixitas onerosa verborum. Quapropter in astructionem veri magis considerandum est, quid unum multi senserint, quam quid unus sæpe dixerit. Ego tamen Platonem, prout mea opinio est, philosophorum omnium merito principem, in negotium præsens admiratione sui plectus, testem sæpe vocitavi; quamlibet quæ plura istic ejusdem legas, innumeris comparata quæ super anima dissertavit, pauca admodum censeas. Sed nec Porphyrius Platonius, multis post Platonem sæculis, a magistro uspiam in hac eadem causa dissensit. Illustri quippe voce genus humanum suæ dignitatis admonuit: *Si beati, inquit, esse volumus, corpus est amue fugiendum. Est ergo incorporeum quiddam in nobis, cui adversa corporis universi contagio est. Et quid istud erit, nisi imago Dei? et quid imago Dei, nisi humanus animus? qui si in corpore beatus esse non potest, et incorporeus non est, nunquam beatus erit, qui sine se non erit.*

CAPUT VIII.

Romanis philosophis utitur testibus de animæ incorporalitate.

Plurimorum in negotium præsens philosophorum plurimis testimoniis uti sumus, multoque ex eadem Græcia, si vel causa posceret vel ratio sineret, proferre possemus. Sed ne localiter veritatem quærisse videamur, ut hæc eadem ab una tantum videri gente

^a Al. omittunt quodam.

^b Al., verberibus.

A quiverit, et aliis ignorata sit; cum veri compos humana substantia non sit regione, sed genere, Romanos etiam eosdemque philosophos testes citemus, apud quos Sextius pater Sextiusque filius propenso in exercitium sapientiæ studio apprime philosophati sunt, atque hanc super omni anima attulere sententiam: *Incorporalis, inquit, omnis est anima, et illocalis atque indeprehensa vis quædam, quæ sine spatio capax, corpus haurit et continet.* Acrius isti, ni fallor, abstrusas rerum rationes ingressi sunt, quam nonnulli nostrates, qui cubiculariis disputationibus de sublimium indage causarum aliquid soporiferum in lectulis oscitantes, perpellente copia tepentium acniarum, stolido laudatore veterosæ animum opinionum suspiciones edormiunt, innoxanque visceribus animam, corporis claustris includi et contineri decernunt. Sed istæ imperitiæ veri vacuæ segmentum, prout locorum ratio poposcit, et superiore libro discussimus, et prolatis nunc suamorum magnis auctorum testimoniis, in rem sui nobis opitulante veritate, rationis quoque ^b viribus refellimus. M. Varro, sui sæculi peritissimus, et teste Tullio omnium sine dubitatione doctissimus, quid in musicis, quid in arithmeticis, quid in geometricis, ^c quid in *φιλοσοφουμένων* libris divina quadam disputatione contendit, nisi ut a visibilibus ad invisibilia, a localibus ad illocalia, a corporeis ad incorporea, miris ^d æternæ artis modis abstrahat animum, et in corpora, hæc est in adversa sibi dilapsus sui compotem faciat? Cui si corpus esset, corpus adversum esse non posset. Quid ego nunc Zoroastri, quid Brachmanum ex India, quid Anacharis e Scythia, quid vero Catonum, quid M. Ciceronis, quid Chrysippi (qui ab ipso pene principio sui operis animo dominandi jus tribuit, corpori legem servitutis imponit) in defensionem veri sententias afferam? Quid orbis universi de animæ statu nobis comereppare iudicium, in his duntaxat qui merito anituere, convincam?

CAPUT IX.

Ecclesiasticis doctoribus utitur testibus de animæ incorporalitate.

I. Facile profecto hoc idem factu mihi esset, nisi adici quæpiam, coacta testium turba non sineret, et divina jam nunc oracula pandere vel tempus foret, vel ratio commoneret. Atque ut ad ipsos celestium voluminum fontes illis fere ductibus qui ex eisdem largius hausere veniamus, Gregorius Nazianzenus in Apologetico, magnum videlicet inter animam et corpus clamat esse discrimen; atque ut corpus corporalibus pasci, sic animam incorporeis saginari. Beatus Ambrosius ad Mediolanensem in ecclesia populorum verbo doctissimus atque eruditissimus: *Sequestremus nos, inquit, a corpore, contra quod nobis, si salvi esse volumus, iuge certamen est.* Una præcellentium eademque sententia non nisi eodem intellectu animadvertenda est, eodemque tractanda sermone. Dicam nunc igitur quod sæpe me, dum ad

^c Al. omittunt quid in.

^d Al., æternitatis.

id locorum ventum esset, dicere memini. *Sequestrari nos a corpore*, Ambrosius oportere persuadet. Quis ergo iste sit, cui a corpore sequestrare conveniat quæro? Ex anima enim sumus et corpore. Ac per hoc cum sequestrari a semetipso nequeat animus, nihil in nobis est quod sequestrari possit a corpore, si corpus est animus. Cur, sancte Ambrosi, cur taliter doces? Cur sponsam Christi cæno falsitatis oblinis? Cur eandem a via veritatis sævæ prædicationis impulsu, in devia abrupta propellis? Cur sequestrari oportere a corpore corpus perhibes? Quidnam istud, quæso, proderit homini? Num quia hominis interioris est natura subtilior, quæ tamen non est nisi corpus; idcirco eandem disjici convenit atque separari? Nunquid quoniam in hac structura mundanæ molis quædam subtiliora et leviora, quædam crassiora atque graviora sunt, idcirco tenuioribus universam solidi hujus convenit rupisse compagem? Aut beator aer erit, si cum aqua ac terra non fuerit? Hisce falsiloquiis circumgarrientibus, istiusmodi fert ille responsum: Quædam nobis oboritur verborum nuda, virtutis cassa, rationis aliena, veritatis vacua, vanitatis cava, superbæ tumida, novelli hujus schismatis sine auctore doctrina, elata supercilio, abjecta mendacio, referta convicio, Creatori potestatem subripiens, imagini dignitatem, quam miro stultitiæ genere comparationibus substantiæ corporalis infamat. Assereus scilicet tam nihil animo profere quod valeat corpore secerni, quam non sit aeri conducibile crassioribus mundanæ molis corporibus separari. Porro si qui estis uspiam gentium, quorum ingeniis cesserint arcana causarum, adeste præpetes, vosmet ignorantia plectite. Novum dogma miramini: Animæ dignitatem capessit in solido mundi, portio corporis quarta mundani. Hæc ergo nimirum animarum omnium major est anima, proque sui mole magis sapiens. Itaque nunc tanto potius quispiam prudentiæ compos erit, quanto aeris hujus pro sui capacitate plus hauserit. Nec injuria genus humanum naturam incusavit, quæ quanto majores hominibus boves lucas edidit; eo videlicet beatores, quo capaciores. Sed hactenus satis Ambrosius, qui vel solus profecto sit satis. Faxim tamen et aliis testificandi locum.

II. Aurelius Augustinus, et acumine ingenii, et rerum multitudine, et operis mole veluti quidam Chrysippus argumentandi virtute, aut Zeno sensuum subtilitate, aut Varro noster voluminum magnitudine, et qui profecto talis natura, attentione, disciplinis exstiterit, ut non immerito ab istis corporalibus nostri sæculi Epicureis aut Cynicis, spiritualis sophista dissenserit, libro ad Hieronymum de origine animæ sic pronuntiat: *Incorpoream esse animam etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum*. Cumque id ita fore rationibus magnis atque insolubili argumentatione vincat, ac super hoc Hieronymi sententiam poscat, laudis suæ tantum a Hieronymo scripta recuperat: quin haud dubie Hieronymus nihil de anima sentiri dicit

verius, nihil disputare posse perfectius. En tibi duos præclarissimos virtutum doctrinarumque præeminentia longe porro præditos super statu animæ sentire nobiscum, inermemque te auctoritatis pondere et rationis viribus prosternere, qui disparatis corporibus vanitate sapientiæ, duas animas vis unam facere. Unde multum miror Hieronymum tibi testem citatum, cum potissimum tractatorum minime potuerit et pro anima et in animam disputare. Quanquam quæ ex eodem adversum nos haud intellecta posuisti, nos eo usque conducant, uti quam callide non adversarius, verum prævaricator subornatus esse videaris, qui velut assentante colludio feceris nos tuis admodum testibus vincere. Quippe gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertes arma capere, quæsitumque adversario testem illinc stare, et istinc dejicere.

III. Ne quid tamen segnem me redhibendæ vicissitudinis arbitreris, prout locus est moneo, consentaneum magis tibi super sententia tua Pictavum Hilarium esse potuisse, qui scilicet inter complura præcelsarum disputationum suarum quiddam secus sentiens, duo hæc veris adversa disseruit: unum, quod nihil incorporeum creatum dixit; aliud, quo nihil doloris Christum in passione sensisse. Cujus si vera passio non fuit, redemptio quoque nostra vera esse non potuit. Sed quoniam beatus Hilarius opinionis hujusce vitium virtute confessionis abolevit, sic sustinet reprehensionis stylum, quod non patitur detrimenta meritorum. Quapropter eatenus divinarum tractatoribus Scripturarum fidem adhiberi par est, quoadusque eidem tenori veritatis astipulantur. Sed quanquam nonnullis disertatoribus proferendis necessario supersederim, dum ad oracula divina ex quibus eorundem pendet auctoritas, jure festino; haudquaquam tamen Eucherium præterierim, mihi met viventem doctrina et præsentaneis coram disputationibus cognitum, non porro nuntius aut lectione compertum: qui scilicet viridis ævi, maturus animi, terræ dispuens, cœli appetens humilis spiritu, arduus merito, ac perinde ingenii subtilissimus, scientiæ plenus, eloqui profluus, magnorum sæculi sui pontificum longe maximus, editis in rem fidei multijugis variorum operum voluminibus, ad populum quoque his super statu animæ concionatus est: *Quæ-rere, inquit, quidam solent, quomodo in Christo misceri potuerit homo et Deus. Quærun't et rationem hujus mysterii quod semel factum est, cum ipsi reddere rationem nequaquam possint ejus rei quæ fit semper, quomodo societur anima corpori, ut fiat homo. Ergo quomodo corporea res incorporea que conjungitur, et corpori anima miscetur ut homo efficiatur; ita homo conjunctus est Deo, et factus est Christus: et tamen ut fieret Christus, duo illa incorporea, id est anima et Deus, facilius conjungi permiscerique potuerunt, quam miscetur una incorporeu aliaque corporea, id est, anima et corpus, ut persona hominis existat. Credo mihi nunc illos, qui æque talibus instituti, ab hisce doctrinis degeneraverunt; pessum facientes salubria*

sua, et alienis semet noxis obnoxiantes injusto A
amantium sui odio eoque prolapsi, ut extraneos
mallent cum falsitate prælegere, et Eucherium cum
veritate damnare.

IV. Videas hinc alios quiddam socordi trutinare
judicio, alios id ipsum aut nescios stulto laudare
præconio, aut sciolos subdolo ridere consensu; hos
inter placere sibi illum, quem nemo, nisi aut ignarus
laudavit aut callidus. Hic jam feruntur de singulis
non pro meritorum, sed pro votorum qualitate sen-
tentia. Ob laudem præsentium quarumpiam fabula-
rum longe maximi damnantur auctores. Istic ille
laudatus ne infra laudantium videatur stare judi-
cium, panniculos quosdam ex diversorum varia le-
ctione concepit, eosdemque vilibus suis, veluti
quibusdam stuppeis assuit, laceroque vestitu turpior
nudis absque furaci meditatione mutus eloquentia
palliatus incedit. Cernas hinc alium, situ fetidarum,
torpium ex olenti cœnis suis ac tenebris cloaca ven-
tris et oris inhalare sentinam, interque ructandum
quasdam suggillatiunculas fringultientem ab alio, qui
stipem suam variis conlucernationibus dilapidavit,
parasitico more laudari. Inter has hujusdemque
modi quisquiliis aliquid tu sobrium tuto dixerisne?
Porro magnum aliquod e socordi turba periculum
periclitare: ^a qui dum (*Imperio* ^b *quippe nihil
quidquam injustius*) hos ac tales tamen egomet non
pavesco. Ac si quis nunc monendi locus est, moneo
atque denuntio: quique isti quique sunt alii, qui vel
in magnos viros obloquia, vel de rebus summis deli-
ramenta quædam cum computoribus mussitant,
aut palam loquantur, aut taceant. Enimvero cruen-
tor mihi atque extrahentur etiam nuncupatim ex
abditis tenebularum, qui hactenus delituere. Præ-
nosci vero licet, tacere ne habeam facta quorum
nomina non tacebo. Faxint tamen isti quod foret
libitum, salubresque monitus spernant, haud impune
scilicet. Ego vero præligerem ab istis cum Euche-
rio rejici, quam cum istis a veritate damnari. Sed
istic nunc locus et tempus est, ut sicut a philoso-
phis ad tractatores, sic a tractatoribus ad authen-
ticos gradum consequa ratione faciamus, suadente
modo, scilicet plerisque testium tacitis.

CAPUT X.

Teste utitur ipsa divina sapientia.

I. Audiamus igitur quid imaginis suæ pronuntiet D
inimicis divina Sapientia: *Dixerunt, inquit, impii
cogitantes non recte: Exiguum et cum tædio est tem-
pus vitæ nostræ; et extinctus cinis erit corpus no-
strum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer*
(*Sap. II, 1, 3*). Impii hæc dixerunt, super quos paulo
post eadem Scriptura sic loquitur: *Excæcavit
enim illos malitia eorum; quoniam Deus creavit ho-
minem inexterminabilem, et ad imaginem suæ simi-
litudinis fecit illum* (*Ibid., 21, 23*). Istic ergo temet in
defensionem tui acrius permovendum credo, proque
causæ merito in me etiam istiusmodi ferme verba

^a Hic deesse aliquid videtur.

^b Terentius, *Adelph.*, act. 1, scen. 2, vers. 18.

facturum: Quid tu, unde unde contractis testifica-
tionibus uteris, haudquaquam tamen veritate pulsantibus
conscientiæ nostræ sincerum? Quid autem mea
refert; quid porro attinet, impios ob detractam di-
vinæ imagini dignitatem divinitus plecti, cum me-
met impietatis hujusce laqueis noverim non teneri?
Proinde moneo facessas, nec sententiæ talis infamiam
mihi mendaciter inuras. Nunc ego nisi renuis,
in tua tecum redeo, ex quæ arbitrabere, utrumnam
istud in impios prophetici sermonis oraculum, ^c an in te sit
porrectum? te scilicet, te magis perstringit, qui præ-
tento scientiæ privilegio, contra famam deditus sententiæ,
et contra sententiam sollicitus famæ, eadem quæ istic velut
aliena renuis, et illic itidem veluti propria defendis.

B II. Ne quis sit tamen vel mihi secus interpre-
tandi, vel tibi forsitan inficiandi locus, impræsentia-
rum super quibus agimus utraque videamus. Pro-
pheta nempe dicit impios dicere: *Extinctus cinis
erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam
mollis aer*. Enimvero tute quid dicis? Nonnullæ sunt,
inquis, spirituales nature, ut angeli, archangeli cæ-
teræque virtutes, ipsa quoque anima nostra vel certe
aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus æsti-
mandæ. Intende, quæso, animum pro te quisque
nostri arbiter, ferque iudicium, sitne aliquod pro-
locutionum harumce discrimen: Impii de humano
spiritu, de humana videlicet anima dixerunt, quod
diffundatur spiritus tanquam mollis aer. Necessarius
hic noster adjungit, quod animam humana et aer iste
subtilis æque spiritualia sunt, sed perinde incorporea
non sint. Verba nunc eadem, et sensum expende:
nam quod illic spiritus dicitur humanus, hic anima.
Ita profecto concordat, atque si uterque animam
aut spiritum uterque dixisset; qui scilicet illic in
mollem fundi aerem dicitur, sicut itidem subtili istic
aeri comparatur. Quod ergo diffundi spiritus dicitur
tanquam mollis aer, tale est ac si diceretur, Spiritus
hoc est quod mollis aer. Itemque, spiritalis est ani-
ma nostra et aer iste subtilis; ita est ac si diceretur:
Anima nostra hoc est quod aer iste subtilis. Cum-
que ^d ex his duobus quod ante dictum est, impio-
rum blasphemia sit, quod postpositum tua senten-
tia, duoque ista eatenus uniantur, ut sint et negotio
et sensu et verbo indiscriminabilia: quid potissimum
consequitur, nisi ut aut pro similitudine sententiæ
tuæ, si eandem defensitandam credis, impiorum
quoque sententia laudabilis sit; aut quia plectibilis
illa est, tua quoque sit pro ejus paritate damna-
bilis?

III. Sed quid diutius vel argumentantes allucina-
mur, cum super hoc propheta censuerit: *Dixerunt,
inquit, impii apud se cogitantes non recte: Exiguum
est tempus vitæ nostræ; et extinctus cinis erit corpus
nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer*.
Postque paululum sententiam quoque intersita dis-
putatione subjungit: *Hæc, inquit, cogitaverunt, et*

^c Hæc præterit editio Lugdun.

^d Hæc item omittit eadem editio.

erraverunt : excelsam enim illis malitia eorum. Et A
 tanquam diceret : Quid in eis culpæ vertitur, quid
 erroris? ille respondit : Hominem animam corpoream
 cogitaverunt, et erraverunt : ac velut rogaret ^a gem-
 inantem; et quid in hoc veritas claudat, ut animam
 corpus esse quis sentiat, iterat propheta responsum :
Erraverunt videlicet, erraverunt, quia Deus creavit
hominem inexterminabilem, et ad imaginem suæ simi-
litudinis fecit illum. Id est dicere : Adeo tenus non
 est corpus anima, ut sit imago divina. Estne aliquid
 quæ ab hinc locorum uspiam progrediari, tuomet
 indicio proditus, veritatis viribus captus, prophætæ
 testificatione convictus? Sed viderit quisque quod
 sentiat : prout mea tamen opinio fert, hoc saltem
 probum quod eatenus dissertavimus adversum corpo-
 reales, pro spiritalibus sat foret, ni par esse duce-
 rem, apostolica quoque aut etiam evangelica in rem
 controversiæ præsentis adhibere.

CAPUT XI.

Paulo apostolo teste pro illocalitate animæ utitur.

Igitur quanquam nonnullis locorum sicubi condu-
 xit, quarumpiam Scripturarum testimoniis usus sim;
 fas tamen est multimodo veritatis gaudio falsoquæ
 cerviculam salubri concisione concipilare. Paulus
 doctor gentium, vas electum : *Omne peccatum, inquit,*
extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum
peccat (II Cor. vi, 18). Si excepto crimine fornicatio-
 nis, extra corpus est omne peccatum, in anima ergo
 est. Porro si in anima est, et corpus est anima, non
 ergo extra corpus est omne peccatum. Sed Aposto-
 lus dicit, præter fornicationem extra corpus esse
 omne peccatum. Incorporea ergo est anima, ut sit
 aliquid in quo extra corpus possit esse peccatum.
 Itemque ad Corinthios in eum qui scelere pollutus
 incesti, novercalem torum pene matris stuprator il-
 luserat, sententiam promulgaturus sic ait : *Etsi ab-*
sens corpore, præsens autem spiritu, eam qui hoc opus
fecit jam judicavi. Quid istud, apostole Paule, quid
 istud est? Quomodo absens corpore es, ubi spiritus
 præsens? Si corpus est spiritus, cur non potius ex
 duobus ^b compactus corporibus, uno absentem, alio
 præsentem te esse dicis? ^c Aut si unum corpus es
 totus, cur non parte corporis abesse te, et parte cor-
 poris adesse profers? Ut enim corpore Corinthiis te
 dicas absentem, eo videlicet ferri potes, quia totus
 in universo tuo corporeus es : verum quod corporeus
 totus, et per hoc quia absens corpore, absens totus;
 nescio, quo tui, quo non es, adesse te dicis. Aut
 mendacii te arguis, aut corporales istos de animæ
 incorporalitate convineis. Estne aliquid istic crepe-
 rum, aut fortassis obscurum, quin quantum corpo-
 reus est, absens Corinthiis est? Aut nullo sui, aut
 per incorporeum præsens est. Incorporeus ergo est
 spiritus humanus, per quem Paulus apostolus absens
 toto corporeo sui Corinthiis potuit præsentari. Hæc
 et alia ex omni ferme authenticorum voluminum
 corpore innumera proferre possemus.

^a Al., *geminanti.*

^b Al., *compacto.*

CAPUT XII.

*De eo quod Apostolus raptum se usque ad tertium dicit
 cælum.*

I. Sana quippe catholicæ fidei doctrina ita tenus
 intersito gradu ab imis ad media, a mediis ad summa
 conscenditur, ut rato iudicio corpoream creaturam
 incorporali creaturæ subdens, et summo incorporeo
 creatori hanc eandem cum sui inferiogi subjiciens in
 tertium cælum Pauli pedissequos rapiat, qui solidum
 sensibills mundi penetrabili mente transmiserint;
 intentamque aciem ex imo cæli tergo sistentes, redin-
 tegratis viribus omne incorporeum creatum potiore
 nisu pro substantiæ excellentioris dignitate tranave-
 rint, atque hinc redactis paulo respiraculo pausæ
 viribus, in suprema incorporea creatoris agnitione
 constiterint. Quocirca nunc locorum percunctari se-
 dulo corporales istos velim, quæ vera illis super hæc
 apostolica sententia sit. Nam cum se dicat Apostolus
 raptum usque ad tertium cælum, primum quæro,
 localiter, an illocaliter sit raptus : et qui tres isti cæli
 sint, anne plures horum, an omnes corporei, anne
 incorporei quippiam; ut quoniam nos ad id usque
 loci disputationis ordo devexit, quid istinc sequendum
 sit, nobis consulta veritate, videamus.

II. Ac primum non usque facile de cælorum nu-
 mero quætionem paulo scrupulosius ventilemus.
 Nempe legimus : *Laudate Dominum, cæli cælorum*
(Psal. cxlviii, 4). Sed istuc et de multis et de binis
 licet intelligi, ut et plures cæli plurium cælorum, et
 duo cæli duorum cælorum tacito numeri articulo ac-
 cipi posse videantur. Ecce terræ contiguus aere tenus
 aquarum elementum est. Exin profundum aeris usque
 ad lunaris sideris citimum lumen. Ab hinc ignium
 ætheriorum spatia usque in extima transmunda-
 na, qua *σφαίρα τοῦ οὐρανοῦ* globo mundus includitur. *Ubinam*
 nunc exacta universitate corporum quæramus cælum
 trans omne mundanum? Sed in hoc opaco rerum
 caligantium nubilo ex adytis supercælestium doctri-
 narum consulta repetamus. *In principio* (inquit prin-
 cipium Geneseos) *creavit Deus cælum et terram* (Gen.
 i, 4). Si opinionibus missis, veri fidem quæramus,
 ecce tibi creaturarum testem ipsum creationis aucto-
 rem; qui cum ante omne tempus creaverit cælum et
 terram, postque die uno fecerit luocem et firmamen-
 tum, secundo itidem die condiderit, idque cælum
 abusivo nomine vocitaverit, cui ratis intervallorum
 limitibus loco vel modo variantium porro siderum
 ornamenta subtexit. Animadverti promptum est hoc
 visibile firmamentum tanto intervallo substantiæ cælo
 invisibili cedere, quanto idem terræ imis locorum
 intercapedine præeminere. Quocirca alieno ac trans-
 latitio nomine firmamentum istud *cælum* dici potest :
 cum vere esse cælum illi creato ante tempora cælo
 sit proprium. Enimvero istud stelligerum quod cælum
 dicimus, in Scriptura Geneseos cæli dicitur firma-
 mentum quippe ubi luminarium creationem retexit :
Fecit, inquit, Deus duo luminaria magna, et posuit ea

^c Al., *At si.*

in firmamento caeli : qua videlicet auctoritate verum illud unum ante temporaneum caelum credere sinimur, quanquam istud de quo agimus firmamentum, caelum dicere non indibeamur, eo videlicet, quia Deus firmamentum vocaverit caelum.

III. Sed movet iterum, quod caeli in authentice voluminibus non dunt tantum, sed plurali numero saepe vocantur. Verò autem subjicitur, quod terra corpus unum in Scripturis dicitur orbis esse terrarum. Ita igitur forsas dicantur caeli multi cum duo sint, sicut *terre* dicuntur esse, cum existat haud dubium quod una sit. Ad quod ergo tertium caelum raptus est Paulus? Eia nunc sedes egredere, et elementorum motibus excusis, trinitaque iudicii corporum ponderibus impositis, appende mendum : quippiam fortasse caeli nobis unde unde prosilient. Aut si unus infundus plures porro non habet caelos, aliquos tibi cum Epicure mundos atomorum minuta parturiant, ut tertium caelum Paulus inveniat. Sed quid ad beatitudinem spectat, ut de uno corpore ad aliud, aut ab hoc ad tertium aequè corporeum quique ascendat, cum non id sit merito beatus, quod loco sublimius? Alioquin cedent aviculis homines, atque ad aeternitatem non profectibus ibit quisque, sed passibus.

IV. Quapropter cum nec praesentia localis beatum faciat, nec tres identidem caelos anima corporales inveniat, ut tandem defecta corporibus incorporeis cedat; juxta praebatam tacita discussione rationem, ternarium caelorum numerum differentiamque videamus. Quia cum differentia dignitatum sit distantia locorum, si distant magis quam differant inter primum secundumque caelum, quæro, quid rei sit? Aut substantia videlicet illi, aut nihil est? Si nihil, nulla creati caeli causa suberit, cum hæc in infimis terræ quippiam, nisi præcedentibus porro apud ævum causis exstiterit. Sin autem est illic quedam terrenis potior viventium multitudo, substantia ergo supercaelestis ista sub caelo est, hauriens videlicet a superno sui vibrantium siderum flammis et liquidiores auras aeris, cujus elementum replet intercaelestis vacui concavum, quod scilicet a caelo tertio alii viventium populi atque alia intersiti aeris profunda discriminant.

V. Nunc igitur si per hæc raptus Apostolus usque in tertium caelum venit, quid istinc potissimum reperit? Quod si localiter quærendum fuit, et in primo caelo invenire non potuit, sed ipse dicit raptus esse usque in tertium caelum, nescio quid audisse divinum quod homini loqui non liceat, ait. Itane tandem, Apostole, per loca Deus quæritur, aut non nisi in loco veritas invenitur? Si istus ita est, et Deus igitur localis erit, et tu Deum quem localiter invenis, localiter amittis; qui si non nisi in tertio caelo est, ibi ergo tibi relictus, ubi repertus est. At cum non de caelo corporeo, sed de caeli Domino sis beatus, et totus ubique sit Dominus caeli, qui nec localiter qua-

ritur, nec localiter invenitur : hæc vera profectus ascensionis tue causa dabitur, si ab inferioris substantiæ caelo ad caelum substantiæ potioris ascendis. Quia querentibus Deum a corporeis ad corporea nullus ascensus est, qua versum nunc corporalitas inclusa diffugiet? Ecce et raptum fuisse Paulum usque in tertium caelum verum est; et rursus tres esse caelos corporeos verum non est. Igitur aut incorporeum quid creatum confitebere, aut tres caelos inflabere. Sed quoniam et trea esse caelos, et non omnes corporeos, vel indiscussibilla auctoritas docet, vel ratio manifesta convincit; sub unius ope veritatis sicut fallentia discutimus, sic vera queramus.

VI. Legimus in Propheta : *Qui fecit caelum et terram. Cælum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum* (Psal. cxxx, 15, 16). Iste animadvertendum est, aliud esse caelum et aliud caelum caeli. Quippe cum caelum caeli dicitur, tale est ac si caelum ac terra dicatur. Imum nempe siderei caeli hæc terra est. Sed cum ante omne temporaneum creaverit Deus caelum et terram, secundoque die hoc visibile caelum fecerit; est ergo caelum ævo terræ posterius, cum tanto sit qualitate præstantius. Sed quoniam vices et spatia temporum, et moras dierum, momentaria mundi creatio non admittit, quia de sex dierum numero magis, quam spatio nullum discernendi nunc tempus est : illud intelligere debemus quod propheta inter caelum et caelum caeli tantam differentiam fecit, quanta ferme est inter hoc caelum et terram. Ut sicut terra hujus scilicet caeli terra est; ita hoc caelum illius caeli porro sit terra. Unde conjiciendum est, mundi corpus universum divinitus terram dici, et illud quod Domino datum est, proprio nomine caelum vocari. Scriptura namque sic loquitur : *Cælum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum.*

VII. Quid ergo dicimus? Nunquid hoc caelum visibile non hominibus datum est, aut solaris fulgor et calor, vel lunaris globi per incrementa ac detrimenta variatio, vel astrorum vagus rursusque circuitus, vel per magnos orbes congressus siderum et statuta progressio, sive cum dierum noctiumque vices variat, sive quia caloris ac frigoris alterno motu mundum temperant, seu quod dimensis limitibus articulos temporum signant, eodemque intermino linearum tramite in id ipsum sine fine redeuntia, per easdem circulorum vias revolvunt, vel quod distinctis numeris et horis, et musicis intervallis ætherem pingunt? Sane hæc omnia genti mortalium vel convenientia usui vel jocunda spectantini? Ac per hoc ita tenuis corporeum caelum, quia videlicet hominibus datum est, terra dicitur; sicut aquarum et aeris corpora, non utique ejusdem corporaliæ casus est terra; tamen quia filiis hominum data sunt, terra dicuntur, adjecto eo quod omnium sensualiter viveantium principaliter tactus ex terra est. Porro autem sicut sine igne videri nihil, sic tangi absque terra nihil potest : quia et ignis tactui subiacet, et æther ignis est; non ab-

* Al., substantia erunt supercaelestis. Ista sub caelo, etc.

horret aliquid illic esse terrenum. Quapropter omne corporeum terræ nomen includit, ratiōque iudicio in corporeis compositum terra dicitur omne corporeum : quia hic sensibilis mundus cum visibili cœlo terra est, quæ filiis hominum data est.

VIII. Quid de illo cœlo dicemus, quod Domino datum est, non filiis hominum? ergo identidem ad eloquia divina recurramus. Idem nempe psalmographus dicit : *Confitemini Domino, qui fecit cœlos in intellectu* (Psal. cxxxv, 5, 5). Quocirca si in intellectu sunt cœli quos habitat Deus, nec nisi incorporeum cœlum est quod Domino datum est, videlicet cui terræ est omne corporeum; liquido claret, omne quod intelligit non esse corporeum. Porro substantialiter humanus animus intelligit : incorporeus igitur est animus humanus. En tibi terram, omnem corpoream creaturam : en tibi cœlum, incorpoream intellectualemque substantiam. Nunc igitur ut possis per duos cœlos usque in tertium cœlum Paulo præeunte raptari, incorporeo tui universum transmitti corporeum. Postque etiam incorporeum creatum idemque mutabile, acriore admodum nisu et volatu perniciores transcendere; atque ab hinc in tertium cœlum, in ipsius immutabilis incorporei beatissima contemplatione requiesce, teque humana anima incorpoream nosce. Cui pro naturæ excellentia promptum est simul et congruum inter ima vel summa tui tanquam mediante substantia, vel infra despiciere corpus imum, vel supra conspiciere Deum summum.

IX. Nunc egomet sciscitor, afferasne nobis aliam de ternario numero cœlorum ac diversitate rationem. Quam quidem cupio, sed liquet haudquaquam dari a quoquam posse, nisi inter corpus et Deum natura se substantiæ corporalis interserat. Quia si nihil absque Deo nisi corpus est, non tres ergo cœli, sed duo sunt; ut unum ferme cœlum sit omne corpus, et creator corporis aliud. Verum quoniam non trans tertium, sed in tertium cœlum raptus est Paulus, transeundi sunt velut duo cœli, omnis corporea atque incorporea creatura : ad creatorem vero quasi in tertium cœlum, non transeundi, quod non potest; neque redeundi, quod non debet, sed standi et manendi causa veniendum est. Hinc autem cursus atque status profectus est atque perfectio, quæ scilicet virtutum est, non locorum : quoniam qui proficit, currit; et qui perficitur, pervenit.

X. Nunc quoniam amplissimos campos latissimæ quæstionis brevi admodum calle transmisimus, datis aliquot, ut reor, iudiciis, quæ scilicet a recto veritatis tramite errorum devia secernunt; quid sibi velit illud quod Apostolus sive in corpore sive extra corpus, raptum se esse dicit, inquiri. Quippe sic ait : *Scio hominem raptum; sive in corpore, sive extra corpus, nescio* (II Cor. xii, 2) : et reliqua de quibus quod attinuit diximus. Ac primum adhibita discussione, videamus quid certum istic sibi beatus Apostolus, quidve fateatur incertum; raptum esse hominem scit : in corpore an extra corpus nescit. Anim-

A advertit jam aliud hic dici hominem, aliud corpus. Ecce tamen discretum est, quid nescire Apostolus, quid scire se dicat. Excutiamus igitur utrum ex incorporeo corporeve, an ex utroque sit, ita tenuis nesciat, sicuti cum corpore, an sine corpore sit raptus ignorat. *Scio, inquit, hominem raptum; sed sive in corpore, sive extra corpus, nescio.* Istic nunc animadverti licet, quod is qui raptus est, et raptum esse se novit, sentiens tamen non ipsum se esse corpus suum, et sic cum eodemne an sine eodem raptus sit hæsitat; se ipsum tamen esse non dubitat. Et cum istuc omne patescit obscurum, nempe is qui seu cum corpore sit raptus, incertus est. Incorporeum tamen esse et corpus se habere certus est; qui si non sine corpore raptus est, corpus cum illo raptum est; non tamen hoc est ipse quod corpus, cum quo raptum est corpus. Si sine corpore, multo potius intelligitur non esse corpus, quod potest esse sine corpore. *Scio, inquit, hominem raptum; sed sive in corpore, sive extra corpus, nescio.* Quod tale est ac si diceret : Raptum me scio, sed cum corpore an sine corpore, nescio. Ergo etsi cum corpore raptus es, rapti tamen sine corpore potuisti. Incorporeus igitur es etiam in corpore, si potuisti rapti sine corpore. Quippe incorporeum corpori salva sui substantia, vivificandi ejusdem causa miscetur. Ut autem corpus sine corpore sit, statuta rerum lege non sinitur.

CAPUT XIII.

C *Ex Evangelio, Deo de incorporalitate animæ teste utitur.*

Sed jam nunc testibus meis, præconibus scilicet veritatis, ad indubitam fidem veritas ipsa testificabitur. Dicit in Evangelio Dominus : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* (Matth. x, 28). Cur, quæso te, animam occidere non potest, qui occidere corpus potest? nisi quia forte anima non est corpus. Tu vero dicis : Corpus est quidem, sed tenuius; corpus est quidem, sed levius. At egomet responsum refero : Tenuis sit licet et levius; sed tamen si corpus est, occidi potest ab eo a quo corpus occidi potest. De his nempe duobus agimus, anima videlicet et corpore, quibus confit homo visibilis. Qui enim dixit : *Nolite timere eos*, non dixit, qui occidunt spissius corpus, gravius corpus; sed qui occidunt corpus. Et item non dixit, tenuius et levius corpus; sed animam non possunt occidere. Hoc nempe corporis nomine vivens profecto corpus inclusit, quia nec occidi quid nisi vivum potest : ac per hoc si anima corpus est vivum, occidi ab illo potest a quo potest corpus occidi. Veritas dicit : *Qui occidunt corpus, animam non possunt occidere.* Non est igitur corpus anima, quæ occidi non potest a quibus corpus occidi potest. Verum quoniam levanda est perpetuæ lectionis onere legentis intentio, hujusce jam voluminis iste sit finis.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De Lazari corpore exanimi.

Editis in astruccionem veri, et merito pariter et numero satis ut arbitror, idoneis vadibus; restat nunc ut quæ ex opusculo hujus patroni corporis supersunt indiscussa videamus; qui cum temeraria persuasione decernat animam localem, assumpto in hoc idem evangelicæ auctoritatis exemplo, tanquam peremptorie argumentatur, dicens: Corpus Lazari cum fuit mortuum, fuisse sine vita, idemque redivivum fuisse cum vita, ut per hoc anima localis esse credatur, quæ recesserit a corpore, rursusque ad corpus accesserit. Atque ut universo animarum generi in commune præscribat, ipsam nostri Redemptoris animam localem esse pronuntiat.

CAPUT II.

De anima, in quo similitudinem Dei gerat.

I. Formidabili scilicet, atque, ut autumat, insolubili syllogismo: ut anima ubi est, sit; et non sit, ubi non est; tanquam nos eandem aut ubique, aut nusquam esse dicamus. Cum si ubique esset, Deus esset; si nusquam, nihil esset. Illa quidem non in toto mundo est tota, sed sicut Deus ubique totus in universitate est, ita hæc ubique tota invenitur in corpore. Et sicut Deus nequaquam minore sui parte, minorem mundi partem replet, majore majorem, sed totus in parte, totus in toto est; ita et hæc non pro parte sui est in parte corporis. Nec alia pars animæ sentificat oculum, et alia vivificat digitum: sed sicut in oculo tota vivit, et per oculum tota videt; ita et in digito tota vivit, et per digitum tota sentit. Aut si fortassis sic tota in digito sentit, ut tota non sit in digito; sentit ergo tota ubi tota non est, et est ubi non est. Aut igitur tota erit anima in corporis parte minima, cum nihilominus in toto sit tota, aut cum tota sentiat ubi tota non est. Est ergo tota ubi non est tota. Sed de hoc et in primo libro quamplura disserui, et in secundi principio non pauca præmisi: in quæ si quispiam solerter intenderit, ad hunc videlicet locum non rudis accedet: difficillimum namque est incorporea contemplari, quia fallax visus corporalium sensuum ita peccato oculum imbecillæ mentis obnubit; ut cum se vel Deum contemplari vult, imaginum corporearum velamen quod sibi prætextitur, solum videat, cum trans illud videre non possit. Quisquis ergo difficultate visionis hujus offenditur, studium atque opus insumat, non ut calumniatum eat, sed ut purgari valeat.

II. Nec tamen egomet ita sum oblitus-meï, ut non languoris quam sanitatis amplius inesse mihi sentiam. Verumtamen hanc me opinionem qua corpus creditur anima, cum puerilibus annis evasisse delectat; quia tunc cum opinabar, utique nesciebam.

^a Al., corruptoque solidari.

A Opinari autem ignorantis est: ignorantia vero contraria est scientiæ: nescit ergo quisquis opinatur. Hinc equidem factum est, ut scientiam præ opinione concupiscerem, sciens nescire me, quoad usque opinabar. Tu autem dicis, Cum de animæ substantia quærimus, quod supra nos est, nobis videri non posse, cum supra nos ipsos ipsi non simus. Et item quod agnoscere posse negas, quasi cognitum judicas, animamque corporis corpus esse confirmas. Quod si sciens dicis, quia falsa sciri nequeunt, verum dicis; et si hoc verum dicis, animæ substantiam nosci non posse, mentiris. Aut igitur falsum est animam corpus esse, aut falsum est animæ substantiam cognosci non posse. Vides quo perducatur opinio sequaces sui? Nam quoniam nemo nisi ignarus opinatur, et ignorantia est adversa scientiæ; tu qui ex opinionis incerto vis certam ferre sententiam, et de his velut sciens pronuntiare quæ nescis, convinceris docere quod nescis. Nescire igitur doces; cumque quod nesciri posse dicis, docere præsumis. Da nobis, quæsumus, veniam nolentibus discere nescientiam.

CAPUT III.

Animam corpore non contineri localiter.

I. Dicis ergo animam corpore contineri. Nunquidnam vel apostolicum illud tibi in mentem venire non debuit, quod dictum est: *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur* (II Cor. iv, 16)? Omne quod est, ut breviter dicam, aut in se est, aut subjectum, aut in subjecto est. In se est Deus. In rebus corporalibus subjectum est corpus, et color corporis in subjecto. In incorporeis animus et disciplina; quæ ita sibi nexa sunt, ut nec sine colore corpus, nec sine disciplina sit rationalis animus. Modo tu videris, qui animam corpus esse, et eandem superjectam in subjecto corpore contineri credis; utrumnam probare valeamus manere quod in subjecto est, ipso intereunte subjecto. Quia si corpore continetur, ipsa in suo superjecta subjecto est, nec manere poterit quæ continetur, illo pereunte qui continet. Sed dicit Apostolus: Veterascente corpore renovari animam: ^a corrupto, æque solidari. Non ergo corpore continetur.

II. Vereor ne et istic opinatus videaris novus academicus, qui et cum academicis nihil scias, et de his quæ nescis sine cunctatione definias. Vide ne non corpus contineat animam, sed contineatur ab anima. Hoc nempe corrupto illa solidatur, sicut illud itidem hujus amissione dissolvitur. Illa sine hoc vivit melius, hoc sine illa nec pejus. Atque ut ex his duobus quibus confit humana substantia, quid in quo sit non argumento solo vigeat, sed etiam auctoritate clarescat; propheticum quoque testimonium proferamus. Ait namque: *Corpus quod corrumpitur, aggravat ani-*

mam (*Sap.* ix, 15). Ac nobis primum videndum est, utrumnam illud aggravet, quod ibi quôquam; ab illud in quo quidque est. Si illud in quo aliquid est, levatur; ^a ergo pondere quidque oneratur. Sin vero illud aggravat quod in aliquo, non illud in quo aliquid est; magis in anima est corpus quod aggravat animam, quam in corpore anima quæ gravatur a corpore: onus videlicet in portitore, non portitor in onere. Quæ cum ita sint, magnam animæ auctoris sui inesse similitudinem, maximo illud indicio est, quod pro similitudine sicut illocaliter mundus in Deo est, sic illocaliter corpus in anima.

III. Nunc sciscitanti mihi peto respondeas: Si localiter intra corpus est anima, quomodo continet corpus? Notum nempe est, corpore contineri nihil posse corpoream, nisi quod continet exterius sit, et quod continetur interius. Anima vero, ut affirmas ipse, corpoream quomodo intra corpus est ad id vivificandum, et extra corpus ad continendum? An forsitan sic exterius continet, ut exterius non sit? Rursus igitur in illam redigimur difficultatem, ut aut sit illocaliter extra corpus, ut contineat corpus; aut si continet ubi non est, sit ubi non est. Sed ratio hæc te forsitan sui novitate sollicitet. Evigila paulisper, ac, si potes, intueres: si non potes, admirare incorporei potentiam, ut corpus moveat stantem, et non locis loca quælibet adeuntem, in lisdemque locis illocaliter agentem. Istud si cernere quiveris, non nobis animam Lazari pro quadam abecedendi pedundique localitate, veluti quoddam corpus oppones; sed eandem corpus ejus incorporeo vegetasse motu et illocaliter excessisse, rursumque ad illud illocaliter reditise cognosces.

IV. Jam si tibi visionis hujusce sinceram veritate claruerit, nulla questionis difficultate jactabere; quatenus anima corpore posito illocaliter esse possit in mundo. Quia sic erit illocaliter in qualibet mundi parte, sicut illocaliter fuit in corpore. Tu vero in præjudicium generis animarum omnium, Christi quoque animam localem corporeamque pronuntias, et corpus dicis esse animam Redemptoris, cum non sit anima pecudis. Sed si forte contendas, quomodo anima et in loco est, et localis non est; et ego te mutua consultatione percuictor, quomodo corporeus mundus et localis est, et in loco non est. Quod si mundum in loco esse responderis, nihilo ægnius ^D dicis: Locus in quo est mundus extra mundum, anne de mundo sit. Si de mundo, ^b non in illo mundus, sed in alio ipse cum mundo est. Si extra mundum, rursus quæro: atrum locus in quo est mundus, in loco sit. Aut igitur loca, hoc est, corpora infinita fateberis; itaque Deo, qui solus infinitus est, corpus æquaveris, aut mundum non in loco esse concedas. Istam namque ergo rationem mente pertracta, et sicut tantum locorum, tantumque spatiorum esse perspicias non in loco: ita illud quod nullius est molis, nullius

^a Al., ergo pondere quidquam non oneratur.

^b Al., non in mundo.

^c Sic locum distinximus. Al., necne dubitaverim

est spatii, intellige in loco esse posse sine loco. Quia si illud quod locale est, in loco est; multo minus in loco non est, quod locale non est.

CAPUT IV

Sicut anima illocaliter discessit a corpore ut moriatur corpus; sic divinitas Christi illocaliter discessit ut moreretur Filius Dei Christus in cruce.

Sed istud quamlibet clareat, intelligas necne, dubitaverim: illud vero quod eo usque est simplicis consequentiæ, ut agnitio ejus, non dicam, in promptu sit, sed ne vitari quidem facile valeat, sic elapsam tibi satis mirari nequeo. ^d Dicis itaque corpus Christi eum patibulo sublatum est, animatum fuisse: exanimum vero cum sepulcro mandatam: proptere hoc quod negandum non est, acuminis argumento tui localis erit animus, quia vivificare Christi corpus alternaverit. Sub hujus ergo necessitate sententiæ Deum quoque profano ausu localem credemus, qui et in Christo cum crucifixus est, fuit, et eundem in passione dereliquit. Ipse quoque Dominus de cruce clamavit: *Deus meus, quare me dereliquisti?* Si enim non discessit, non dereliquit; si dereliquit, utique discessit. Objice nunc igitur localitatem Deo. Contiguus videlicet gradus est, ut ab injuria similitudinis Dei feraris in Deum; et qui infamas imaginem, lacessas auctorem. Sicut ergo illocalitas Deo non adimitur, quod hominem Christum discedendo deseruit; sic anima illocalitatis privilegium non amittit, cum corpore moriente discedit.

CAPUT V.

Non Maria Gabrielem angelum in ea substantia qua spiritus est vidit, sed ex eo quod de aere corpus visibile temporaliter sumpsit.

I. Hic jam nunc ad angelorum statum superbus orator inveheris, et Gabrielem tibi quasi quoddam linguæ præludium deligis, et declamas. Ipse beatissimus Gabriel, qui se ante Deum astare testatur, cum cœlorum Dominum Mariæ Infundendum visceribus nuntiaret, cumque sub dominicæ oculis genitricis astaret; sine dubio cœlo deerat, maria non supervolabat, vacua atque diffusa vasti aeris non implebat; sed ipsam tantum locum in quo aderat, occupabat. Dilata hujus paululum discussione sententiæ, tantum adversantium repugnantiam prolocutionum stupere me fateor. Nunc aerem subtillem, nunc eundem vastum ^D dicis: nunc magnum mundi locum, quem proportione aeris elementam replet, poetica quadam licentia vacuam perhibes, nec intelligis vacuum prorsus esse non posse, quia ubi est aliquid, nominabil est. Aer vero nihil non est; igitur ubi aer est, vacuum non est. Sed nec illud vacuum recte posse dici, quod nihil est; quia quod nihil est, recipere aliquid non potest. Proinde vacuum non est, quod nullius capax est. Illud vero quo spectat, quod Matrem Domini appellare mavis poetarum more genitricem, et absque verbis poetice oratoriam texis? Ego tamen non qualiter,

illud, quod, etc.

^d Ita rescriptissimus, ubi al., *Dicisque.*

sed quid loquaris inquiri; atque ut respondeas quaeso.

II. Cum beatissimus Gabriel ante oculos dominicæ Matris assisteret, illudne in Gabriele Maria vidit, quo Gabriel Dominum videt? quia si Maria illud visibile fuit, est ergo illocale locali contemplabile. Quod si est, illocale non est: quia si quisque localis est, localiter videt, et aspiciens respicere non potest nisi partem. Videt igitur locum, quia localiter videt, quia pars locus est, et locus locorum utique pars est, et loca corpora sunt. Et qui partem videt, partem sui videt, nec videri parte, nisi pars potest. Pars vero Dei nulla est, quia impartibilis non habet partem. Aut igitur Gabriel Deum non videt, aut solidum videt: nec integrum nisi de integro videri potest. Corpus vero nec integrum videri, nec videre integrum potest. Non igitur corpus est, unde Gabriel Deum videt; quia quo localiter Mariam Gabriel vidit, et eum Maria localiter vidit, videre illocaliter nequit. Sed ut tecum verbo congrediar, si totus Gabriel non nisi corpus est pro distantia partium; nec totus est pes, nec totus est os, nec totus est oculus. Quocirca quando Mariæ visus est, nec pede locutus, nec ore vidit, nec oculo stetit; sed pars unaquæque membrorum qualitati suæ conveniens gessit officium. Ergo sicut localiter stetit, et localiter sonnit, ita et localiter vidit.

III. Hic nunc pro fine questionis inquiri; utrumnam Gabriel angelus, ut tu autumas, solum corpus in contemplatione Mariæ corporaliter occupatus, uno eodemque visu, uno atque eodem tempore illocalem Deum illocaliter viderit, quo localem Mariam localiter vidit. Quod quia fieri pro corporei atque incorporei diversitate non sinitur, restat ut Mariam Gabriel nunquam viderit, aut Deum videre cessaverit. Sed huic falso sententia veritatis obstitit, qua dictum est: *Quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in caelis est (Matth. xviii, 14)*. Si semper vident, nunquam non vident. Sin autem quando Gabriel Mariam vidit, Deum videre destitit; non ergo semper angeli Deum vident. Igitur aut quando Gabriel Mariam vidit, Deum videre destitit; aut verum non erit quod Veritas dixit. Quapropter indissolubili, ut patet, ratione concluditur. Quod quia locali visu eodemque in Mariæ contemplationem defixo, angelus Deum videre non potuit, et tamen tunc quoque Gabrieli Deum visum negare non licet, ^a ne juxta diaboli casum, in miseria scilicet unquam videndi non Deum immutabilis jam beatitudinis angeli natura deciderit; sit in eo corporea incorporeaque substantia: una qua vel videatur corpori vel corporaliter videatur; altera qua incorporaliter incorporeum sine sine conspiciat.

CAPUT VI.

Quantum distet materia informis a nihilo, vel jam formata ab informi.

I. Age nunc pro acumine excellentis ingenii, pro-

A que causarum rerumque notitia indaga, distingue, pronuntia, quo differat materia informis a nihilo; quid sit inanimatum idemque formatum; quid et formatum pariter et animatum; quid sit locus et tempus; qualiter localis motus subdatur etiam temporali, cum temporale tantum non subiaceat etiam locali; quid sit stabilis motus, quidve sit æternitas; quid sit nusquam esse, et nunquam non esse: et de omnibus his rationis abditum quaerito, quibusque substantia omnia includitur. Aliquid delige quid angelos esse decernas. Nihilum certe non sunt, quia non nihil est quidquid est aliquid. Informis materia non sunt, quia inter aliquid et nihil est informis materia. Ecce a nihilo vix discessimus.

II. Jamque de inanimato formato unde tibi angelos placet esse, tractemus. Animadvertite nunc quod sicut informis materia que formabilis est, præstat nihilo: ita quod jam formatum est melius illo est, quod etsi formari potest, formatum non est. Itemque sicuti id quod formatum est, antequam illud quod formatum non est: ita inanimatum quodcumque formatum cedit illi quod et formatum est pariter et animatum; quia sicuti formatum proximat formæ, sic animatum proximat vitæ. Ac sicut tria sunt, *informis materia, formatum exanime, rerum forma*: sic itidem tria sunt, *vivificatum, vivificans, vita*. Aliud est vita corporum, aliud vita vitarum. Corpus est vivens, anima viva, Deus est vita; ita scilicet ut anima quæ in se viva est, corpori vita sit: ut sic corpus sine anima non vivat, sicuti ipsa sine Deo. Intellige nunc angelis sanctis corpora tribuere, vitam negare. Ae per hoc cum quodlibet animatum dupliciter constat esse substantiam, et solum esse corpus angelis sentias; melior ergo vermiculus angelo, quia etsi habet angelus corporis formam, non habet vel sicut vermiculus vitam. Nullam porro corpus ipsum sibi vita est. Aliud namque est corpus, aliud vita corporis. Aut igitur in angelo est vivificans spiritus, aut angelus omni est vivente deterior: aut cum omni creato vivente sit potior; non quocumque vita, sed beatissima illi vita est.

CAPUT VII.

Angelos bonos sive malos tantum spiritus esse, non corpora.

I. Est igitur in Gabriele et incorporeum quo incommutabiliter Deum videat, et corpus quod vel Maria viderit, vel per quod Maria videretur, quodque subditum spiritui localiter gereret, quod gerendum in ipsa veritate illocaliter spiritus cognovisset. Satis, ut arbitror, patet beatos angelos utrasque substantiæ et incorporeos esse in ea parte sub qua ipsis visibilis Deus est, et in ea itidem parte corporeos qua hominibus sunt visibiles; quoniam nec Deus ab angelo per corpus, nec angelus ab homine sine corpore videri potest. Quæ cum ita sint, negari nequit, diabolus quoque ex incorporeo corporeoque factum, utpote sanctis angelis concreatum, duplicis esse sub-

Deum, etc.

^b Al., ipsa.

^a Sic editio Parisiensis. At Lugdunensis: *ne juxta diaboli causam, in miseria scilicet unquam non videndi*

stantiæ : qui postquam hydrope superbix tumuit et A
invidiæ febre tabuit, sponte illocaliter sanctitate pro-
lapsus, eaque a localiter de cælo, non sponte dejectus ; cum non angelus, sed bonus esse cessaverit, innocentiam perdidit, non naturam. Proinde sicut angelorum multitudo quæ b perstitit, in utroque sui beatificabitur ; ita quæ destitit, in sui utroque punietur. Igitur haudquaquam recte duas in diabolo substantias inficiabere : quia etiam memet spreto, necessarium profecto erit, ut tute cedas tibi, et partem prosecutionum tuarum parte supplodas, falsumque vero diruas. Habet ergo diabolus, ipse tamen incorporeus, corpus suum, quia et sentire sine corpore corporea tormenta non poterit. Et c iterum : qui sentit, aliud est ; et per quod sentitur, est aliud. Quippe si animadvertis, tuomet veritatem proloquio docebere. Nempe dixisti : Si ex hoc concreto aere diabolus corpus traxit, ergo alienum corpus ad tormenta portavit : tanquam egomet istud unquam uspiamve dixerim. Sed non inficias eo debitum, quod hoc argumento victoriam nobis non sponte tribuisti. Nempe cum dicis, quod diabolus non alienum corpus ad tormenta portavit ; fateris scilicet, quod portavit suum. Mea vero non refert, summe alienumve corpus habeat : sed habeatne corpus, id refert mea. Tu vero diabolum non tantum habere corpus, sed proprium habere, nec fateris solum, sed etiam argumentaris. Hæc quippe sententia tua est : Si ex hoc concreto aere diabolus corpus traxit, ergo alienum corpus ad tormenta portavit. Certe qui portat est aliquid, et quod portatur est aliquid. Et cum dicitur, portat suum, aliud qui portat, et aliud significatur esse quod portat. Ex duplici igitur diabolus ac diversa substantia est ; quia cum corpus suum portat, non est ipse quod portat. Aliud quippe est onus, et portitor aliud. Quocirca non ultra oblectabere nobis, si credas tibi, quoniam corpus et qui habet corpus, substantialiter duo sunt, et hæc duo diversa sunt. Atque ut diversa sint, unum erit incorporeum, aliudque corporeum. Igitur diabolus ex duplici diversaque substantia et corporeus est et incorporeus.

CAPUT VIII.

Spiritualiter, non corporaliter intelligendum, cum Lazarus in sinu Abraham et dives in inferno chaos interposito, invicem loquerentur.

I. Sed si super his redhibuimus vel aliqua ex parte D
rationem, illud chaos quod inter fontes innoxiasque animas, sicut argumentaris, intersitum locis merita secernit, sub ipsius capituli tui discussione videamus. Sic namque dissertas : Si locales non sunt animæ, quomodo peccatores a cœtibus consortisque justorum vacuum illud chaos tristi interjectione discriminat, ut neque hinc illo possint accedere, neque inde huc transmeare ? Istud evangelicæ lectionis exemplum adempta dominici simplicitate sermonis, pro astruenda videlicet animarum localitate posuisti. Sed oraculi divini sincerum in sui veritate prolatum oppido pa-

a Al., illocaliter.

b Al., persistit.

tefaciet, quid istic sermo tuus variaverit, vitiaverit, texerit. Dicit in Evangelio Dominus : *Mortuus est pauper, et sublatus est ab angelis in sinum Abraham : mortuus est et dives, et sepultus est in inferno. Cumque esset in tormentis, vidit Abraham a longe et Lazarum in sinu ejus, et dicit : Pater Abraham, mitte Lazarum ut intingat minimum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et respondit Abraham : Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua, similiter et Lazarus mala : et ideo nunc hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut neque hinc ad nos quisquam possit ire, neque inde huc transmeare (Luc. xvi, 22-26).* Istud nunc mihi secundum loca et corpora dissere : istic sine alternamento reciproci aeris, et organo pectoris, et tibia gutturis, et oris cavo, et linguæ plectro per quamlibet corporalem, ut autumas, animam verba vocibus effice : hic animæ manum, cujus digiti minimum ambusti divitis linguam refrigeraturus Lazarus aquæ immergat, ostende : hic de illo memet quasi corporeo Abraham gremio, corporale aliquid doce ; ut et pro modo humani corporis sit angustum, et capax possit esse multorum : et chaos illud vel tam exiguum, ut mutua quos dirimit verba miscere queant, vel tam immensum ut transmeari nequeat. Illud autem vel maximum quæro : dives ille qui penes Inferos gehennæ incendiis ætuat, qui congressi Abraham sermone quiverit, si locale beatitudinis non accessit ? quid porro Abraham cum divite sermocinatur, si inferna non adit ? Animas nempe sanctorum in intimis paradisi sedibus non usquequaque improbabili sententia dicis habitare. Proinde cum Abraham in paradiso, et dives in inferno sic immenso quodam intransmeabili ab invicem disparati sint, ut itidem mutuo tanquam nihil intersit, non contemplantur solum sed etiam colloquantur : si hæc localiter æstimanda sunt, alterutrum fateri cogaris, aut Abraham et divitem nec sermocinatos invicem nec ab invicem visos, aut vel infernum in paradiso, vel in inferno esse paradisi.

CAPUT IX.

Quod multum distet inter visionem oculorum et visionem animæ : cum animæ visio intellectus sit. Quod si per se vidisset corporalia, interna viscera sua primum vidisset.

I. Sed quoniam nec auctoritati divinæ pervacaciter obsisti potest, nec miseris beatitudo misceri ; proloquique hujusæ perplexum, quia cum lippo imaginatio-
num corporalium intro inspicere nequimus, semotis paululum locis corporibusque videamus, et ubi ita tenuis inter quospiam judicio discretos immensum dicitur spatium, ut etiam sermonis possit esse commercium, animadvertamus non locorum distantiam, sed differentiam meritorum. Cum justo namque, quantum ad corpus spectat, localiter esse injustus potest ; injustus vero esse in innocentia justus, quoad usque injustus est, non potest. Unde quia post mortem nec pœni-

c Al., item.

tere cuiquam, nec peccare possibile est, inter salvatos et perditos intransmeabile dicitur chaos, indemutabilis status. Tua igitur adversus te fertur oratio. Nempe testimonium quod a nobis ^a disparascere arbitraris, animadvertis nobiscum profectu disputationis unescere, tibi que tenuissimos sui tramites ad infinita illocalium regionum spatia ducentes obverso poste claudere : quia corporeæ amplitudinis angustum incorporalium subtilitatum immensa non capiens, nec distantiam sine loco, nec verbum sine strepitu, nec gremium sine spatio complecti potest. Porro autem corporea non sunt, quæcunque ita sunt. Animæ vero Abrahæ, Lazari et divitis ita sunt : corporeæ igitur non sunt. Sed quæ post hinc hisce similia sequuntur, minus profecto in confutationem sui penes consilii ^b vigiles habere laboris debent. ^c Cordatus quippe iudex rite victum censet, quod pro sui imbecillitate par victis est. Unde non sine pudore stupeo, quod pro comprobanda animæ corporalitate subjungis : Ecce anima si Alexandriam vel Hierosolimam cogitat, et si per cogitationem tota sui præsentia illic interfuit, referat nobis situs locorum, vultus hominum, motus actusque populorum. Nunc dispudet auctorem hujus sententiæ exemptæ animæ corporalitatis capessere indicium, unde incorporalitatis videri debuit argumentum.

II. Hactenus quidem de animi incorporea atque illocali visione disserui, ac liquido patuit eundem nulla mediante substantia, æterna simul atque immutabilia contueri. Igitur cum rationalis anima per se incorporeum atque illocale conspiciat, et veritatem quæ Deus est, a falsitate longe incorporea visione discernat, et nisi per corpus localia corporeaque non videat ; ^d quænam ratio est, illis eandem credi similem ad quæ conspicienda interprete corpore utitur, et illis quæ per se contemplatur judicari dissimilem ? Animæ visio, ut sæpe dictum est, nec iterare piget, intellectus est. Enimvero corporea intelligi nequeunt ; sentiri ab anima per corpus queunt. Anima vero sicut per corpus sentit, ita per se intelligit. Eorum quæ sentiuntur atque intelliguntur, substantia longe diversa est. Quo fit ut anima, quia non est corpus, quæque corporea nisi per corpus sentire non possit, videre autem per se quæ intelligenda sunt, possit. Tu vero nimis repugnante sententia, corporea voles intelligi, et incorporea videri ? Sed ne tibi animus humanus quem corporeum credis, aut nihil, aut non nisi corporea aut incorporea forte sola per sese, sicut naturæ ejus est proprium, videre posse videatur ; trigeminum quæstionis hujus, quoad strictim possumus, ventilemus obscurum. Ergo videatur per sese humanus animus necne, videamus. Sed quoniam pene summum istiusce negotii istuc in loco vertitur, ^e vigilacem vi-

A gilantemque simul quæro lectorem. Visus animi per corpus qui homini belluæque communis est, intendit sese atque exserit per ista hæc puncta pupillarum vaporato cerebri anteriore ventriculo, invisibilibus viscerum flammis ; inque radios porosque promanans, si quid coloris aut formæ obvium ceperit, concipit, et uti cursu ita etiam recursu rapidis linearum meatibus recipit. Itaque hoc illud est quod vocatur visus, sicut in primo libro disseruimus. Per hunc ergo cum bellua humanus quoque animus nota ab ignotis, alba ab atris corpora secernit. Huccine tenus est humani visus animi ? Quo igitur justa ab injustis, a falsis vera dijudicat ? An forsitan vecordes oculati corporaliter judicio credentur cæcos anteire sapientes ? Sed vel Appium de Romano senatu, vel Hermophilum de Græco gymnasio, vel Tobiam de prophetarum numero super ambiguo præsentis testes habeamus : quorum vel Appii eis qui exterius clarent oculis, et interius cæcutirent, consilii lumen præbuit ; vel Hermophilus Theopompum geometricam sine radio docuit ; vel Tobias filio dum cœli iter prævious pandit, angelum comitem dedit. Videt igitur animus absque corpore, nec corpulentum aliquid aut coloratum aut per loca distentum, sed ipsam veritatem (quæ summo incorporea Deus est) incorporeo contemplatur obtutu. Patet, ut arbitror, animum et per se incorporea, et per corpus videre corporea.

III. Sed illud adhuc propter tepidi jecoris homunculos discuti superest, utrumnam corporea per se possit humanus animus videre sine corpore. Nunc igitur adesto totus, et quam potis es præsens sito. Nempe, ut astruis, humanus animus et ipse corporeus et septo corporis exterioris inclusus, si quid per se videre corporeum potest, nihil illi scilicet videre promptius est, quam corporis interna queis clauditur. Age, quæso, intende in viscera tua et in omnes admodum corporum partes, et istum quem dictitas animi corporalem visum, de temetipso renuntiato ^f mihi nobisque dicit, quibus modis, quove situ triformitas cerebri coeat, jecoris massa jaceat, regula lienis hæreat, stomachi libra pendeat, cordis plectrum feriat, qui venarum tramites, quæve textura, quæ nervorum origines, quæve compages, quæ ossium coitio, quæve compactio, quæ pulmonum cava, quæ tortuosæ batulorum enodibus, quæ ligaturis explicitæ inflexiones ac reflexiones. Ecce quid negas, arbitror, super his responsa redhibere. Cur igitur negas ? quia videlicet animus per sese corporea nequaquam videt. Sed cur videre corporea nequaquam possit, quem non sine visu esse jam constitit ? Nemo quidquam corporeum videt, qui corporalem visum non habet. Animus autem qui habet visum, et corporale nihil videt, incorporaliter videt ; et incorporaliter videre posse, incorporalis

^a Al., *dispar asserere*. Et mox *bene stare pro unescere*.

^b Ita Paris. editio. At Lugdun. *vigidos*. Quæ quidem lectio repetitur infra cap. 11, § 2, sub finem.

^c Sic eadem edit. Paris. Al., *cordax* ; cuius vocis significatio non est hujus loci, ut lexica docent.

^d Al., *quæ horum*.

^e Vox usurpata Colum. lib. vii, cap. 12, et Ovid. n *Metam.* vers. 779. Sidonius item hac voce usus semel iterumque, ut animadvertit Cangius in *Glossario*. Non erat igitur cur Parisienses rescriberent *prudenter*.

^f Al., *tibi*.

est visus; et incorporeum visum nisi incorporeus non A habet; et incorporaliter humanus animus videt: incorporeus igitur est humanus animus. Non ergo hisce frivolis solliciteris amplius, ut reare animum non esse illic ubi cogitat; quia contemplari per naturam nequit situs locorum, vultus hominum, motus actusque populorum: hæc namque corporea sunt. Porro autem animus incorporeus, quod contra naturam sui est, videre non potest. Eatenus tamen adest ubi cogitat, ut loca quæ cogitat corporali visione non eernat: sicut adest ubi vivificat, ut ipsa quæ vivificat sui corporis interna non videat. Ac si usquequaque patet, animum et corporea non posse videre sine corpore, et incorporea cum corpore videre non posse, non diutius ad Alexandriam peregrinemur, sed ab Ægypto redeuntes transmissio errorum mari, et emensa ignorantia eramo, veritatis patriam atque uti terram repromissionis intremus: non otiosi neque inertes, neque vero trepidantes. Ut si quid falsiloquæ vanitatis vitio progenitum aut latere tenus obstreperit, aut obvium sese dederit, Jesu prævio et adjutore fariatur.

CAPUT X.

Contra eos qui dicunt: Anima sibi incorporea est, Deo corporea.

I. Sed en aliquorumpiam qui interimunt animas garrantibus nugis, etsi non sistimur ab itinere, lentamur tamen. Sed insumere pusillum temporis intertrimenti nihil est: quin porro juvat modo, quid obversum vero, quidve diversum, eadem veritas aut depellat, aut proterat. Et cum audio dicere quospiam qui et corporeas esse volunt animas et easdem incorporeas negare non possunt, aliud ipsas animas sibi, aliud esse creatoris. Deo, inquam, animæ corporeæ sunt, verum sibimet incorporeæ: quod ita est ac si dicant animas et corporeas esse et incorporeas. Æternitatem porro testor, quod eo mihimet hisce inanibus respondere admodum labori est; quia nihil istic, quicum congregiar, nihil quod medullitus eruam, nihil quicum certavisse exercitis, nihil profecto est, quod vicisse victoriae sit. Ergo anima corporea creatori, et incorporea sibi est? Sed duo hæc quam solerter discuti ratio indagandæ veritatis exposcit. Aut verum revera est, quod incorporea sit anima, si hoc ipsum de se ipsa veraciter novit: aut item verum est, quod corporea sit anima, si id penes animæ constat auctorem. Isti verum dicunt, et verum est, quod anima incorporea sit, quia et ipsum in veritate cognoscit: et item verum est quod anima corporea sit, quoniam animæ creator id novit. Duo quidem et contraria usquequaque sibi et utraque vera esse contendunt: cum verum nisi falso contrarium non sit. Illustris admodum ac præclara disputatio, quæ dum unam solamque veritatem spernit, duas sibi veritates invenit: ut tamen istos professionis suæ nexibus teneam pedes hominum, ipsis fatentibus incorporeus est humanus animus.

II. Quoniam igitur super hac nobis questionis parte convenit, restat ut doceant quatenus incorporalis

substantia illi corporea sit, qui eandem incorpoream creavit. Nec primum dico, ita sit, necne, sed impræsentiarum ita esse concedo: unde tamen ita esse noverint quæro. Si id divinorum voluminum litteræ continent, legant. Si quæpiam ratiocinatio suadet, doceant. Si dialecticen juvat exercere, convincant. Si horum nihil est, saltem sententiæ concedant suæ ut qui in se incorporei sunt, non extra se corporeos se esse credant. Quia aliud extra se esse non potest, qui extra se nihil esse potest. Proinde animus qui in se ipso incorporeus est, nequaquam potest extra se esse corporeus. Quia nec auctor ejus aliud illum novit esse quam fecit, nec ille aliud se potest nosse, quam factus est. Ac per hoc si verum novit, cum se incorporeum novit: ergo fallitur Deus, si animus qui vere incorporeus est, corporeum novit: sed falli Deus non potest. Incorporeum igitur esse novit animum: ne falsum sit verum, quo se animus veraciter incorporeum novit. Incorporeus ergo animus idcirco sibi est, quia et creatori. Sicut enim terra idcirco homini terra, quia et Deo terra est. Et sicut aqua, aer et ignis idcirco hoc ipsum homini sunt, quia et ipsum Deo sunt. Et sicuti omnia quæ veraciter innouere homini, hoc sunt in hominis notitia, quod sunt: ita scilicet humanus animus nequaquam potest et aliter esse, et aliter Deo notus esse. Non enim ex rerum notitia est creatoris scientia, sed existentia rerum ex notitia creatoris. Quocirca humanus animus nisi Deo incorporeus esset, incorporeus esse non posset. Quidquid enim quoquo modo incorporeum est, nullo modo potest esse corporeum. Sed ne istis supra justo diutius immoremur, cedo, et jam de illo quæramus, quod nulla ex parte discussimus.

CAPUT XI.

Quod ex duabus substantiis constat homo, immortalis et illocali anima, et mortali et locali corpore. Et sicuti immortaliter anima patitur, sic immortaliter et illocaliter gloriatur.

I. Dicis etenim, Cum, verbi gratia, Petri vel Pauli sibi speciem animus intra mentis arcana depingit; nunquid statim intimas paradisi sedes ubi eos esse novit, penetravit? Aut cum sibi in corde divitis illius flammæ ex lectione proposuit, nunquid jam ad tormentorum ejus loca ac vivis inaccessibleia inferi profunda descendit? Jam scilicet tibi, prout par fieri fuit, de incorporalibus animarum locis, et de inferno atque paradiso, et de animæ sine corpore in corporali contuitu, cum de divite illo et paupere verba fecimus, vel cum de animæ duplici visione tractavimus (Lib. III, cap. 1, 2 et 9), responsa reddidimus. Quia vero nunc illud, quod inferna vivis inaccessibleia esse dixisti (Lib. III, Cap. 6 et 8), indiscussum restat, quatenus dixeris quæro, scilicet ex anima constamus et corpore. Ac licet ambigat nemo quid immortale in nobis, quidve mortale sit; ego tamen tecum sic agam; ut de utra mavis respondeam. Si ex neutra nostra substantia morimur, nihil nostrum ad inferna descendit: quia inferos vivis inaccessos esse dixi. Si utraque morimur, ergo et corpus ad inferna descendit.

Nec longe nobis corporea hæc inferna quærenda sunt, quandoquidem ipsum sepulcrum Domini est locus inferni. Sed hæc utramque absurditatem sententia sana respuit. Ergo nec in utraque substantia morimur, nec in utraque non morimur. Vivitque anima etiam posito corpore, quamlibet, si per peccata Deo suo privetur, mortua jure dicatur. Credibile tamen prorsus non erit, quod peccatrix anima id ipsum ut anima sit, amittat, cum etiam corpori mortuo corpus esse non pereat. Ut enim moriatur corpus, cum vita omni amittit animam; anima vero ^a animam non amittit. Quocirca anima immortalis est, corpus vero mortale. Quod si corpus inferna non ingreditur, utpote sepulcro mandatum, atque in diversas mundi partes pro elementorum quæ sibi in illud ^b concitaverant diversitate discretum, et animus non accedit ad inferna, quia sententia tua inferos viventibus claudit: aut nulli ergo sunt inferi, aut ad eos hominum nemo descendit. Atque ita fidei nostræ ratio periclitabitur, si nec Redemptoris anima inferos adeundo redeundoque reseravit. Satis est dici potuisse, quæcumque illa inferna sunt, viventibus inaccessa fore, cum constet eadem nisi viventibus adiri non posse.

II. Reminiscere nunc in id te statum tui potuisse tractatus, ut si quantitati vel localitati subjacere animam probare potuisses, de corporalitate ejus tecum pars etiam diversa sentiret. Verum si bene scriptorum tuorum recolis, animadvertere simul potes proposuisse te potius, de quibus disputandum foret, quam de propositis disputasse. Nec te academicorum seniorum more nescientiam tuam gcisse, sed juxta sectæ ipsius junioris, utrum scires aliquid ignorasse. Quis autem positus temere duobus in quibus necessario operis universi corpus ~~omne~~ consistat, non utrumque primum si queat, alterutrumque, scilicet si utrumque nequeat, enigmæ quopiam si non probabile, certe credibile faciat? Dug hæc in victoriam nempe conveniunt, ut ^c auctori probo causæ probitæ compos sit. Horum minus uno virtus actionis infringitur; si desit utrumque, causatur. Sic nunc equidem obli-viosum te pariter et ignarum defensorem nacta fallacia penes intellectus ^d vigidos, non solum illud negotium facessivit, ut tibi super his credi non oportere pateat, sed ut veritas cui credendum semper est, clarior illustriorque sub necessitate conflictus et comparatione falsitatis appareat.

CAPUT XII.

Quod anima in corpore non teneatur inclusa, nec moveatur de loco ad locum, cum moveatur temporaliter per affectum.

I. Igitur qualitatem, quantitatem et localitatem animæ daturum te sponte professus es, moxque subjungis: Quomodo non localis sit, quæ inserta membræ et illigata visceribus, solis motibus vaga conditione

^a Al., non animam non amittit. Orthodox., corpus vero non animam non amittit.

^b Al., continuerant.

^c Al., victori

^d Editio Paris. cum Orthodox., rigidus. Vox hujusmodi lexicographis inveni. Recurrit supra cap. 9.

A substantiæ tenetur inclusa? Vix sane ut aliquid perperam forte sentiret, atque id ipsum verisimile videtur contenderes, error unum veniabile facere potest, aliud ignorantia erroris. Verum nunc mirimodis stapeo, te tam dissidentia tamque diversa, uno prope modum momento atque eodem pene verbo dixisse: Ergo illigata membræ vaga est motibus. Et item: Motibus vaga conditione substantiæ tenetur inclusa. Si intra septum corporis, ut tu ais, anima movetur, videlicet stans movetur; quod dici ratione non sinitur. Sin vero extra corpus motibus defertur, inclusa igitur conditione substantiæ non tenetur. Quis autem dicit solis motibus vaga? quasi quidquam vagari possit immotum; aut non sit facilius moveri et non vagari (quod facit animus per affectum, quia subjacet utique motui non secundum locum) quam vagari quippiam, nec moveri; quod est utique proprium corporis, quia subjacet motioni per locum. Tu vero illam et stare vagam, et vagari dicis inclusam; cum, sicut supra jam constitit, et moto corpore consistere, et moveri possit immota.

II. En quatenus de localitate animæ disputavisti; in hoc tamen temet ignaviz non arcesso. Illud equidem nequivisti, scilicet quod in hoc presenti loco ne potissimus orator quisque potuisset. Quantalibet enim dicendi copia præditus assertor falsi contra perpicuam veritatem mentiri potest, fallere non potest. De quantitate autem cur te disputaturum sponderis, nihilque de eadem disserueris, non possum oblivionis fuisse dicere; cum satis constet, ^e ne nomen ejus, nisi ex memoria potuisse proferri. Illud ergo magis credendum est, te non voluisse, aut oblitum fuisse dicere, sed nihil quod diceres invenisse. Quid istidem congruit, vel in disputationem vocare dicenda, vel reticere proposita? Jam de qualitate controversia non erit, cui animam subjacere non ^f reavi; quæ si scilicet, sicut quantitatis, ita etiam qualitatis experta esset, profecto Deus esset. Identidemque si ut qualitati, ita etiam quantitati cederet, corpus esset. Nunc vero medioximum quiddam naturæ incorporeæ, sed creatæ sortita, nec Deus est, quoniam qualitatem habet, nec corpus, quia non habet quantitatem.

CAPUT XIII.

Quia sol et luna vel sidera corpora tantum sunt, non habent spiritus: et sicut corpus meliori corpori proponitur, ita spiritus meliori inferiori spiritui.

Et quoniam uti agitatis retro disputationibus edocuimus, nimis late patet hujusce questionis immensum, principalium origines complexa causarum: inspici porro intus usque nequaquam potest, nisi duplici creaturæ substantiam quoad homini posse fas ^g sinit, adhibito judicii libraminæ secernes ea; et aut usquequaque cessandum est, aut letis illuc lineis adeundum, ut primum ab incorporeo corpus dirimas: dehinc sic

§ 1, hujusce libri, ubi eadem Paris. editio habet vigiles, ut ibidem monuimus.

^e Orthodox., neminem ea

^f Al., tenui. Mox, quæ scilicet, omisso si.

^g Al., fuit. Mox, aut usquequaque, omisso et.

ut in ipso omnimodo corporum genere atris splendentia, sublimia depressis, pretiosa vilibus anteponeis; ita etiam in incorporeis quæ creata sunt, humanas belluinas: in ipsis itidem quæ humanæ sunt, prudentes stolidis: in his porro itidem quæ natura vigent, doctas indoctis animas antevertas. Sicuti enim sol corpus est, et saxum quodlibet longe disparile huic, perinde tamen corpus est: sic equidem omnigenum natura vitarum incorporea scilicet omnis est. Sed sicut corpus corpore præcellitur, cum tamen utrumque sit corpus: sic animus antefertur, cum tamen utrumque sit animus. Et iterum opulens negotium, et dites causæ ad dicendum proliciunt et pene blanditer obviæ suapte specie describi sese quæsumt, atque etiam cogunt. Sed hasce excellentias et præeminentias ac supremitates illi potissimum adeant, si qui illi sunt quos *ardens evexit in æthera virtus*^a. Verum enimvero mihi impræsentiarum huic de statu animæ quæstioni (prout ille proposuit quocum congressi sumus) et aliquanto forsitan plusculum respondere mihi provincia fuit: quod rectene an secus lecerim, æquus et doctus arbiter iudicabit.

CAPUT XIV.

Superiorum brevis recapitulatio librorum.

I. Verum quoniam multa quæ sub hujusce quæstionis ubiubi disputavimus, non usque faciliter memoria complecti cognitor potest, quæ sparsim et dissertata, quæque, uti arbitror, evicta sunt; collectim strictimque et veluti punctatim sub mentis oculo redegî, et revisenda simul recognoscendaque congressi.

1. *De incorporeo.* — Deus incorporeus est: imago autem Dei est humanus animus: quoniam ad similitudinem et imaginem Dei factus est homo. Enimvero imago incorporei corpus esse non potest. Igitur quia imago Dei est humanus animus, incorporeus est animus humanus.

2. *De vita.* — Omne illocale incorporeum quoque est. Porro vita corporis anima est, et in corpore vivente tam vivit pars minima corporis, quam totum corpus. Tantum ergo vitæ in parte corporis est, quantum in toto corpore: et vita hæc anima est. Nec locale est quod tam magnum est in toto quam in aliquo, et tam magnum in parvo quam in magno. Non igitur localis est animus. Et quidquid illocale est, incorporeum non est: igitur anima corpus non est.

3. *De ratione.* — Item ratiocinatur anima rationalis, et substantialiter inest animæ ratiocinari: et ratio incorporealis atque illocalis est: igitur incorporealis est anima.

4. *De voluntate.* — Item voluntas animæ substantia ejus est; et si tota vult anima, tota voluntas est, et voluntas corpus non est: igitur anima non est corpus.

5. *De memoria.* — Item memoria illocalis quædam capacitas est, quæ nec multitudine recordabilium distenditur, nec paucitate tenuatur, et incorporealiter

etiam corporalium reminiscitur. Et cum meminit animus, totus meminit et totus memoria est qui meminit totus, et memoria corpus non est: non igitur corpus est animus.

6. *De tactu.* — Item corpus in parte sui tactum ibi sentit, ubi tangitur; animus autem per non totum corpus, hoc est, per partem corporis totus sentit. Hujusmodi vero sensus illocalis est, et omne illocale incorporeum est: incorporea ergo est omnis anima.

7. *De accessu ac recessu.* — Item corpus nec appropinquat Deo, nec recedit a Deo. Animus autem et proximat et longinquat illocaliter: igitur animus corpus non est.

8. *De motu.* — Item corpus movetur per locum, animus autem per eundem non movetur: animus igitur non est corpus.

9. *De mensura.* — Item longitudo, latitudo, et altitudo in corpore sunt: et quidquid hisce caret, corpus non est. Hisce autem caret animus: corpus igitur non est.

10. *De dextro et sinistro.* — Dextrum, sinistrum; sursum, deorsum; anterius et posterius in omni sunt corpore; in nulla autem sunt anima: incorporea igitur omnis est anima.

II. En quousque ex omni scilicet disputationum nostrarum parte contraximus, quidquid toto opere moliti sumus; quoniam quod istic quam brevissime recapitulavimus, nisi præmissis disputationibus fieri probabile non quivit. Quanquam si negotium tantum assertor idoneus nactus esset, non, sicuti egomet, dignitatem causæ admodum impari oratione debonoravisset. Neque vero ipse aliquanto latius prolixiusque hanc eandem quæstionem agitare non potui. Verum scilicet par fuit quoad adversarius reniti valuit, eo usque præliari; aut quoad in fugam cessit, tergum præbere, et manu captum plumbeis pugionibus exarmare. Ulterius porro progredi et in auras tela jacere, et sine hoste pugnare; cassa contentio est, et virium frustratio, quod ita erit inglorium, ut laboriosum. Quid tu igitur, ait aliquis, per hæc tria volumina adversus brevem paginam spatiatu es, si verbum verbo satis? Sed non id negotii est fallaciam struere, quod destruere. Neget quispiam spheram esse mundum. Uno quidem hoc ille verbo negaverit; sed non id uno item verbo vel Timæus astraxerit. Proinde quidquid illud ampliuscule sermocinati sumus, non modo sola falsi confutatio, sed veri etiam coegit astructio. Quippe diversum est: dedocere noxia, et utilia docere. Nec hoc idem est, sentem solo vellere, quod frugem jacere. Non ergo id ipsum est eruere vitium, quod serere virtutem. Multo igitur amplius operæ insumendum est in utroque horum, quam in alterutro. Porro autem cum utraque agitare mihi provincia fuerit, in tam præpedito negotio, præsertim magis mira est parcitas quam prolixitas. Non cum sese undecunde clarescentes atque ostem-

^a Virgil. *Æneid.* vi, vers. 430.

^b Al., *prædicti laboris.* Et mox, *unde clarescentes,*

tantes proderent, aliasque multipliciter progignerent; A latius dicendæ causæ præscripsi numerum, modum statui, limitem fixi, ne vel in aciem plures necessario proferrem, vel diutius rato certarem, vel longius justo procederem.

CAPUT XV

Veniam auctor a suo petit confictore, et inter utrumque certamen ipsum deligit iudicem.

Te nunc, quisquis ille es adversus cujus scripta nosmet injuria scriptorum tuorum dicere compulit, oro quæsoque non obirascaris mihi. Neque enim convicium retuli, neque rependi maledictum. Solam tibi pro falsitate veritatem haud pari vicissitudine reponderavi. Illis ^a egoque quæ magis tua tibi noxia sunt adversarius sum, eroque. Atque uti eisdem ipse quoque ^b adversare causis tuis suadeo. Pauca hæc et exilia, prout arctum temporis sinit, responsa redhibui. Tu tecum utrumque pensato, et inter me teque personam iudicis sumito, adhibitoque justitiæ libram. Si lanx nostra pronior et vero gravior, non pigeat neque pudeat a transfugio ^c refugium facere, et a falsitate sub veritate cedere. Sin, quod ego nolim, ^d nefastis istis persuasum est uti, obstinatio est, edito pro sententia aliquid publicitatis lectitandum, neque nomen occultito: respondebimus, modo compos nostri Deus et vita sit. ^e Quoniam altrinsecus continuati viarum periculum fecimus, experire scilicet, veritatis vis quanta sit in excidio falsitatis.

CLAUDIUS C. SOLLIO APOLLINARI.

Si non hæc quæ ad te scribo, venerande vir, discutienda et emendanda transmitto, rite potuit videri C superfluum, et elatum docere velle, quem sentiam nosse, et ex paupertatis inopia dare dragmam ei qui multo scientiarum abundat talento. Hinc accidit quod libellorum a me transmissorum editio, quos philosophicæ artis subtilissima disputatione disposui, me fecit cautum atque sollicitum, ut eorundem intelligentiam iudicio non committerem modo, sed ad posterioris peritiam destinarem; et non tantum ea quæ nunc ex eorum lectione percepi, verum etiam quæ inde jam pridem memoriæ reservanda mandavi, iudicio tuo probanda transmisi. Bene etenim scit dignatio tua, minime nos habere quorum collatione de eis quæ ambigimus, firmi stabilesque reddamur. Omnis natura quæ ad Deum pervenit notitia proprio nomine compellatur, et ideo nomen naturæ uniuscujusque rei D ostenditur.

Nomen ergo dixere priores, quod rem notam faciat, quod ipsius rei imagines, quas per sensus corporisque dirigit memoria, in auribus intromittit; ac sic loquentibus nobis, intelligimus; et absentias rerum et imagines memoriæ retentas, cum voluntas fuerit, cogitamus. Sed duplex rerum natura, et cor-

^a Sic editio Paris. cum Orthodoxographis. At Lugdun., ego quo magis tua tibi magis noxia, etc.

^b Ita eadem edit. Lugdun. vero, adversari causa tui.

^c Lugdun., repudium.

^d Sic utraque Orthodoxographa. Lugdun. editio, nec faxis istuc persuasum, uti obstinatio est, edito pro me sententiam liquido publicitatis lectitandam. Neque

poralis et spiritualis. Omnis quippe creatura aut spiritus aut corpus est. Corporalia scilicet per corpus sentimus: intellectualia intellectu percipimus. Ergo duobus modis, quantum in hæc vita datur, omnis rei habetur notitia. Quod sit ergo, quod dicitur tria esse genera quæstionum, An sit, Quid sit, Quale sit. Cur quæso dicitur, An sit, cum omnis notitia rem ostendens, ambiguitatem tollat et dubitare non sinat? Sed ego puto ita positum esse hoc ambiguum, quia non omnia substantiarum sunt, sed reperiuntur aliqua quæ probationes earum ostendunt; verbi causa: Si requiratur, utrum bonum substantia est, an non? respondemus non esse substantiam, sed privationem mali. Recte enim quæritur in quæstione prima, utrum corpus sit an spiritus? Et in subsequente requiritur, quale sit, utrum corpus animale sit an spirituale, spiritus rationalis an irrationalis? Recte igitur definita sunt, tria esse genera quæstionum, de quibus jam satis breviter, ut arbitror, diximus. Nunc etiam videamus quot genera sunt corporum, quamvis innumerabiles species sub se habeat.

Tria tamen sunt genera, hoc est, corpus quod vivit et sentit, corpus quod vivit et non sentit, corpus quod nec vivit nec sentit. Sed hoc genus corporis quod nec vivit nec sentit, quatuor elementa esse puto, terram, aquam, aerem et ignem; quæ principalia sunt et simplicia, ex quibus omnia quæ compacta sunt corpora, id est animalium viventia et sentientia, arborum, fruticum et herbarum viventia, sed non sentientia.

Quamobrem quid differant inter se evidentissime liquet: quæ sint eorum communia, Deo juvante, intuentius inquiramus. Sic enim volumus, inspirante Domino et auxiliante, ut non tantum creaturam ipsius scrutemur, verum etiam ascendentes ad creatricem substantiam per ea quæ facta sunt, intellectu conspiciamus; et quamvis non perveniamus ad id ut ejus substantiam intelligere valeamus, et quid sit sciamus; saltem id quod non sit evidentissime teneamus. Igitur omne corpus quantitati et qualitati subiectum est.

In subjecto autem corpore corpus non est. Corpus enim subjectum est, non in subjecto, quia corpus substantia est, non accidens. Accidentia autem in substantia sunt, non substantiæ. Accidit ergo corpori D quantitas et qualitas.

Quantitas enim in mensuris est, qualitas in coloribus. Non hoc esse ipsum corpus quod quantum esse, nec hoc esse ipsum quod quale esse; quia et colore mutato corpus manet, et in diminuto corpore quantitas quæ prius fuerat non est. ^f Aut per hoc non esse magnum quod magnitudo, nec longum quod longitudo, nec hoc latum quod latitudo, nec colora-

nomen occultito. Quoniam quomodo compos nostri Deus et vita sit, altrinsecus centenarum periculum faciemus, experiera scilicet, etc. Felicior magis Parisiensis lectio: sed et ipsa mendosa.

^e Paris., Quoniam altrinsecus contentionum tibi harum periculum fecimus: quod fortasse melius.

^f Al., An.

tum quod color. ^a Ipse est etiam corpori mensura, numerus et pondus. Unde etiam sancta Scriptura ait, *Deum omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisse* (Sap. xi, 21). Sed hic alio modo ad spiritum rationalem referri, quod in consequentibus dicendum video. Nunc vero de corpore quæ cœpi-
mus, explicemus. Sicut enim diximus non hoc esse magnum quod magnitudo, sic nec mensura quod mensurabile, nec numerus quod numerabile, nec pondus quod ponderabile. Minuitur igitur, quoniam in tota parte habet sursum et deorsum, habet dextram et sinistram, habet ante et retro. Movetur per tempus et locum, nec judicat et judicatur, partibus secatur infinite.

Age nunc videamus quid sit quod corpus vivificat et non sentificat. Melius enim cœquatum est vita, et quod accipit, et quod dat. Vita enim quæ non est minor in parte quam in toto, et non parti minori minor est, nec partem præbet majori majorem et minori minorem, non est corpus, sed spiritus. Spiritus pecoris qui non subsistit post corpus, prætermittendus est, ut ad rationalem spiritum veniamus. Igitur spiritus quantitatem non habet. Si vero longus esset aut latus, quantus rite utique diceretur. Prudenter enim secernitur et segregatur a corpore, quia quantitati non subjacet, quamvis subjaceat qualitati. Accidunt animo disciplinæ, accidit justitia et injustitia, castitas et libido. Quatuor enim sunt virtutes principales, id est, prudentia, temperantia, fortitudo et justitia. Non enim hoc est ^b anima quod prudentia, nec justus quod justitia, nec temperatus quod temperantia, nec fortis quod fortitudo. Aliud est esse animum, aliud justum animum. Cum enim dico justum animum, duo quædam intelligo: hoc enim de prudentia et temperantia et fortitudine dixerim, quia potest esse animus, ut nullatenus sit virtutibus præditus; sed si eas non habuerit, consequens est, ut vitium habeat. Colligitur enim subjectum semper esse animum aut vitium, aut virtutibus; subjectum eum esse, sicut diximus, disciplinis quæ sine eo esse non possint. Verum enim ratio numeri disciplina est. Nunquam enim erit ut quatuor et duo septem faciant,

A aut septem et tres undecim. Similiter et i culi non recipit contrarietatem. Nunquam figura circuli ex duabus aut tribus lineis quadrigona ex tribus, aut trigona ex quatuor addideris vel minueris aliquid, jam nec tri quadrigona erit, manet enim æterna et in bilis. Harum rationes disciplinarum et i sunt animo, et sine eo esse non possunt æternum esse illud in quo est, sicut illud est. Ergo immortalis est anima; et id quo semper et cernit. Sed non semper hoc cum sit secunda de se quod amittat se in tationibus, distendit se ac si per tempus cum mota; movet tamen et corpus per locum, scilicet judicat et judicatur. Vide humana quam magnum bonum sit, dum bus judicas, dum et rationi conjungeris, d veritatis sis particeps. Non enim a te dill quæ infra te sunt; et quamvis mensura i men mensura non es. Cogitationi tuæ nuptatque tuæ pondus: tu scilicet nec nui pondus es. Refer voluntatem tui amoris ad merum sine numero, de quo Psalmista dicit *pietatis ejus non est numerus* (Psal. cxl., 5); ad illam mensuram sine mensura, ad illud pondus sine pondere, a quo omnia ponderantur et mesurantur. Ipsum est summum bonum a quo facta sunt omnia corporum genera bona. Ipsum rationalium magna bona, re utique bona et magna bona summum bonum ama, simplexque bonum, id est, Pater et Filius C et Spiritus sanctus. Trinitas hæc unus Deus. Et tamen sic diligendum est corpus et spiritus, secundum quod diligenda sunt, sicut quidam nobilissimus tractator sanctarum Scripturarum dixit: Quatuor ponens dilectionis regulas. Quod supra nos, quod juxta nos, quod nos, quod infra nos. Diligamus ergo illud summum bonum quod supra nos est, non loco ordinis, sed nature, quia non potest cœquari creatura creatori. Solus enim Filius cœquatur Patri, similiter et Spiritus sanctus: quia non sunt creatura, sed inter eos una natura. Hæc quæ brevi sermone digessimus, supposita figura demonstrat.

Deus	}	Summum bonum sine qualitate.	}	Magnum bonum cum qualitate.	}	Bonum cum qualitate et quantitate.
	}	Movetur sine tempore et loco.	}	Movetur in tempore, sine loco.	}	Movetur localiter et temporaliter.
	}	Judicat et non judica- tur.	}	Judicat et judicatur.	}	Nec judicat et judica- tur.

^a Forte ipsi ... corpori.

^b Al., animi.

MAMERTINI CLAUDIANI

† PRESBYTERI VIENNENSIS

EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

CLAUDIANUS SIDONIO PAPÆ salutem.

• Si possibile factu esset, ut te dominum meum

• Hæc Claudiani epistola est secunda inter Sidonianas, lib. iv.

D vel aliquoties aliquantulum convenirem, non undeunde quarumpiam personarum aut voluntates aut necessitates inquirerem, sed quæ in rem debiti mei